

ΕΣΠΑ 2007-13Ε.Π. Ε&ΔΒΜ\Α.Π. 1-2-3

«Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών στις 8 Π.Σ., 3 Π.Σ.Εξ., 2 Π.Σ.Εισ.»

Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.)

ΒΑΣΙΚΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

**ΤΟΜΟΣ Ε΄
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ**

Τελικός Δικαιούχος

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Αρχική Έκδοση

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2012

ΕΣΠΑ 2007-13Ε.Π. Ε&ΔΒΜ\Α.Π. 1-2-3

«Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών στις 8 Π.Σ., 3 Π.Σ.Εξ., 2 Π.Σ.Εισ.»

Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.)

ΒΑΣΙΚΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΤΟΜΟΣ Ε΄

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα:

«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ»

Πράξη: «Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών –Α΄ φάση, Άξονες Προτεραιότητας 1,2,3 –MIS 298330, MIS 298347, MIS 29849

**Εμπειρογνώμονες Εκπαιδευτικής Πρακτικής και Εφαρμογών ΠΕ70 σε
ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ**

Συντονίστρια: ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΕΓΑ, Εκπαιδευτικός , καθηγήτρια σύμβουλος στο ΕΑΠ

Μέλη:

ΓΚΙΡΤΖΗ ΜΑΡΙΑ, Αρχαιολόγος, καθηγήτρια σύμβουλος στο ΕΑΠ

ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΕΛΙΟΣ, Σχολικός Σύμβουλος, Προϊστάμενος Επιστημονικής και Παιδαγωγικής καθοδήγησης στην Αττική

ΚΥΡΔΗ ΚΑΛΛΙΟΠΗ, Υπεύθυνη Πολιτιστικών Θεμάτων, 1^η Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αθήνας

ΠΑΡΔΑΛΗ ΜΑΡΙΑ, Σχολική σύμβουλος, 47^η περιφέρεια Δημοτικής Εκπαίδευσης Ανατολικής Αττικής, (Υπεύθυνη Πολιτιστικών Θεμάτων από το 2003-2011)

ΣΗΦΑΚΗ ΕΙΡΗΝΗ, Καθηγήτρια σύμβουλος στο ΕΑΠ

Επιστημονικός Υπεύθυνος Μείζονος Προγράμματος Επιμόρφωσης:

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Αντιπρόεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αν. Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης

Φιλολογική επιμέλεια: Μαρία Φραγκή

Copyrightc 2012 ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Εισαγωγή

Κύριος στόχος του υλικού αυτού είναι η ενθάρρυνση του εκπαιδευτικού να υλοποιήσει πολιτιστικά προγράμματα με ποικίλες διαστάσεις και διαθεματική προσέγγιση, αξιοποιώντας πολλαπλές πηγές. Βασική αρχή του υλικού είναι ο σεβασμός στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και η αντίληψη ότι τα πολιτιστικά στοιχεία που φέρουν όλα τα μέλη της κάθε σχολικής ομάδας αποτελούν πλούτο για το σύνολο των παιδιών. Επιπλέον στόχοι του υλικού αυτού είναι η απόκτηση μια θετικής μουσειακής-πολιτισμικής εμπειρίας από τα παιδιά, η δυνατότητα προσέγγισης του πολιτισμού αλλά και της γνώσης με πολύπλευρους τρόπους, καθώς και η καταγραφή πηγών προς αξιοποίηση.

Για το λόγο αυτό, αρχικά στο Α΄ Μέρος, «Βασικός Οδηγός Πολιτιστικών Προγραμμάτων», προσδιορίζεται η παιδαγωγική αξία των πολιτιστικών προγραμμάτων (πολιτισμική συνειδητοποίηση, πολλαπλή νοημοσύνη, ενεργητική μάθηση), αποτυπώνεται η συμβολή των Πολιτιστικών Προγραμμάτων στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης και ορίζεται το ιστορικό τους πλαίσιο (Πρόγραμμα Μελένα, θεσμοθετημένοι φορείς που συμβάλλουν στην υλοποίησή τους). Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά τους, ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγονται η προαιρετικότητα, το εύρος της χρονικής τους διάρκειας, η ποικιλία στη μεθοδολογία, το άνοιγμα στην τοπική κοινωνία, η διαπολιτισμική διάσταση και σχολιάζεται η δομή τους. Επίσης το Α΄ Μέρος εμπλουτίζεται με ασκήσεις, έτσι ώστε ο εκπαιδευτικός να μπει στη λογική της σύνταξης, της λειτουργίας και της υλοποίησης των Πολιτιστικών Προγραμμάτων.

Στο Β΄ Μέρος ο εκπαιδευτικός πλοηγείται σε παραδείγματα- εφαρμογές πολιτιστικών προγραμμάτων - διαδρομών που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα πολιτιστικών εμπειριών (λαογραφικές, ιστορικές, κοινωνικές, τεχνολογικές κ.ά.). Πιο συγκεκριμένα:

Στην 1^η ενότητα «Θεωρητικές και μεθοδολογικές προτάσεις για το σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων και επισκέψεων σε Μουσεία και χώρους πολιτισμικής αναφοράς» επεκτείνονται και αναλύονται στοιχεία του Οδηγού Μελέτης (Α΄ Μέρος) με στόχο την αποτελεσματική οργάνωση μιας εκπαιδευτικής επίσκεψης και το σχεδιασμό ποικίλων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στα Μουσεία και σε άλλους χώρους πολιτισμικής αναφοράς.

Στη 2^η ενότητα «Προσεγγίζοντας τα έργα τέχνης στο Μουσείο: παραδείγματα αξιοποίησης των χώρων πολιτισμικής αναφοράς με εστίαση στην παρατήρηση μουσειακών εκθεμάτων» ο εκπαιδευτικός έχει την ευκαιρία να παρακολουθήσει βήμα προς βήμα το σχεδιασμό ενός πολιτιστικού προγράμματος με αφετηρία τα ενδιαφέροντα των μαθητών, και ειδικό στόχο τη στοχευμένη παρατήρηση του μαθητή πάνω στα μουσειακά εκθέματα.

Στην 3^η ενότητα «Ένα πολιτιστικό πρόγραμμα με διαχρονική και διαπολιτισμική διάσταση: ΜΑΣΚΕΣ», ο εκπαιδευτικός πλοηγείται σε ένα συγκεκριμένο παράδειγμα πολιτιστικού προγράμματος προσαρμοσμένο τόσο στις μικρές τάξεις του δημοτικού, όσο και στις μεγαλύτερες, και έρχεται σε επαφή με ένα πλούσιο ρεπερτόριο βιβλιογραφικών πληροφοριών σχετικών με το πολιτιστικό αυτό θέμα. Το πρόγραμμα αυτό με την κατάλληλη προσαρμογή, μπορεί να πραγματοποιηθεί και από σχολικές ομάδες Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Στην ίδια ενότητα περιλαμβάνεται σύντομο παράδειγμα πολιτιστικού προγράμματος που εστιάζει στη σχέση πολιτισμού και περιβάλλοντος, με τίτλο «Η ηθική σχέση του

ανθρώπου με τη φύση: Νύμφες και νεράιδες, από το μύθο και τη λαϊκή παράδοση στο παρόν».

Στην 4^η και την 5^η ενότητα: «Πολιτιστική κληρονομιά-λαϊκός πολιτισμός» και «Προτείνοντας πολιτιστικές διαδρομές στη Θεσσαλονίκη στο πέρασμα των εποχών (Ρωμαϊκή, Βυζαντινή, Οθωμανική)» ο εκπαιδευτικός έχει την ευκαιρία να πλοηγηθεί σε εκπαιδευτικά προγράμματα λαογραφικού και ιστορικού περιεχομένου που αγγίζουν όλο το ηλικιακό φάσμα της τυπικής εκπαίδευσης και μπορούν να προσαρμοστούν σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.

Στο Γ΄ Μέρος «Ενδεικτική καταγραφή εκπαιδευτικών προγραμμάτων που υλοποιήθηκαν πρόσφατα ή υλοποιούνται σε Μουσεία και σε άλλους χώρους πολιτισμικής αναφοράς», ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να ανατρέξει, με τη βοήθεια index, σε συνοπτικές σχετικές παρουσιάσεις της θεματολογίας και του περιεχομένου τους, προκειμένου να αντλήσει πληροφορίες, να συνδυάσει το πολιτιστικό πρόγραμμα που πραγματοποιεί με την παρακολούθηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων των φορέων αυτών και να αξιοποιήσει τις ιστοσελίδες, το ψηφιακό και το δανειστικό υλικό (μουσειοσκευές και εκπαιδευτικούς φακέλους), καθώς και τις εκδόσεις τους για παιδιά και εκπαιδευτικούς. Επιπλέον στόχος αυτής της ενότητας είναι να γνωστοποιηθεί το πολύτιμο εκπαιδευτικό-παιδαγωγικό έργο πολλών φορέων πολιτισμού και να παρουσιαστεί το ευρύ φάσμα των εκπαιδευτικών τους προγραμμάτων. Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να αντλήσει έμπνευση από τα προγράμματα αυτά για να δομήσει δικές του προσεγγίσεις, καθώς και να συνδυάσει την παρακολούθησή τους με όλα τα πεδία του Προγράμματος Σπουδών, και όχι μόνο με την ιστορία.

Περιεχόμενα

Μέρος 1ο : Βασικός οδηγός Πολιτιστικών Προγραμμάτων.....σελ.6	
2 ^ο Μέρος	
Θεωρητικές και μεθοδολογικές προτάσεις για το σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων και επισκέψεων σε Μουσεία και χώρους πολιτισμικής αναφοράς.....σελ.44	
Προσεγγίζοντας τα έργα τέχνης στο Μουσείο: παραδείγματα αξιοποίησης των χώρων πολιτισμικής αναφοράς με εστίαση στην παρατήρηση μουσειακών εκθεμάτων.....σελ.75	
Προτείνοντας πολιτιστικές διαδρομές στη Θεσσαλονίκη στο πέρασμα των εποχών (Ρωμαϊκή, Βυζαντινή, Οθωμανική).....σελ.100	
Πολιτιστική κληρονομιά-λαϊκός πολιτισμός.....σελ.114	
Ενδεικτικά πολιτιστικά προγράμματα Ένα πολιτιστικό πρόγραμμα με διαχρονική και διαπολιτισμική διάσταση: «ΜΑΣΚΕΣ».....σελ.131	

Πίνακες

Σχήμα 1: Αρχές σχεδιασμού εκπαιδευτικής μουσειακής δράσηςσελ.23	
Σχήμα 2: Χρονικές φάσεις αποτύπωσης μιας εκπαιδευτικής επίσκεψης.....σελ.24	
Σχήμα 3: Ενδεικτική επιλογή λεξιλογίου για τη διατύπωση στόχων στο πλαίσιο των πολιτιστικών προγραμμάτωνσελ.79	

Μέρος 1ο : Βασικός οδηγός Πολιτιστικών Προγραμμάτων

Μ. Γκιρτζή, Σ. Καραγιάννης, Κ. Κύρδη, Γ.Μέγα, Μ. Παρδάλη, Ε. Σηφάκη

Εισαγωγή

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται συνοπτικά ζητήματα που σχετίζονται με την εφαρμογή των Πολιτιστικών Προγραμμάτων στο σχολείο. Γίνεται σύντομη επισκόπηση της ιστορικής τους διαδρομής και ορίζονται οι παιδαγωγικοί άξονες πάνω στους οποίους κινούνται, έτσι ώστε ο εκπαιδευτικός να αντιληφθεί τη δυναμική και την αξία τους στη σχολική πρακτική. Ακολουθεί ανάλυση της δομής και των χαρακτηριστικών των προγραμμάτων αυτών, ώστε να είναι δυνατή η διάκρισή τους από άλλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Εκτενής αναφορά γίνεται στα Εκπαιδευτικά Προγράμματα σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς.

Το θεωρητικό υλικό αυτής της ενότητας θέτει τις προϋποθέσεις για να σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός, σε συνεργασία με τους μαθητές του, Πολιτιστικά Προγράμματα και να προετοιμάσει τις δικές του δράσεις, πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την επίσκεψή του σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς (μουσεία, μνημεία, βιβλιοθήκες, αίθουσες τέχνης κ.ά). Τέλος, η αναφορά σε ενδεικτικό παράδειγμα εφαρμογής εισάγει τον εκπαιδευτικό στο πραγματικό πλαίσιο δόμησης των Προγραμμάτων που προάγουν τον πολιτισμό. Η ενότητα αναπτύσσεται στο πλαίσιο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Στο τέλος της ενότητας παρουσιάζεται το θεσμικό πλαίσιο και η διαπολιτισμική διάσταση των Πολιτιστικών Προγραμμάτων στο σχολείο.

Σκοπός της ενότητας

Ο βασικός σκοπός της ενότητας είναι ο προσδιορισμός του περιεχομένου, της παιδαγωγικής αξίας, των αρχών, των χαρακτηριστικών, της δομής των προγραμμάτων που εισάγουν τον πολιτισμό στην εκπαιδευτική πρακτική, έτσι ώστε ο εκπαιδευτικός να μπορεί να σχεδιάζει, σε συνεργασία με τους μαθητές του, προγράμματα ανάλογα με την τάξη, την ηλικία, και τα ενδιαφέροντά τους. Ακόμα, να μπορεί να επιλέγει, σύμφωνα με τους στόχους και τη θεματολογία κάθε γνωστικού αντικείμενου, τα κατάλληλα εκπαιδευτικά προγράμματα και δανειστικά εκπαιδευτικά υλικά ανάμεσα σε όσα προσφέρονται από φορείς πολιτισμού, όπως μουσεία, βιβλιοθήκες κ.ά., καθώς και να συντάσσει ο ίδιος τα δικά του για τις εκπαιδευτικές του επισκέψεις.

Άσκηση 1: Πριν ξεκινήσετε τη μελέτη της ενότητας, προσπαθήστε να ορίσετε την έννοια του πολιτισμού, έτσι όπως αυτή εμφανίζεται στο σχολικό σύστημα. Νομίζετε ότι η σύγχρονη αντίληψη για την έννοια του πολιτισμού, θα επηρεάσει την θεματολογία ενός πολιτιστικού προγράμματος και πώς;

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μετά την ολοκλήρωση της μελέτης της ενότητας: «Βασικός Οδηγός Πολιτιστικών Προγραμμάτων» ο εκπαιδευτικός θα είναι σε θέση:

- ✓ να γνωρίζει τι είναι ένα Πολιτιστικό Πρόγραμμα και να αναγνωρίζει τα χαρακτηριστικά των Πολιτιστικών Προγραμμάτων (έτσι ώστε να τα διακρίνει από άλλες δραστηριότητες),
- ✓ να αναγνωρίζει την παιδαγωγική τους αξία,
- ✓ να γνωρίζει τους σημαντικούς σταθμούς που συνέβαλαν στην καθιέρωση των Πολιτιστικών Προγραμμάτων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση,
- ✓ να γνωρίζει τη βασική τους δομή,
- ✓ να αντιλαμβάνεται τις προϋποθέσεις για την αποτελεσματική υλοποίησή τους,
- ✓ να γνωρίζει ειδικές περιοχές των Πολιτιστικών Προγραμμάτων, όπως η σύνδεση Σχολείου-Μουσείου,
- ✓ να ξέρει να αναζητεί προγράμματα, καθώς και εκπαιδευτικό υλικό, που προάγουν τον πολιτισμό, οργανωμένα από επίσημους φορείς,
- ✓ να επιχειρεί τη δημιουργία δικών του εκπαιδευτικών προγραμμάτων, προσαρμοσμένων στην τάξη του και τα ειδικά της ενδιαφέροντα, για χώρους πολιτισμικής αναφοράς.

Τι είναι ένα Πολιτιστικό Πρόγραμμα

Τα Πολιτιστικά Προγράμματα, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και τα Προγράμματα Αγωγής Υγείας, είναι θεσμοθετημένες προαιρετικές, οργανωμένες σχολικές δραστηριότητες, που ορίζονται και ως καινοτόμες δράσεις. Ένα Πολιτιστικό Πρόγραμμα είναι μια ολοκληρωμένη συλλογική εργασία από μαθητές και εκπαιδευτικούς, πάνω σε θέματα πολιτισμού, χωρίς άμεση δέσμευση από το Πρόγραμμα Σπουδών. Έχουν διάρκεια τουλάχιστον 2 μηνών, με δίωρη εβδομαδιαία ενασχόληση όσων συμμετέχουν. Στηρίζονται στην ολιστική αντίληψη για την πρόσληψη της γνώσης, τον ανακαλυπτικό τρόπο μάθησης, τη βιωματική προσέγγιση, την έρευνα, τη συνεργατική μάθηση. Στόχοι τους είναι η διαμόρφωση στάσεων, η ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της κριτικής σκέψης, η γνωριμία με τον πολιτισμό στις ποικίλες εκφάνσεις του, η επαφή με την πολιτιστική κληρονομιά, ο σεβασμός και η κατανόηση του πολιτισμικά διαφορετικού, η ισότιμη ανάδειξη στοιχείων από το πολιτισμικό κεφάλαιο όλων των μαθητών.

Άσκηση 2: Αναλογιστείτε μια θεατρική παράσταση που παρακολουθήσατε με τους μαθητές σας ή ένα παραμύθι που διαβάστηκε με τη μέθοδο της δημιουργικής ανάγνωσης. Μπορούμε να πούμε ότι αυτές οι πολιτιστικές δράσεις είναι Πολιτιστικό Πρόγραμμα; Γιατί;

Γιατί ένα Πολιτιστικό Πρόγραμμα θεωρείται απαραίτητη εκπαιδευτική διεργασία

Τα Πολιτιστικά Προγράμματα:

- 1) Δίνουν τη δυνατότητα αξιοποίησης του πολιτισμικού κεφαλαίου του κάθε μαθητή

Σύγχρονοι μελετητές, αναγνωρίζουν πως η ολόπλευρη ανάπτυξη και πρόοδος των μαθητών συντελείται κοντά στα άλλα και μέσα από τον πολιτισμό. Ο κοινωνιολόγος

Pierre Bourdieu ασχολήθηκε κυρίως, σε μακρο-κοινωνιολογικό επίπεδο με τον αναπαραγωγικό ρόλο της εκπαίδευσης. Μία από τις κεντρικές έννοιες της θεωρίας του αποτελεί και το «πολιτισμικό κεφάλαιο» (για περισσότερα βλ. Bourdieu, 1986, Bourdieu, 1999). Συγκεκριμένα αναφέρει:

«Τα παιδιά που προέρχονται από πιο προνομιούχο περιβάλλον δεν κληρονομούν από τον οικογενειακό τους περίγυρο μόνο συνήθειες και μια προγύμναση, που είναι άμεσα χρησιμοποιήσιμες στα σχολικά μαθήματα[...].Κληρονομούν επιπλέον γνώσεις, αλλά και δεξιότητες, διακριτική ικανότητα του ωραίου [...] που η σχολική αποδοτικότητά τους είναι ασύγκριτα μεγαλύτερη» (κείμενο του Bourdieu στο Φραγκουδάκη, 1985: 364). Δηλαδή, το πολιτισμικό κεφάλαιο των παιδιών από προνομιούχο περιβάλλον, που εκδηλώνεται για παράδειγμα με την οικειότητά τους με μουσεία και χώρους τέχνης ή και τις γνώσεις τους για την κλασική μουσική ή τη ζωγραφική, αποτελεί παράγοντα της σχολικής επιτυχίας τους, καθώς, αν και οφείλεται στο περιβάλλον και τις συνήθειες της οικογένειάς τους, συχνά θεωρείται από το σχολείο χαρακτηριστικό συνυφασμένο με την προσωπικότητά τους.

Στο μικρο-κοινωνιολογικό επίπεδο της τάξης, όπου ο μαθητής καλείται να αξιολογήσει τις δυνατότητές του (Blackledge & Hunt, 2000), τα Πολιτιστικά Προγράμματα με την ισότιμη ανάδειξη στοιχείων από το πολιτισμικό κεφάλαιο όλων των μαθητών, μπορούν να δώσουν τη δυνατότητα σε όλους να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του σχολείου και να επωφεληθούν από όσα αυτό τους προσφέρει.

Επειδή:

- ✓ αναδεικνύουν τα πολιτιστικά στοιχεία που φέρουν όλοι οι μαθητές, τα οποία θεωρούνται παράγοντες εμπλουτισμού της σχολικής πραγματικότητας με ισότιμη αξία,
- ✓ δημιουργούν στάσεις αποδοχής κάθε πολιτισμικής ετερότητας και συμβάλλουν στη γνωριμία με άλλα συστήματα αξιών,
- ✓ αμβλύνουν τις διαφορές μέσα από τη συμμετοχή όλων των παιδιών,
- ✓ συνδέουν τη σχολική με την ευρύτερη κοινότητα, την επικαιρότητα και τις ποικίλες εικόνες της πραγματικότητας και όχι με μία μόνο διάστασή της.

2) Ενεργοποιούν την πολλαπλή νοημοσύνη: Σύμφωνα με την ευρέως αποδεκτή θεωρία της Πολλαπλής Νοημοσύνης (Gardner, 1983), η ολιστική ανάπτυξη της προσωπικότητας συντελείται μέσα από δράσεις που αναπτύσσουν όλες τις πτυχές της νοημοσύνης (κιναισθητική, ακουστική, μαθηματική, γλωσσική, ενδοπροσωπική, διαπροσωπική κτλ.). Η δράση του μαθητή στο πλαίσιο ενός Πολιτιστικού Προγράμματος ενεργοποιεί την πολλαπλή του νοημοσύνη.

3) Θέτουν τον μαθητή στο προσκήνιο της εκπαιδευτικής διεργασίας: Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ρόλος του μαθητή στο πλαίσιο ενός Πολιτιστικού Προγράμματος

είναι ενεργητικός και στηρίζεται στη θεωρία της ενεργητικής μάθησης που πρώτος εισήγαγε ο Dewey (1933).

Δηλαδή τα Πολιτιστικά Προγράμματα:

- ✓ παρέχουν τη χαρά της εξερεύνησης και της ανακάλυψης, μέσα από συνεργατικές διεργασίες,
- ✓ βοηθούν τους μαθητές να αντλήσουν έμπνευση και να εκφραστούν δημιουργικά με αφορμή την τέχνη και τον πολιτισμό,
- ✓ υποστηρίζουν τη μάθηση και μέσα από τον πολιτισμό.

Ορόσημα στη σχέση του πολιτισμού με το σχολείο και την καθιέρωση των ολοκληρωμένων Πολιτιστικών Προγραμμάτων:

- 1) Το πρόγραμμα *Μελίνα-Εκπαίδευση και Πολιτισμός*: Σκοπός του ήταν «η αναβάθμιση του ρόλου των τεχνών και του πολιτισμού στην εκπαιδευτική διαδικασία με την υποστήριξη ενός συνεχούς διαλόγου ανάμεσα στην εκπαίδευση και τον πολιτισμό, μέσα από πολύτεχνες δράσεις και ανοιχτά εκπαιδευτικά σενάρια». Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε πιλοτικά σε 92 δημοτικά σχολεία και στη συνέχεια στα σχολεία του Ν. Χανίων, το διάστημα 1995-2003. Κεντρικός διδακτικός του στόχος ήταν να αποκαταστήσει μια αυθεντική επικοινωνία του παιδιού με το ιστορικο-κοινωνικό και πολιτισμικό του περιβάλλον. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος, η ύλη δεν αντιμετωπιζόταν μόνο ως πληροφορία, αλλά και ως καταγραμμένη ανθρώπινη εμπειρία (www.prmelina.gr/al/al.htm). Κατά τη διάρκειά του έγινε παραγωγή πλούσιου εκπαιδευτικού υλικού και μακρόχρονη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν. Ακόμα, δημιουργήθηκαν από πολλούς φορείς (μουσεία, εφορείες αρχαιοτήτων, βιβλιοθήκες κ.ά.) προγράμματα, εκπαιδευτικοί φάκελοι, βιβλία και άλλα υλικά για χώρους πολιτισμικής αναφοράς σε όλη την Ελλάδα, που συνοδεύονταν πάντοτε από προτάσεις προς τους εκπαιδευτικούς για την ποικιλόμορφη αξιοποίησή τους.

Ανατρέξτε στην ιστοσελίδα του Προγράμματος *Μελίνα – Εκπαίδευση και Πολιτισμός*, για να δείτε αναλυτικά τη δομή του Προγράμματος. Καταγράψτε στοιχεία που έχουν για σας εκπαιδευτικό ενδιαφέρον.

- 2) Οι υπουργικές αποφάσεις που θεσμοθετούν την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (1991, 1992), όπου αρχικά εντάσσονταν τα Πολιτιστικά Προγράμματα. Αφενός προβλεπόταν η δυνατότητα μιας ώρας την εβδομάδα για μακρόχρονες οργανωμένες σχολικές δραστηριότητες, σχεδιασμένες από εκπαιδευτικούς και μαθητές, αφετέρου στα αντικείμενα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης περιλαμβάνονταν τα *Πολιτιστικά, επιστημονικά θέματα*, όπου εντάσσονταν

μουσικές χορωδιακές εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις, παραδοσιακοί χοροί, λογοτεχνικές εκδηλώσεις, τοπική ιστορία και λαογραφία, εκθέσεις ζωγραφικής, εκδόσεις μαθητικών εφημερίδων-περιοδικών, ραδιοφωνικές εκπομπές, λειτουργία βιβλιοθηκών, εκθέσεις βιβλίου, μαθητικών εντύπων εκθέσεις χειροτεχνημάτων, φιλοτελισμός, φωτογραφία κλπ.

- 3) Η θεσμοθέτηση των Πολιτιστικών Προγραμμάτων, το 2003. Με τις υπ' αριθμ.69259/Γ7/10-07-03 και 106137/Γ7/30-09-03 Υ.Α (ΥΠΕΠΘ). τα Πολιτιστικά Προγράμματα θεσμοθετούνται ως αυτοτελής κατηγορία προαιρετικών σχολικών δραστηριοτήτων και ορίζονται Υπεύθυνοι Πολιτιστικών Θεμάτων και Καλλιτεχνικών Αγώνων. Οι Υπεύθυνοι Πολιτιστικών Θεμάτων σε κάθε Διεύθυνση Εκπαίδευσης υποστηρίζουν τα Πολιτιστικά Προγράμματα με επιμορφωτικές δράσεις, σύμφωνα με τη θεματολογία τους και τις ανάγκες που έχουν εκφραστεί από τους εκπαιδευτικούς, καθώς και με εκπαιδευτικό υλικό. Επιπλέον, συνεργάζονται με εκπαιδευτικούς και μαθητές στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των προγραμμάτων.
- Εκτός από τους τρεις αυτούς σημαντικούς σταθμούς, αξίζει να σημειωθεί ότι η δομή των Δ.Ε.Π.Π.Σ. του 2003 αφήνει περιθώρια ελευθερίας στον τρόπο πρόσληψης της γνώσης. Για παράδειγμα, η πιλοτική εφαρμογή της ευέλικτης ζώνης στη Δημοτική Εκπαίδευση από το 2001 έως το 2005, και κατόπιν η καθιέρωσή της ως υποχρεωτική (Υ.Α. Φ.12.1/605/97282/Γ1/23-9-2005), ήταν ένα θετικό βήμα για το χρόνο δημιουργικότητας στην τάξη: δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό και τους μαθητές να συνεργάζονται και να προσεγγίζουν δημιουργικά ένα θέμα, μέσα στην πρωινή ζώνη του σχολείου. Σε αυτό το πλαίσιο, οι τέχνες και γενικότερα η σύνδεση με τον πολιτισμό προτείνονται ως «εργαλεία» για τη σφαιρική και ολοκληρωμένη κατανόηση του θέματος που κάθε φορά διδάσκεται.
 - Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι τα σύγχρονα, ανοιχτά, προγράμματα σπουδών αναφέρονται στα μη διακριτά μαθήματα, στην απόκτηση δεξιοτήτων και όχι γνώσεων, στην ενιαιοποίηση της γνώσης, στη διαθεματικότητα και επιδιώκουν τη σύνδεση της σχολικής ζωής με την κοινωνία. Τα καινοτόμα προγράμματα (προαιρετικές σχολικές δραστηριότητες) αποτελούν βασικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση.

Ανατρέξτε στα σχολικά εγχειρίδια και καταγράψτε ενδεικτικά ενότητες στις οποίες προτείνονται συνδέσεις με τον πολιτισμό.

Ειδικότερα

Στις 17-11-2003 το Τμήμα Αισθητικής Αγωγής του ΥΠΕΠΘ δημοσιοποίησε ένα αναλυτικό κείμενο που περιέγραφε τις διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησης των πολιτιστικών προγραμμάτων για την Πρωτοβάθμια και την Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Σ' αυτό το κείμενο ως πολιτιστικό πρόγραμμα ορίζονταν «κάθε δημιουργική διαδικασία που έχει ως αντικείμενό της την ανάδειξη και προώθηση

στοιχείων πολιτισμού όπως: σύνθεση πληθυσμού, κοινωνική οργάνωση, οικονομική οργάνωση, πεποιθήσεις, αντιλήψεις, ιδέες (κοινωνία, ιδεολογία, θρησκεία κλπ), κοινωνική συμβίωση-επικοινωνία, γλώσσα, ήθη-έθιμα, τελετουργίες, επαγγέλματα, υπηρεσίες, οικογένεια, σχολείο, γειτονιά, σωματείο, ξενοφοβία-ρατσισμός, σχέσεις των δύο φύλων, αστυφιλία, βία, ανεργία, τεχνολογικά επιτεύγματα, αρχιτεκτονήματα, καλλιτεχνικά δημιουργήματα, αντικείμενα καθημερινής χρήσης»

Οι ομάδες των μαθητών που θα συμμετείχαν σ' αυτές τις δραστηριότητες όπως τονίζονταν, θα έπρεπε να συγκροτούνται προαιρετικά και να καθοδηγούνται και να εμπνυχώνονται από τους δασκάλους και τους καθηγητές τους. Η συγκρότηση των ομάδων εργασίας η επιλογή των θεμάτων και η επιλογή μεθοδολογίας γινόταν αναφορά στις μεθόδους των σχεδίων εργασίας, της έρευνας πεδίου της έρευνας δράσης και της ανθρωπολογικής έρευνας), αφήνονταν στην ελεύθερη επιλογή των μαθητών. Από εκείνη την περίοδο δινόταν έμφαση στο ζήτημα της ένταξης των ήδη καθιερωμένων θεμάτων της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και της τοπικής ιστορίας σε ένα πολιτιστικό πλαίσιο, που αφορούσε στην ανάπτυξη των πολιτιστικών προγραμμάτων και τον συντονισμό τους ανά περιφέρεια από τους υπευθύνους των πολιτιστικών θεμάτων, οι οποίοι, ανάμεσα στα άλλα καθήκοντά τους, όφειλαν να συνεργάζονται με τους φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Αλεξοπούλου, 1989).

Τα πολιτιστικά προγράμματα που αναπτύχθηκαν μέχρι σήμερα αποτελούν κυρίως πρωτοβουλίες των δασκάλων, των καθηγητών και των μαθητών που εμπλέκονται σε αυτά και αφορούν σε ένα ευρύ κύκλο θεμάτων σχετικών όχι μόνο με ζητήματα πολιτισμού αλλά και της καθημερινότητας και της επικαιρότητας και σε ένα υλικό που εγγράφονταν σε ένα τοπικό εθνικό και διεθνικό πλαίσιο .

Τα Πολιτιστικά Προγράμματα της κάθε Περιφέρειας Εκπαίδευσης ανάδειξαν σημαντικές πλευρές της πολιτιστικής μας ζωής και ταυτόχρονα την Ευρωπαϊκή διάσταση των διαφόρων προγραμμάτων που αναπτύχθηκαν μέσω ανταλλαγών και συμπαραγωγών των σχολικών κοινοτήτων σε ευρωπαϊκό πλέον επίπεδο (πρόγραμμα Comenius, κλπ.).

Το θεσμικό πλαίσιο των προγραμμάτων αυτών έδωσε χώρο στην προώθηση των καλλιτεχνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων των μαθητών της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, καθώς και στην ενασχόλησή τους με κοινωνικά ζητήματα και με την τοπική ιστορία. Δίνει έμφαση σε έναν νεωτερικό τρόπο αντιμετώπισης της εκπαιδευτικής πράξης, προδιαγράφοντας εν μέρει κάποιες από τις προγραμματικές αρχές του Νέου Σχολείου. Το Νέο Σχολείο θεωρεί την πολιτιστική δραστηριότητα των μαθητών όχι ως μια περιθωριακή εναλλακτική απασχόληση, αλλά ως έναν από τους βασικούς άξονες και δρόμους της παιδαγωγικής πράξης, ώστε το σχολείο να γίνει πιο ελκυστικό για τον μαθητή, ό ίδιος πιο δραστήριος και διαθέσιμος για την ανακάλυψη του κόσμου και των προβλημάτων που αφορούν στη ζωή του και στον κόσμο της νεολαίας γενικότερα.

Διατρέχοντας τα πολιτιστικά προγράμματα που έχουν ως τώρα υλοποιηθεί, διαπιστώνουμε ότι οι θεματικές τους και οι διαδικασίες παραγωγής τους στην Πρωτοβάθμια και στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση αφορούν κυρίως στην εξοικείωση των μαθητών με τις καλλιτεχνικές γλώσσες, στη δημιουργική έκφραση, στην επαφή τους με τα ποικίλα στοιχεία που συγκροτούν την πολιτιστική μας ταυτότητα, έτσι όπως αυτή αναδεικνύεται μέσα από τις παραδόσεις μας και την αλληλεπίδραση του ελληνικού υλικού και άυλου πολιτισμού με τους πολιτισμούς όλου του κόσμου, στην τοπική ιστορία, σε κοινωνικά ζητήματα. Αυτό που κυρίως ενδιέφερε, όσον αφορά στην στοχοθεσία των προγραμμάτων αυτών, ήταν η καλλιέργεια της πολιτιστικής ευαισθησίας των μαθητών και η διαδραστική επαφή της σχολικής μονάδας με τον κοινωνικό της περίγυρο (τοπικό, εθνικό και διεθνικό). (Ευαγγέλου, 2007).

Χαρακτηριστικά των Πολιτιστικών Προγραμμάτων

1. Προαιρετικότητα

Οι εκπαιδευτικοί που αποφασίζουν να υλοποιήσουν με τους μαθητές τους ένα Πολιτιστικό Πρόγραμμα το δηλώνουν με ειδικό απλό έντυπο στους Υπεύθυνους Πολιτιστικών Προγραμμάτων. Μετά την τυπική διαδικασία έγκρισης από την Επιτροπή Σχολικών Δραστηριοτήτων, ξεκινά η επίσημη εφαρμογή του.

2. Θεματολογία

- *Δυνατότητα ελεύθερης επιλογής του θέματος:* Η επιλογή του θέματος γίνεται από τους μαθητές σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό, σύμφωνα με τα ενδιαφέροντά τους, την επικαιρότητα, τις ιδιαιτερότητες της τάξης τους, τις ανάγκες τους. (Για τη σημασία της επιλογής βλέπε Ματσαγγούρας, 2003)
- *Ευρύ και οικείο θεματολόγιο:* Τα Πολιτιστικά Προγράμματα έχουν το πλεονέκτημα της οικειότητας για τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς, επειδή καλύπτουν ένα ευρύ θεματολόγιο (βλ. παρακάτω). Πρακτικά, οποιοδήποτε ζήτημα απασχολεί τους μαθητές κάθε ηλικιακής ομάδας μπορεί να αποτελέσει θέμα ενός Πολιτιστικού Προγράμματος, όπως: «Τα παιχνίδια μου - τα παιχνίδια του παππού», «Παραμύθια για τη θάλασσα», «Η ιστορία του τόπου μου», «Θεατρικό εργαστήρι», «Μουσικές της πατρίδας-μουσικές που ακούω», «Η ξενιτιά», «Η γειτονιά ως τόπος συνάντησης πολιτισμών», «Δικαίωμα στην έκφραση». Οι έννοιες της πολυπολιτισμικότητας και της πολιτειότητας αποτελούν βασικά ζητήματα που μπορεί να αναδυθούν μέσα από αυτή τη θεματολογία.

3. Παιδαγωγικές αρχές και προσεγγίσεις

- *Ενεργητική μάθηση:* Σε συνεργασία με τον/τους εκπαιδευτικό/ούς, οι μαθητές αποφασίζουν τον τρόπο προσέγγισής του, με καταγιισμό ιδεών, σχεδιασμό και έρευνα. Ο εκπαιδευτικός εμπνυχώνει και στηρίζει

τους μαθητές στις δράσεις τους, τηρώντας την αρχή «μαθαίνω μέσα από την πράξη» (Dewey, 1933)

- *Βιωματική προσέγγιση:* Μαθητές και εκπαιδευτικοί μαθαίνουν διερευνώντας και πράττοντας. Μέσα από Πολιτιστικά Προγράμματα δίνεται η δυνατότητα σε όλους τους μαθητές, να παρουσιάσουν μία δράση, να συνεργαστούν ισότιμα, να γίνουν αποδεκτοί, να ενταχθούν στην ομάδα (βλέπε και Χρυσafiδης, 2002)
- *Πολλαπλή νοημοσύνη:* Οι πολλαπλές μεθοδολογικές προσεγγίσεις και η δημιουργικότητα συμβάλλουν στην ανάπτυξη της πολλαπλής νοημοσύνης (Gardner, 1983)

4. Χρονική διάρκεια

- *Τουλάχιστον δίμηνη διάρκεια:* Κάθε πρόγραμμα διαρκεί 2 τουλάχιστον μήνες, για να δίνεται η δυνατότητα της πολύπλευρης και σε βάθος προσέγγισης. Στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση υλοποιούνται εντός και εκτός (σπανιότερα) ωρολογίου προγράμματος, κυρίως στις ώρες της ευέλικτης ζώνης, αλλά και διαθεματικά μέσα στις αντίστοιχες ώρες μαθημάτων, ένα δίωρο την εβδομάδα. Στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση πραγματοποιούνται πέραν του σχολικού ωραρίου.

5. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις

- Η διαθεματική προσέγγιση αποτελεί τον κύριο άξονα δόμησης των Πολιτιστικών Προγραμμάτων. Η γνώση προσεγγίζεται ολιστικά, μέσα από τη διασύνδεση των μαθημάτων και διερευνητικά σε κάθε ευκαιρία και όχι μόνο στο χώρο του σχολείου. Η μέθοδος project, η έρευνα πεδίου, τα παιχνίδια ρόλων και οι προσομοιώσεις, η αισθητοποίηση αφηρημένων εννοιών μέσα από υλικά τεκμήρια (εκθέματα μουσείων, φωτογραφίες, έργα τέχνης κ.ά.), η έρευνα δράσης, η ανθρωπολογική έρευνα είναι οι μέθοδοι που ενδείκνυνται για την προσέγγισή τους. (Μέσα από τα παραδείγματα Πολιτιστικών Προγραμμάτων που αναλύονται σε επόμενες ενότητες διαφαίνεται η αξιοποίηση διαφορετικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων).
- *Εργασία σε ομάδες με δυνατότητα πολλαπλών συνεργασιών:* των μαθητών μεταξύ τους, των εκπαιδευτικών μεταξύ τους, των μαθητών με τον/τους εκπαιδευτικό/ούς, των μαθητών και των εκπαιδευτικών με τους γονείς ή άλλους φορείς.
- *Εφαρμογή διαμορφωτικής αξιολόγησης:* Κατά τη διάρκεια της υλοποίησης η ομάδα αξιολογεί τη δουλειά της και αποφασίζει τη συνέχιση βάσει του αρχικού σχεδιασμού ή την προσαρμογή του στα εκάστοτε δεδομένα της δουλειάς τους. Αποφασίζει επίσης πώς και σε ποιους θα παρουσιάσει τα αποτελέσματα.

6. Το άνοιγμα σχολείου στην κοινωνία-σύνδεση με την πραγματικότητα

Αυτό επιτυγχάνεται με τη συνεργασία που μπορούν να έχουν μαθητές και εκπαιδευτικοί με ποικίλους φορείς και πρόσωπα: Μουσεία, Οργανισμούς

Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ΜΗΚΥΟ, Δημόσιους Οργανισμούς, ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., Πανεπιστημιακά Τμήματα, (π.χ. Παιδαγωγικά, Θεατρικών Σπουδών, Καλών Τεχνών), Πολιτιστικούς Συλλόγους και άλλες συλλογικότητες, καλλιτέχνες, αρχαιολόγους, συγγραφείς κ.ά. (Βλ. στις επόμενες ενότητες: α] παραδείγματα συνεργασιών, β] Εκπαιδευτικά Προγράμματα σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς και εκπαιδευτικό υλικό φορέων). Επίσης με τη διερεύνηση θεμάτων της τοπικής κοινότητας ή κοινωνικών ζητημάτων, όπως η καταγραφή και η υιοθέτηση τοπικών μνημείων, η μετανάστευση, ο ρατσισμός, τα ανθρώπινα δικαιώματα. Τέλος, με τη δυνατότητα δημόσιας παρουσίασης του πολιτιστικού προγράμματος.

Άσκηση 4: Έχοντας διδακτική εμπειρία, είναι δυνατόν να έχετε ήδη επισημάνει δυσκολίες ως προς την υλοποίηση των Πολιτιστικών Προγραμμάτων, παρόλο που γνωρίζετε ή υπονιάζετε τη σημαντικότητά τους. Πού νομίζετε ότι οφείλονται αυτές οι δυσκολίες;

Άσκηση 5: Διαβάζοντας τα προηγούμενα χαρακτηριστικά, ποια θεωρείτε τα πλέον σημαντικά για τη διάκριση του Πολιτιστικού Προγράμματος από άλλα εκπαιδευτικά προγράμματα;

Βασική δομή των Πολιτιστικών Προγραμμάτων

Στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των Πολιτιστικών Προγραμμάτων ακολουθείται σε γενικές γραμμές η εξής δομή:

- Επιλογή του θέματος, σε συνεργασία εκπαιδευτικού και μαθητών, σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες της ομάδας.
- Καταγισμός ιδεών, καταγραφή και καθορισμός των διαστάσεων του θέματος και των στόχων από την ομάδα.
- Χρονοδιάγραμμα ανάπτυξης των δράσεων (π.χ. έρευνα, καταγραφές, συνεντεύξεις, δημιουργικές αναγνώσεις, επισκέψεις σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς, συναντήσεις με ειδικούς, συνθέσεις έργων, δημιουργία σκηνικών, κατασκευές κ.ά., ανάλογα με το θέμα).
- Διασυνδέσεις με τα πεδία του Προγράμματος Σπουδών.
- Ανάλυση έργου από κάθε ομάδα, αλλά και από το σύνολο των παιδιών. Καταμερισμός εργασιών (σύμφωνα με τις αρχές της διαφοροποιημένης παιδαγωγικής).
- Καταγραφή αποτελεσμάτων.
- Επαναπροσδιορισμός στόχων κατά τη διάρκεια της υλοποίησης (όποτε και αν χρειαστεί) μετά από διαμορφωτική αξιολόγηση.
- Αυταξιολόγηση - Παρουσίαση αποτελεσμάτων με ποικίλες μορφές (σύνθεση κειμένου, εφημερίδα, παράσταση, εικαστικό έργο, πόστερ, συνδυασμός των προηγούμενων κ.ά.).

Η θεματολογία των Πολιτιστικών Προγραμμάτων

Αξονες	Θέματα, ενδεικτικά
Θέατρο	<p>Γνωριμία με τα είδη και την ιστορία του θεάτρου/ Το θέατρο στον κόσμο/ Το θέατρο στην αρχαιότητα</p> <p>Θεατρικό εργαστήρι</p> <p>Προετοιμασία παράστασης γνωστού θεατρικού έργου</p> <p>Δημιουργία πρωτότυπης παράστασης των μαθητών/ Από μια ιστορία στο θεατρικό λόγο (διασκευή)</p> <p>Θέατρο σκιών</p> <p>Κουκλοθέατρο</p>
Μουσική-Χορός	<p>Μουσικό εργαστήρι/ Μουσικές συνθέσεις</p> <p>Συγκρότηση χορωδίας</p> <p>Χορευτικό εργαστήρι/ συγκρότηση ομάδας χορού (π.χ. παραδοσιακοί χοροί μιας συγκεκριμένης περιοχής με διερεύνηση ιστορικοκοινωνικοοικονομικών παραγόντων)</p> <p>Γνωριμία με είδη μουσικής/ με την ιστορία της μουσικής</p> <p>Όψεις της ιστορίας μέσα από τη μουσική</p> <p>Διαπολιτισμικές προσεγγίσεις μέσα από τη μουσική των λαών</p> <p>Γνωριμία με μουσικά όργανα (αρχαία, παραδοσιακά κλπ.) και κατασκευή</p> <p>Ο χορός στον κόσμο. Τελετουργίες</p>
Εικαστικά	<p>Εικαστικό εργαστήρι (εικαστικές συνθέσεις, κεραμική, ψηφιδωτό, τέχνη από άχρηστα αντικείμενα/σκουπίδια, κόμικς, εικονογράφηση κ.ά.)</p> <p>Το δέντρο στην τέχνη. Το νερό στην τέχνη κ.ο.κ.</p> <p>Έλληνες εικαστικοί και το έργο τους</p> <p>Όψεις της ιστορίας μέσα από την τέχνη</p> <p>Από την τέχνη στη δημιουργική γραφή</p> <p>Αισθητική παρέμβαση στο χώρο του σχολείου</p>

Δημιουργική γραφή και φιλοαναγνωσία	<p>Μαθητικός τύπος – δημοσιογραφικός λόγος (έκδοση εφημερίδας ή περιοδικού σε έντυπη ή και ηλεκτρονική μορφή από συντακτική ομάδα μαθητών)</p> <p>Συγγραφή ιστοριών με αφορμή ένα θέμα, ένα βιβλίο, μια σειρά λαϊκών παραδόσεων ή παραμυθιών, έργα τέχνης...</p> <p>Δημιουργικές αναγνώσεις παιδικής λογοτεχνίας</p> <p>Θεματικές διαδρομές από βιβλίο σε βιβλίο</p> <p>Δραστηριότητες με αφορμή ένα ή περισσότερα βιβλία</p> <p>Ποίηση</p> <p>Γνωριμία με το έργο ενός συγγραφέα</p> <p>Κόμικς</p>
Πολιτιστική κληρονομιά	<p>Υλικός και άυλος πολιτισμός (ήθη, έθιμα, τελετουργίες, παραδόσεις, λαϊκά παραμύθια, ενδυμασία, παιχνίδια)</p> <p>Λαϊκή μουσική παράδοση</p> <p>Λαϊκή αρχιτεκτονική – νεότερη και σύγχρονη αρχιτεκτονική</p> <p>Παραδοσιακές αγροτικές ασχολίες</p> <p>Επεξεργασία προϊόντων (π.χ. λάδι, κρασί, ψωμί) από την αρχαιότητα ως σήμερα, παραδόσεις, τεχνικές, οικονομία</p> <p>Επαγγέλματα χτες – σήμερα, επαγγέλματα που χάθηκαν</p> <p>Λαογραφικές συλλογές/ καταγραφές - μαρτυρίες</p> <p>Το δέντρο/ το νερό/ η θάλασσα/ ο ήλιος μέσα από τη λαϊκή παράδοση</p> <p>Καθημερινά αντικείμενα: ιστορία και εξέλιξη</p>
Οπτικοακουστικά μέσα	<p>Μελέτη μέσα από φωτογραφίες της τοπικής ιστορίας, επαγγέλματα κτλ.</p> <p>Κινούμενα σχέδια (animation): εξέλιξη, τεχνικές, σύνθεση</p> <p>Τηλεοπτική εμπειρία: κριτική τηλεθέαση</p> <p>Λέσχη φωτογραφίας</p> <p>Κινούμενες εικόνες, κινηματογράφος, κινηματογραφική λέσχη, ανάγνωση και κατανόηση της κινούμενης εικόνας, δημιουργικές δραστηριότητες με αφορμή μια ταινία</p> <p>Πώς δημιουργείται μια ταινία;</p>

Κοινωνικά Θέματα	<p>Πεποιθήσεις, αντιλήψεις, ιδέες (κοινωνία, ιδεολογία, θρησκεία κτλ.)</p> <p>Γλώσσα-γλώσσες</p> <p>Ξενοφοβία</p> <p>Βία</p> <p>Ανθρώπινα δικαιώματα –δικαιώματα του παιδιού</p> <p>Μετανάστευση: χτες, σήμερα</p> <p>Η διαφορετικότητα μέσα από την παιδική λογοτεχνία / τον κινηματογράφο</p> <p>Ταξίδια στους αρχαίους πολιτισμούς: επαφές και συγγένειες της ελληνικής αρχαιότητας με άλλους πολιτισμούς</p> <p>Παιχνίδια του κόσμου</p> <p>Η καθημερινή ζωή στους τόπους καταγωγής των παιδιών της τάξης</p> <p>Μύθοι και παραδόσεις του κόσμου (γύρω από συγκεκριμένα θέματα)</p> <p>Όλοι διαφορετικοί, όλοι ίσοι (αναπηρία / ετερότητα / φύλο)</p> <p>Κοινωνική συμβίωση-επικοινωνία</p>
Άλλα Θέματα	<p>Μυθολογία / μύθοι της περιοχής μου. Η καθημερινή ζωή στην αρχαία πόλη / στο Βυζάντιο/ στα νεότερα χρόνια.</p> <p>Προσωπικότητες της τέχνης, της λογοτεχνίας, της πολιτικής</p> <p>Γέννηση της γραφής- ιστορία της γραφής –τυπογραφία. Τοπική ιστορία/ υιοθεσία μνημείου, αρχιτεκτονήματος, αρχαιολογικού πάρκου κ.ο.κ.</p> <p>Μουσειακή αγωγή /Πολιτιστικά μονοπάτια (Παράδειγμα: Δρόμοι και γειτονιές της αρχαίας πόλης- του σήμερα) . Επαγγέλματα, υπηρεσίες.</p> <p>Οικογένεια-οι ιστορίες μας, Σχολείο - η ιστορία του σχολείου, Γειτονιά, Τεχνολογικά επιτεύγματα</p>

Συχνά σε ένα Πολιτιστικό Πρόγραμμα γίνεται συνδυασμός περισσότερων θεματικών αξόνων, σύμφωνα με το σχεδιασμό της σχολικής ομάδας.

Για παράδειγμα σε ένα πολιτιστικό πρόγραμμα με θέμα τη *Μετανάστευση και την Προσφυγιά* εκτός από τα αίτια και τα αποτελέσματά τους, μπορεί να αναζητηθούν γράμματα ξενιτεμένων, τραγούδια, αλλά και παραμύθια (ήρωες που αναζητούν καλύτερη τύχη), να αναγνωσθούν σχετικά λογοτεχνικά κείμενα και να πραγματοποιηθούν δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, να εξεταστεί το ζήτημα της επικοινωνίας, να διερευνηθεί η φωτογραφική και κινηματογραφική αποτύπωση αλλά και η εικαστική απόδοση του θέματος από ποικίλα ρεύματα τέχνης, να πραγματοποιηθούν βιωματικές δραστηριότητες (βλέπε σχετικό υλικό από τη Διεθνή Αμνηστία και την Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες που μπορεί να προσαρμοστεί ανάλογα) και δραστηριότητες θεατρικής έκφρασης, να δημιουργηθούν

μικρές ταινίες κ.α. Μπορεί να γίνει σύνδεση με τη μετανάστευση των οργανισμών. Μπορεί ακόμα τα παιδιά να προχωρήσουν σε καταγραφή οικογενειακών ιστοριών, αλλά και να αναζητήσουν την ιστορική διάσταση του θέματος και τις πολιτιστικές αλληλεπιδράσεις (βλέπε παρακάτω το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου *Ταξιδεύουμε στους πολιτισμούς*). Συνδυαστικά μπορούν να αναζητήσουν στοιχεία για διαστάσεις του θέματος σε μουσεία με ιστορικό και εθνογραφικό χαρακτήρα αλλά και σε μουσεία που σχετίζονται με το ταξίδι (Ναυτικά μουσεία) και την επικοινωνία (π.χ. Μουσείο ΟΤΕ, Φιλοτελικό Μουσείο).

Σημείωση: Περιγραφή Πολιτιστικών Προγραμμάτων με ποικίλη θεματολογία μπορεί να αναζητηθεί στις επόμενες ενότητες.

Άσκηση 6: Σχεδιάστε κι εσείς ένα Πολιτιστικό Πρόγραμμα ακολουθώντας αυτή τη δομή. Ποια διεργασία σας φαίνεται πιο οικεία και ποια πιο δύσκολη;

Η διαθεματική διάσταση των πολιτιστικών προγραμμάτων

Τα τελευταία 15 χρόνια με την έμφαση που δόθηκε στην διαθεματική διάσταση των σχεδίων εργασίας και των εκπαιδευτικών προσεγγίσεων και προγραμμάτων (περιλαμβανομένων και των πολιτιστικών) το ενδιαφέρον εστιάστηκε, τόσο από το ΥΠ.Ε.Π.Θ όσο και από το Π.Ι., στην ανάδειξη των πάσης φύσεως δυνατοτήτων των μαθητών για την συγκρότηση ενός ενιαίου συνόλου γνώσεων και δεξιοτήτων και μιας ολιστικής αντίληψης για την γνώση. Η αντίληψη αυτή θα τους ωθούσε στο να διαμορφώνουν την προσωπική τους άποψη και γνώμη για μια σειρά ζητήματα και προβλήματα που σχετίζονταν με τα ενδιαφέροντά τους, και την καθημερινή τους ζωή, με απώτερο στόχο τη διαμόρφωση μιας υγιούς αυτοαντίληψης και ενός προσωπικού τους κοσμοειδώλου.

Μέσω των Πολιτιστικών Προγραμμάτων και της μεθοδολογίας που ακολουθείται στην υλοποίησή τους, και κατ' επέκταση μέσω του σχολείου, οι μαθητές αναπτύσσουν τον *κοινωνικό γραμματισμό*¹, δηλαδή, την ικανότητα να κατανοούν, να επικοινωνούν, και να λειτουργούν αποτελεσματικά σε διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα, ενώ παράλληλα αποκτούν εργαλεία ερμηνείας τους. Στη συνέχεια, με

¹ Με την έννοια «γραμματισμός» ορίζεται η δυνατότητα του ατόμου να λειτουργεί με αποτελεσματικό τρόπο σε ποικίλα περιβάλλοντα και καταστάσεις επικοινωνίας, χρησιμοποιώντας κείμενα γραπτού και προφορικού λόγου, καθώς επίσης μη γλωσσικά κείμενα (σύμβολα, σχεδιαγράμματα, εικόνες, χάρτες, ήχους κλπ.). Διευρύνοντας, κάθε πολιτισμικό προϊόν προσεγγίζεται μαθησιακά ως ένα πολυεπίπεδο αποτέλεσμα ιδεολογικών, κοινωνικών και τεχνολογικών διεργασιών, οι οποίες είναι –και πρέπει να είναι– διερευνήσιμες και ερμηνεύσιμες (κριτικός γραμματισμός). Οι μορφές του γραμματισμού ποικίλουν, ανάλογα με το πεδίο: οπτικός γραμματισμός (κατανόηση και παραγωγή οπτικών μηνυμάτων) ο τεχνολογικός γραμματισμός κ.α. Σύμφωνα με την παιδαγωγική του γραμματισμού, η μάθηση γίνεται αποτελεσματική όταν ο μαθητής συμμετέχει ενεργά στην κατάκτησή της και όλες οι διαδικασίες νοηματοδοτούνται. Βλέπε Μητσικοπούλου, Β. 2001. *Γραμματισμός* Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_e1/index.html

την αλληλεπίδραση και τις εμπειρίες τους σε συγκεκριμένα κοινωνικά πλαίσια, διαμορφώνουν την κοινωνική τους ταυτότητα. Το να αποκτήσουν δεξιότητες, ικανότητες και γνώσεις που θα τους είναι χρήσιμες στη ζωή τους μέσα από διαφορετικά είδη γραπτού και προφορικού λόγου, μέσα από γλωσσικά και μη γλωσσικά κείμενα, διαφορετικές πηγές, μεθόδους και έρευνα, με διαθεματικό τρόπο, συνδυάζοντας όλα τα είδη γραμματισμού (με την ευρύτερη έννοια, πέρα από την ικανότητα για ανάγνωση και γραφή), είναι στόχος και προτεραιότητα των Πολιτιστικών Προγραμμάτων (Χαραλαμπίδης, 2006).

Τα ποικίλα Πολιτιστικά Προγράμματα, που αναπτύσσονταν ήδη πριν να τεθεί σε ισχύ το ΔΕΠΠΣ, έδιναν έμφαση στη διαθεματική προσέγγιση των ζητημάτων του πολιτισμού μέσω μεθόδων ενεργητικής εμπλοκής των μαθητών της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με θέματα σχετικά με την παράδοση, τη λαϊκή τέχνη, την παραδοσιακή και νεωτερική καλλιτεχνική δραστηριότητα, κοινωνικά ζητήματα κλπ. Ανεξάρτητα από τη διάρκεια των πολιτιστικών σχεδίων εργασίας των μαθητών, τονίζονταν ότι οι θεμελιώδεις έννοιες (που προτείνονταν από το Π.Ι.) όπως η αλληλεπίδραση, η επικοινωνία, ο πολιτισμός, η τέχνη, η ομοιότητα, η διαφορά (Γκότοβος, 2002), κλπ., ήταν κατεξοχήν «πυρηνικές» έννοιες, που θα έπρεπε να προσεγγίζονται και με το λεξιλόγιο των πέντε καλλιτεχνικών γλωσσών, δηλαδή με την εικαστική, τη θεατρική, τη μουσική, τη γλώσσα του χορού, τη γλώσσα της φωτογραφίας και του video αλλά και με τις πολυμεσικές δυνατότητες των ΤΠΕ.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ένα από τα ορόσημα στη σχέση του πολιτισμού με το σχολείο και την καθιέρωση των ολοκληρωμένων Πολιτιστικών Προγραμμάτων ήταν και η καθιέρωση της καινοτομίας της Ευέλικτης Ζώνης, η οποία έδινε τη δυνατότητα υλοποίησης πολιτιστικών σχεδίων που είχαν άμεση συνάρτηση με τις απαιτήσεις της διδασκαλίας του κυρίως κορμού των αναλυτικών προγραμμάτων. Στο πλαίσιο της ευέλικτης ζώνης η διαθεματικότητα και οι βιωματικές προσεγγίσεις, με την αρωγή των καλλιτεχνικών γλωσσών, μέσα από συγκεκριμένες οδηγίες και παραδείγματα, αποτέλεσαν ένα ουσιαστικό βήμα για την εφαρμογή ενός «ανοικτού» και «ευέλικτου» τρόπου προσέγγισης της γνώσης.

Τα Πολιτιστικά Προγράμματα λειτουργούν μέσα σε αυτό το πλαίσιο, που είναι και στόχος του Νέου Σχολείου, δίνοντας τη δυνατότητα στις σχολικές μονάδες της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης εκπόνησης ποικίλων σχεδίων εργασίας (Frey, 1986). Η θεματολογία τους, όπως προαναφέρθηκε, είναι ποικίλη.

Τα Πολιτιστικά Προγράμματα μέσα από τη διαθεματικότητα, προωθούν τη διασύνδεση των γνωστικών αντικειμένων των Προγραμμάτων Σπουδών, προτείνουν τρόπους οικοδόμησης της γνώσης με ενιαίο και όχι αποσπασματικό τρόπο και συνδέουν τη γνώση με τη ζωή. Με αυτόν τον τρόπο η γνώση αρχίζει και αποκτά νόημα για τους μαθητές, γεγονός που αποτελεί προτεραιότητα στους στόχους του Νέου Σχολείου. Μέσα από τη διαθεματικότητα καλλιεργούνται δεξιότητες και ικανότητες, όπως η δεξιότητα της επικοινωνίας, της πολλαπλής χρήσης πηγών και

τρόπων επεξεργασίας της πληροφορίας, η ικανότητα της συνεργασίας, της αυτοαξιολόγησης, της επίλυσης προβλημάτων, της δημιουργικής σκέψης και της καινοτομίας (Δεμερτζή κ.ά., 2006, Μακρή-Μπότσαρη, 2005: 12).

Αναφερόμενοι στη διαθεματική διάσταση ενός Πολιτιστικού Προγράμματος, εννοούμε τη σχέση του συγκεκριμένου θέματος με άλλα θέματα και τομείς της κοινωνικής πραγματικότητας. Αυτές οι σχέσεις που προκύπτουν μέσα από τη διαθεματικότητα μπορούν να συνδεθούν και διεπιστημονικά, με τα διάφορα γνωστικά αντικείμενα. Μια τέτοια ενδεικτική εξακτίνωση ακολουθεί παρακάτω:

Συνοπτική παρουσίαση Διαθεματικής Διάστασης Πολιτιστικού Προγράμματος με θέμα: «Το νερό»

Σημείωση: Το πρόγραμμα αυτό έχει πραγματοποιηθεί και πραγματοποιείται κατ' επανάληψη με παραλλαγές, ανάλογα με την ηλικία και τα ενδιαφέροντα των μαθητών.

ΘΕΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ	ΓΝΩΣΤΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ/ΠΕΔΙΑ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟ ΝΕΡΟ	Το νερό μέσα από την ποίηση και την πεζογραφία. Το νερό στη λαϊκή παράδοση, ήθη και έθιμα, δοξασίες (π.χ. περπερούνα, αμίλητο νερό, γάμος), παροιμίες, δοξασίες (π.χ. νερό της λησμονιάς, νεράιδες), λαϊκές εκφράσεις. Το νερό στα λαϊκά παραμύθια. Μαρτυρίες για τη χρήση, άντληση, μεταφορά του νερού. Παραδοσιακά κτίσματα (γέφυρες, κρήνες, πηγάδια, λουτρά κ.ά) και τεχνίτες.	Γλώσσα-Λογοτεχνία-Λαογραφία
	Ο ρόλος του νερού στην ανάπτυξη του πολιτισμού. Υδάτινοι δρόμοι. Το νερό παλιά και σήμερα. Μυθολογικά στοιχεία και θεότητες	Ιστορία – Μυθολογία
	Ο κύκλος του νερού, ανθρώπινες παρεμβάσεις, εξοικονόμηση νερού	Φυσικές Επιστήμες Χημεία – Γεωλογία - Μελέτη Περιβάλλοντος

ΤΟ ΝΕΡΟ

(παρελθον-παρόν), ρύπανση νερού. Πειράματα με το νερό, ΡΗ, έδαφος-υπέδαφος, διαλύματα, φωτοσύνθεση	
Ομαδοποιήσεις, προβλήματα με το νερό και τη θάλασσα. Εμβαδό διατομής ποταμού	Μαθηματικά
Αθλήματα στο νερό. Χοροί	Φυσική Αγωγή
Λίμνες, ποτάμια, γέφυρες, θάλασσες. Υδροηλεκτρικοί σταθμοί, Φράγματα της Ελλάδας. Χλωρίδα και πανίδα νερού	Γεωγραφία – Μελέτη Περιβάλλοντος
Χρήσεις νερού και αντικείμενα. Επαγγέλματα σχετικά με το νερό. Κρίσεις εξ αιτίας της λειψυδρίας. Συγκρούσεις για την κατοχή των πηγών	Κοινωνικές Επιστήμες
Μεταφορά του νερού, υδροκίνηση, αντλιοστάσια και επεξεργασία του πόσιμου νερού. Δίκτυο αποχέτευσης. Πηγάδια, κρήνες υδρόμυλοι: εκμετάλλευση των πηγών. Σκεύη φύλαξης, μεταφοράς, μαγειρικής στο παρελθόν: η κατασκευή και η συντήρησή τους	Τεχνολογία
Το νερό ως πηγή έμπνευσης στην τέχνη. Εικαστικές δημιουργίες: ζωγραφική, κολλάζ Τραγούδια, ακούσματα (π.χ. Ένα νερό κυρά Βαγγελιώ, Θαλασσάκι) Θεατρικό παιχνίδι με θέμα την κίνηση του νερού Κατασκευή μακέτας ανάγλυφου λίμνης ή ποταμού	Αισθητική Αγωγή
Αγιασμός, ευχές Μυστήρια σχετικά με το	Θρησκευτικά

	νερό: βάπτιση	
	Μελέτη οργανισμών που ζουν στο νερό και οικοσυστήματα	Βιολογία

Διαπολιτισμική διάσταση, ενδεικτικά: σημασία του νερού στις τελετουργίες (κυρίως κάθαρση) των λαών του κόσμου. Υδάτινοι δρόμοι και επικοινωνία. Μύθοι, θεότητες, δοξασίες, παραδόσεις άλλων λαών. Κοινωνικές κρίσεις εξ αιτίας λειψυδρίας.

Ειδικές πτυχές των Πολιτιστικών Προγραμμάτων:

➤ Η σύνδεση με το μουσείο και τους άλλους χώρους πολιτισμικής αναφοράς

Κατά την υλοποίηση των Πολιτιστικών Προγραμμάτων σημαντικό ρόλο μπορούν να έχουν οι επισκέψεις σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς². Οι σύγχρονες αντιλήψεις θεωρούν το μουσείο ένα δυναμικό εργαλείο εκπαίδευσης που παρέχει τη δυνατότητα για πολλαπλές αναγνώσεις του υλικού αλλά και του άυλου πολιτισμού, ερμηνευτικά εργαλεία για την κατανόηση των εκθεμάτων, υποστηρίζοντας την κριτική σκέψη (Τσιτούρη 2003: 49-53). Με τις κατάλληλες ερωτήσεις και τη προκαλούμενη παρατήρηση τα παιδιά ανακαλύπτουν τεκμήρια για την έρευνα τους: έρχονται σε άμεση επαφή με έργα τέχνης, με αντικείμενα που μπορούν να αποκαλύψουν στοιχεία για τις φυσικές ιδιότητες των υλικών τους και τις χρήσεις τους, και κυρίως για τους ανθρώπους και τον πολιτισμό των κοινωνιών που τα παρήγαγαν· μελετούν θέματα, χώρους ή κτίσματα που τα οδηγούν στην κατανόηση της ιστορικότητας· αναγνωρίζουν πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις και κατανοούν την ετερότητα· συσχετίζουν πολιτισμικά στοιχεία με το φυσικό περιβάλλον (Hein, 1998. Βλέπε και κείμενο του ίδιου στο Καλεσοπούλου, 2011: 25-43).

➤ Εκπαιδευτικά προγράμματα στα Μουσεία

Ολοένα και περισσότεροι φορείς πολιτισμού προσφέρουν ειδικά σχεδιασμένα εκπαιδευτικά προγράμματα σε σχολικές ομάδες κάθε ηλικίας, με προκαθορισμένη θεματολογία, δομή και στόχους, προσαρμοσμένα στις διάφορες ηλικιακές ομάδες και εναρμονισμένα με τα Προγράμματα Σπουδών του σχολείου. Στηρίζονται στις αρχές της ανακαλυπτικής μάθησης και περιέχουν δραστηριότητες ευχάριστες και δημιουργικές, επιδιώκοντας τη θετική στάση των παιδιών για το μουσείο. Σε αρκετές περιπτώσεις διαθέτουν δανειστικό υλικό για εκπαιδευτικούς και μαθητές (μουσειοσκευές και εκπαιδευτικούς φακέλους), ψηφιακές εφαρμογές, εκπαιδευτικό υλικό στις ιστοσελίδες τους, καθώς και υλικό προετοιμασίας που αποστέλλεται στο

² Χώροι πολιτισμικής αναφοράς, εκτός από τα μουσεία, είναι οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μνημεία (ως μνημεία μπορεί να χαρακτηρίζονται παλιά βιομηχανικά κτίρια, γέφυρες, κρήνες, οχυρώσεις, ακόμα και σχολεία), αίθουσες τέχνης, παραδοσιακοί οικισμοί, διατηρητέα κτίσματα κ.ά. Ενδεικτικά αναφέρουμε το μουσείο σαν ένα χώρο πολιτισμικής αναφοράς και το σχεδιασμό μιας εκπαιδευτικής δράσης..

σχολείο. Επίσης οργανώνουν επιμορφωτικές συναντήσεις και σεμινάρια για τους εκπαιδευτικούς που προτίθενται να πραγματοποιήσουν επισκέψεις με τους μαθητές τους. (Βλέπε αναλυτικά στο Γ' μέρος).

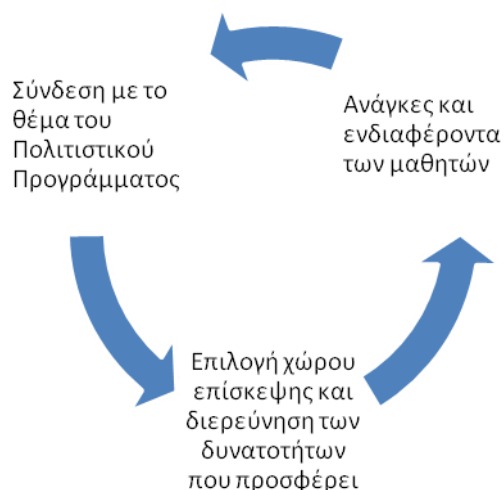
➤ **Αρχές σχεδιασμού μιας μουσειακής εκπαιδευτικής δραστηριότητας**

Ο εκπαιδευτικός καλό είναι να σχεδιάζει τις δικές του μουσειακές εκπαιδευτικές δραστηριότητες, όπου δεν προβλέπονται εκπαιδευτικά προγράμματα, κατά το δυνατό σε συνεργασία με το προσωπικό του χώρου πολιτισμικής αναφοράς.

Οι δραστηριότητες αυτές, για να είναι αποτελεσματικές, είναι σκόπιμο:

- ✓ να διαφοροποιούνται σαφώς από την απλή ξενάγηση, όσο και αν αυτή είναι προσαρμοσμένη στην ηλικία των παιδιών,
- ✓ να έχουν συγκεκριμένους και σαφείς στόχους,
- ✓ να πραγματοποιούνται μόνο με τα παιδιά ενός σχολικού τμήματος, για εξασφαλίζεται η συμμετοχή όλων και η δυνατότητα άνετης παρατήρησης και ερμηνείας των εκθεμάτων,
- ✓ να συνδέονται οργανικά με τα εκθέματα και το θέμα που έχουν επιλέξει,
- ✓ να μην εξαντλούν τα εκθέματα ενός μουσείου: καλό είναι να επιλέγεται ένα θέμα, μια διαδρομή, μια συλλογή, ανάλογα με τους στόχους της επίσκεψης. Ακόμα και ένα μόνο αντικείμενο μπορεί να αποτελέσει θέμα εκπαιδευτικής μουσειακής δράσης. (Παραδείγματα στο Β' μέρος).

Οι αρχές του σχεδιασμού μιας εκπαιδευτικής μουσειακής δράσης αποτυπώνονται σχηματικά ως εξής:

Σχήμα 1: Αρχές σχεδιασμού εκπαιδευτικής μουσειακής δράσης

(Βλέπε και Μουρατιάν, Ζ., 1995)

➤ **Σειρά ενεργειών για το σχεδιασμό της δράσης:**

Σχήμα 2: Χρονικές φάσεις αποτύπωσης μιας εκπαιδευτικής επίσκεψης

Προεργασία

Στη φάση αυτή καθορίζεται το χρονοδιάγραμμα, αναζητούνται οι πρώτες πληροφορίες για το χώρο που έχει επιλεγεί και για τα πεδία σύνδεσής του με το Πολιτιστικό Πρόγραμμα, σύμφωνα με τους στόχους που έχουν τεθεί. Ο εκπαιδευτικός διερευνά αν ο φορέας διαθέτει υλικό προετοιμασίας. Στη φάση αυτή δεν εμπλέκει ενεργά τους μαθητές του.

Πριν την επίσκεψη: (επίσκεψη στο χώρο, συνεργασία με ειδικούς, συζήτηση με μαθητές)

Ο εκπαιδευτικός επισκέπτεται τον χώρο, για να εντοπίσει και να επιλέξει περιοχές του Μουσείου και εκθέματα που συνδέονται με τους στόχους που έχουν τεθεί και το θέμα του πολιτιστικού προγράμματος. Συνεργάζεται με τους υπευθύνους του χώρου για τη συγκέντρωση πληροφοριών. Εντοπίζει τις δυνατότητες και τις δυσκολίες του χώρου. Επιλέγει τα εκθέματα, τις συλλογές, τη διαδρομή που θα ακολουθήσει η σχολική ομάδα, τα κατάλληλα σημεία για τις δραστηριότητες. Επαναδιατυπώνει, αν χρειαστεί, τους στόχους σύμφωνα με τη διαδρομή που επιλέγει. Συγκεντρώνει υλικό που θα του είναι απαραίτητο στην υλοποίηση των δραστηριοτήτων (π.χ. βιβλία, αποσπάσματα ταινιών, μουσική, αντίγραφα μουσειακών εκθεμάτων). Στο σχολείο, εκπαιδευτικός και μαθητές επεξεργάζονται το υλικό προετοιμασίας της επίσκεψης και συζητούν τις ιδέες τους. Προσδιορίζονται οι δραστηριότητες των μαθητών (προκαταρτικές, κύριες και καταληκτικές), οι οποίες μπορεί να περιγράφονται σε ένα απλό φύλλο εργασίας (βλ. παραδείγματα στην οικεία ενότητα).

☀ Αναζητείστε κι εσείς στα σχολικά εγχειρίδια περιοχές όπου αφιερώνονται σε θέματα γνωριμίας με το χώρο του Μουσείου (Βλ. ενδεικτική απάντηση 9)

Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης

Υλοποιούνται οι κύριες δραστηριότητες που έχει προετοιμάσει ο εκπαιδευτικός. Ενδεικτικά, τέτοιες δραστηριότητες μπορεί να είναι η παρατήρηση ενός εκθέματος με αναλυτικό τρόπο (βλέπε ενότητα *Αισθητοποίηση της Τέχνης*) ή η σύνδεσή του με την καθημερινή ζωή της εποχής που αντιπροσωπεύει, η εικαστική αποτύπωση του εκθέματος, η επιλογή μιας σειράς εκθεμάτων που σχετίζονται με το θέμα, δραματοποιήσεις, θεατρικό παιχνίδι, αφήγηση κ.ά.

Μετά την επίσκεψη

Στον χώρο του σχολείου υλοποιούνται οι δραστηριότητες σύνθεσης. Ενδεικτικά τέτοιες δραστηριότητες μπορεί να είναι η συγγραφή κειμένων με αφορμή τα εκθέματα που μελετήθηκαν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, η παρουσίαση δρώμενου, η δημιουργική αξιολόγηση της διεργασίας, κατασκευές, βιβλιογραφικές και δικτυογραφικές αναζητήσεις κ.ά.

Πολιτιστικές-θεματικές διαδρομές

Πρόκειται για σύνθετες δράσεις, δομημένες πάνω σε κάποιο ειδικό θέμα που εξετάζεται διαχρονικά (π.χ. *Τα παιχνίδια*) ή με το ξετύλιγμα μιας περιόδου (π.χ. *καθημερινή ζωή στη Βυζαντινή Θεσσαλονίκη*), μέσα από υλικά κατάλοιπα αλλά και στοιχεία του άυλου πολιτισμού. Περιλαμβάνουν επισκέψεις, διερεύνηση σε ποικίλες πηγές και παρακολούθηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων (Κύρδη, 2010: 349-357 και 2011: 259-282). Ο εκπαιδευτικός, βάσει του θέματος, σχεδιάζει σειρά αλληλένδετων επισκέψεων σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς, έτσι ώστε η μία να οδηγεί στην άλλη. Η τάξη του παρακολουθεί τα σχετικά εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων, και, όπου δεν προβλέπονται, σχεδιάζει ο ίδιος δραστηριότητες. Παράλληλα δανείζεται και χρησιμοποιεί στην τάξη μουσειοσκευές και εκπαιδευτικά πακέτα που σχετίζονται με το υπό διαπραγμάτευση θέμα. Οι επισκέψεις στους χώρους πολιτισμικής αναφοράς παύουν να αποτελούν απλώς μια δράση, γίνονται οργανικό μέρος της διερεύνησης των διαστάσεων ενός θέματος, παρέχουν τα τεκμήρια και βρίσκονται σε απόλυτη σύνδεση με τις δραστηριότητες του πολιτιστικού προγράμματος που εφαρμόζεται από τη σχολική ομάδα. Ενδεικτικά, πολιτιστικές διαδρομές μπορούν να σχεδιαστούν για θέματα όπως: Τα μνημεία μιας ιστορικής περιόδου σε συγκεκριμένη περιοχή, η διαχρονική εξέλιξη ενός τόπου, η εξέλιξη της έννοιας της Δημοκρατίας, το νερό, η μετανάστευση, ειρήνη και πόλεμος στην αρχαιότητα, η καθημερινή ζωή στα νεότερα χρόνια κ.ά.

Συνοπτικό παράδειγμα πολιτιστικής διαδρομής

Για την τεκμηρίωση ενός πολιτιστικού προγράμματος σχετικού με την εξέλιξη της έννοιας της Δημοκρατίας, με διάρκεια 3-6 μήνες, μπορούν να προγραμματιστούν οι διαδοχικές επισκέψεις και ενδιάμεσα δανεισμοί εκπαιδευτικού υλικού, όπως περιγράφονται στη συνέχεια. (Βλέπε επίσης το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας του ΥΠΠΟΤ

«Δημοκρατία, ταξίδι στο χρόνο» που πραγματοποιήθηκε το 1992 στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας με αφορμή τα 2500 χρόνια από τη γένεση της Δημοκρατίας.)

Οι οργανωμένες αυτές επισκέψεις, που η μία οδηγεί στην άλλη, μπορούν να οριστούν συνολικά ως πολιτιστική διαδρομή (Κύρδη, 2011: 269)

Α. Επισκέψεις στην Αρχαία Αγορά των Αθηνών (αρχαιολογικός χώρος και μουσείο) με παρακολούθηση του σχετικού εκπαιδευτικού προγράμματος του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας του ΥΠΠΟΤ «Ο δημόσιος βίος του Αθηναίου Πολίτη» (βλέπε σχετικά στο Γ' Μέρος). Έμφαση θα πρέπει να δοθεί στα εκθέματα του Μουσείου που σχετίζονται με την λειτουργία του πολιτεύματος (ψηφοί, κλεψύδρα, κληρωτήριο και «ταυτότητες», όστρακα για οστρακισμό, στήλη της Δημοκρατίας). Σε περίοδο που δεν λειτουργεί το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, η τάξη μπορεί να προετοιμαστεί με τον δανειστικό φάκελο «Αρχαία Αγορά των Αθηνών» (Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας του ΥΠΠΟΤ) που περιλαμβάνει έντυπα για τον εκπαιδευτικό και το μαθητή, παιχνίδι των δέκα φυλών του αθηναϊκού πολιτεύματος, ταινία video με τίτλο «Όρος ειμί τες Αγοράς», καθώς και άλλο υλικό.

Β. Δανεισμός και επεξεργασία του εκπαιδευτικού φακέλου «Αρχαία Αγορά των Αθηνών» και του βιβλίου για παιδιά «Επίσκεψις εις το Άστυ» (από το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας του ΥΠΠΟΤ, 2103251787). Σύνδεση της Αθηναϊκής Δημοκρατίας με το αρχαίο Θέατρο.

Γ. Επίσκεψη στην Πνύκα με αναπαράσταση Εκκλησίας του Δήμου. Εικονική τοποθέτηση του ψηφίσματος που θα προκύψει στο Μνημείο των Επωνύμων, στην Αρχαία Αγορά.

Δ. Επίσκεψη σε αρχαιολογικό μουσείο (Εθνικό Αρχαιολογικό, Κεραμεικού, Ακρόπολης), προκειμένου να διερευνηθούν στοιχεία της καθημερινότητας στην εποχή της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, εκφάνσεις του πολιτεύματος, καθώς και οι αντιφάσεις του.

Ε. Επίσκεψη στο Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τράπεζας (κτίριο Εϋνάρδου, τηλ. 2105221103) και παρακολούθηση του εκπαιδευτικού προγράμματος για τη Χάρτα του Ρήγα. Παράλληλα δανεισμός εκπαιδευτικών υλικών από το Μουσείο Μπενάκη που αναφέρονται στην περίοδο της Τουρκοκρατίας (βλέπε σχετικά στο Γ' Μέρος και στην ενότητα *Δανειστικό Υλικό*). Στη φάση αυτή μπορούν να συζητηθούν ο Διαφωτισμός και οι διεκδικήσεις δημοκρατικών ελευθεριών. Επίσης να συζητηθούν οι βασικές αρχές του Συντάγματος (επονομαζόμενου Νόμος της Επιδαύρου) που προήλθε από τη Β' Εθνική Συνέλευση (συνήλθε στο Άστρος Κυνουρίας το 1823) και που στηριζόταν στις αρχές της δημοκρατίας και θεμελιώνει την προστασία των ατομικών ελευθεριών.

Στ. Επίσκεψη στο Ιστορικό και Εθνολογικό Μουσείο πρώτη μόνιμη στέγη του ελληνικού Κοινοβουλίου, όπου για 60 χρόνια λειτουργήσε η Βουλή (αίθουσα Βουλής).

Ζ. Επίσκεψη στην πλατεία Συντάγματος, για να συζητηθεί η διεκδίκηση του λαού για Σύνταγμα το 1843, και στο κτίριο της Βουλής των Ελλήνων. Τα σχολεία που ενδιαφέρονται να επισκεφθούν τη Βουλή υποβάλλουν αίτηση μέσω της ιστοσελίδας του Ιδρύματος της Βουλής: <http://foundation.parliament.gr> . Προτείνεται ακόμη η παρακολούθηση του εκπαιδευτικού προγράμματος «Εργαστήρι Δημοκρατίας» που πραγματοποιείται στον εκθεσιακό χώρο του Ιδρύματος της Βουλής (Λεωφ. Αμαλίας 14, τηλ. 210 3692106).

Η. Επίσκεψη στα μουσεία Εξορίστων Άη Στράτη και Μακρονήσου, καθώς και στο Πολυτεχνείο, για να συζητηθούν διεκδικήσεις για ελευθερία και δημοκρατία στον 20^ο αιώνα.

*Πιθανή προέκταση: Επίσκεψη στο χώρο της Ρωμαϊκής Αγοράς, προκειμένου να συζητηθεί η ρωμαϊκή *res publica* και η μετάπτωσή της σε απολυταρχικό καθεστώς.

Ανάμεσα στις επισκέψεις προτείνεται να συζητούνται κείμενα και μαρτυρίες της κάθε περιόδου και να αναζητούνται χαρακτηριστικά έργα τέχνης που συνδέονται με τη δημοκρατία και την ελευθερία και τη στέρηση τους. Είναι επίσης αναγκαίο να γίνει αναφορά στη Γαλλική Επανάσταση, καθώς και στα δικτατορικά καθεστώτα της νεότερης Ελληνικής Ιστορίας.

Η πολιτιστική διαδρομή αυτή συνδέεται άμεσα με την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, την Ιστορία από την αρχαιότητα ως τον 20^ο αιώνα, τη Γλώσσα, μέσα από ποικίλα κειμενικά είδη (λεζάντες, ψήφισμα κ.α.), καθώς και με τη γεωγραφία (Χάρτα του Ρήγα, εκλογή βουλευτών ανά περιφέρεια) με τη θεατρική αγωγή και τα εικαστικά.

Χρήσιμες πηγές για την υποστήριξη της πολιτιστικής διαδρομής

Αρχαία Αγορά των Αθηνών. Εκπαιδευτικός φάκελος. 1999. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-Υπουργείο Πολιτισμού

Επίσκεψις εις το άστυ. Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος στην Αθήνα των κλασικών χρόνων. 2002 Αθήνα: Δήμος Μεταμόρφωσης-Υπουργείο Πολιτισμού. Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Το «Δέντρο της Ελευθερίας» μέσα από τη Χάρτα του Ρήγα Φεραίου. Εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τράπεζας ΜΙΕΤ. Σε ηλεκτρονική μορφή στο <http://www.miet.gr/web/gr/events/programs/more.asp?id=14&categoryid=7&p=12>

Κιτρομηλίδης, Π.1998. *Ρήγας Βελεστινλής Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων. Το βιβλίο σε ηλεκτρονική μορφή στο <http://www.hellenicparliament.gr/onlinePublishing/RUP/index.htm>

Ψηφιοποιημένα συνταγματικά κείμενα της περιόδου τέλη 18ου αι. – μέσα 19ου αι. Βιβλιοθήκη της Βουλής. <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/I-Bibliothiki/Koinovouleftiki-Syllogi/Syntagmata>

Μεταξύ άλλων *Νέα Πολιτική Διοικήσεις* (Ρήγας, Χειρόγραφο Κυθήρων, 1797), *Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος* (Επίδαυρος, 1822)

Νόμος της Επιδαύρου http://81.186.130.244/digitalbook_158#/4

Κύρδη, Κ. *Από τα εκπαιδευτικά προγράμματα στις πολιτιστικές διαδρομές. Ένα βήμα μετά*, σελ. 259-282 στο Καλεσοπούλου Δέσποινα, (επιμ.) 2011. *Παιδί και εκπαίδευση στο Μουσείο. Θεωρητικές αφηρημένες, παιδαγωγικές πρακτικές*. Αθήνα: Πατάκης

Για παιδιά

Πίνη, Ε. *Περικλής και κλασική Αθήνα*. 2009. Αθήνα: Ερευνητές

Πίνη, Ε, Κύρδη, Κ. *Με τη Γλαύκη στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας*. Αθήνα: Παπαδόπουλος

Λεοντή Χ. *Καντάτα Ελευθερίας. Ρήγας, Σολωμός, Μακρυγιάννης*. 1999. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων

Σε ηλεκτρονική μορφή κείμενα και μελοποιήσεις στίχων του Ρήγα, του Σολωμού και του Μακρυγιάννη στο³

<http://www.hellenicparliament.gr/onlinePublishing/KEL/index.htm>

Η διαπολιτισμική διάσταση των Πολιτιστικών Προγραμμάτων

Όλοι οι μαθητές μέσα από τη συμμετοχή τους στα διάφορα πολιτιστικά προγράμματα μπορούν να:

- να αποκτήσουν οικουμενική εικόνα της ελληνικής κοινωνίας, του πνευματικού πολιτισμού της και των πνευματικών πολιτισμών των χωρών όλου του κόσμου,

³ Στο έργο αυτό με το συνδυασμό μουσικής και χαρακτηριστικών δειγμάτων του λόγου του Ρήγα, του Σολωμού και του Μακρυγιάννη, αναδεικνύονται «τα στοιχεία εκείνα που συγκροτούν τη βάση του οικοδομήματος της δημοκρατικής πολιτικής παράδοσης του Ελληνισμού».

- να κατακτήσουν γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες ώστε να συμβιώσουν αρμονικά σε μια ανοιχτή, δημοκρατική κοινωνία,
- να ευαισθητοποιηθούν και να αποδεχθούν τη διαφορετικότητα ως κοινωνική αναγκαιότητα (Γεωργογιάννης, 1997).

Ολοένα και περισσότερο διαφαίνεται η αναγκαιότητα του διαπολιτισμικού προσανατολισμού του σχολείου, αναπτύσσοντας στάσεις και προωθώντας ίσες ευκαιρίες για όλους, με την αποδοχή της ετερότητας και του σεβασμού του «πολιτισμικού κεφαλαίου» όλων των μαθητών (De Villar, 1994).

Συνεπώς, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, η δομή, η θεματολογία και η προσέγγιση των πολιτιστικών προγραμμάτων ενδείκνυται ως προς την αντανάκλαση της διαφορετικής κουλτούρας των μαθητών. Το σχολείο μέσα από τέτοια προγράμματα ενθαρρύνει τους μαθητές να μιλούν τις γλώσσες τους, να μιλούν για τους τρόπους ζωής και τα έθιμα τους, να έρχονται σε σταθερή και καθημερινή επαφή με τη γνώση τη σχετική με τον πλούτο και τις ιδιαιτερότητες των διαφόρων πνευματικών πολιτισμών της Ευρώπης και του σύγχρονου κόσμου (Fullan, 1991).

Η προώθηση και ενίσχυση των διαφορετικών γλωσσών που ομιλούνται στο ελληνικό σχολείο μέσω των διεπιστημονικών και διαθεματικών πολιτιστικών προγραμμάτων, ενισχύει τη γλώσσα ως δομή, μορφή και λειτουργία αλλά και ως φορέα επικοινωνίας και πολιτισμού και δημιουργεί θετικές στάσεις και συμπεριφορές ως προς την ετερότητα των ατόμων. Με βάση αυτό το πλαίσιο αναφοράς, η πολυπολιτισμική διάσταση στην εκπαίδευση και πιο ειδικά όσον αφορά στη φιλοσοφία σχεδιασμού, δόμησης και υλοποίησης των πολιτιστικών προγραμμάτων, χρήσιμο είναι να λαμβάνει υπόψη την αμοιβαιότητα των διαφόρων πολιτισμών και να ενισχύει:

- την ισοτιμία των πολιτισμών (που δε θα πρέπει να αποτελούν προϊόν συγκρίσεων, αξιολογήσεων και ιεραρχήσεων),
- την ισοτιμία του μορφωτικού κεφαλαίου των μαθητών διαφορετικής κοινωνικής και εθνοτικής προέλευσης και
- την παροχή ίσων ευκαιριών για παιδεία και πνευματική καλλιέργεια.

Η προώθηση της γλώσσας και του πολιτισμού όλων των μαθητών μέσα από τα διάφορα πολιτιστικά προγράμματα μπορεί να βοηθήσει και να συμβάλλει αποφασιστικά στη ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών που μπορεί ισότιμα να αναπτύξουν τις δυνατότητες, δεξιότητες και ικανότητες τους (Davis, 2008 & Δαμανάκης, 1999). Τη δεκαετία του '90 η αρχή της πολιτισμικής ομοιομορφίας παραχώρησε τη θέση της στην λογική της αποδοχής και καλλιέργειας της πολιτισμικής διαφορετικότητας (Μάρκου, 1996, 1997, 1990). Η εκπαιδευτική πράξη επιχειρήθηκε να εμπλουτιστεί με στοιχεία από την κουλτούρα των μειονοτικών ομάδων (Γκόβαρης, 2000). Ψηφίστηκε ο νόμος 2413/96.

Από το 2000 μέχρι σήμερα δόθηκε έμφαση στην πολυπολιτισμικότητα και στη διαπολιτισμικότητα με τη δημιουργία νέων ευέλικτων ενιαίων προγραμμάτων σπουδών και σχολικών βιβλίων, με στόχο να βοηθηθούν οι μαθητές και να αντιμετωπιστούν πιθανά φαινόμενα ρατσισμού και ξενοφοβίας - που οδηγούν σε απομόνωση και περιθωριοποίηση (Hollins, 2006). Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στην ένταξη και όχι στην αφομοίωση των μαθητών, ενώ αποφεύχθηκε η δημιουργία μεμονωμένων μειονοτικών σχολείων (δηλαδή σχολεία στα οποία φοιτούν αποκλειστικά τα παιδιά των προσφύγων, ή αμιγή τμήματα με μαθητικό πληθυσμό παλιννοστούντων, αλλοδαπών ή αθιγγάνων) στο όνομα της ιδιαιτερότητας (Νικολάου, 2000).

Με βάση τα παραπάνω, επισημαίνεται η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής προσέγγισης στα Προγράμματα Σπουδών, έτσι ώστε να που να αντανακλά μια δημοκρατική εθνική αντίληψη για τους διαφορετικούς πολιτισμούς και τις εθνοτικές ομάδες που συγκροτούν το μαθητικό πληθυσμό του σύγχρονου «πολύχρωμου» ελληνικού σχολείου (Βαφέα, 1996).

Το εκπαιδευτικό σύστημα μιας χώρας συνήθως διαδίδει την «κυρίαρχη κουλτούρα» στους μαθητές για να εξασφαλίζει τη διατήρηση και την αναπαραγωγή της από γενιά σε γενιά. Πρέπει όμως ταυτόχρονα να αναπτύξει μια αποδεκτά κοινή αντιπροσωπευτική κουλτούρα που να περιλαμβάνει θετικές αρχές, πεποιθήσεις, στάσεις και προϋποθέσεις για τους παλιννοστούντες και αλλοδαπούς μαθητές (Ηγκλετον, 2003). Σε αυτό το πλαίσιο, τα πολιτιστικά προγράμματα που διέπονται από την αρχή της διαπολιτισμικότητας μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης να συνειδητοποιήσουν ότι τα κοινά στοιχεία που τους ενώνουν είναι πολύ περισσότερα από τις διαφορές και τις τεχνητές αντιπαλότητες που αναδύονται κατά καιρούς μέσα στις σχολικές μονάδες και να ενταχθούν στο κοινωνικό σύστημα πιο ομαλά (Tiedt, 1999).

Το Νέο Σχολείο επιχειρεί να εξασφαλίσει την ισότιμη συμμετοχή όλων των πολιτισμικών ομάδων των μαθητών στο κοινωνικό γίνεσθαι σε μια εποχή ανυπέρβλητης κρίσης, οικονομικής και πολιτισμικής, για τη χώρα μας. Η ελληνική κοινωνία σήμερα και κατ' επέκταση ο μαθητικός πληθυσμός δεν είναι απόλυτα ομοιογενή σύνολα αλλά συντίθενται από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις, θρησκείες, πολιτισμικές κοινότητες και ομάδες αντίστοιχα. Ο σεβασμός στις μειονότητες και στις ιδιαιτερότητες των μαθητών, είναι τομέας που αναδεικνύεται μέσα από το σχεδιασμό και την υλοποίηση πολιτιστικών προγραμμάτων, από τους ίδιους τους μαθητές (Modgil, 1986)

Συνοπτική παρουσίαση Πολιτιστικού Προγράμματος

«Η γειτονιά μου στα αρχαία χρόνια, η γειτονιά μου σήμερα»

Σημείωση: Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε κατ' επανάληψη, σε διαφορετικές σχολικές χρονιές, στο 49^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών σε διαφορετικές ομάδες παιδιών Δ΄

Δημοτικού και εκπαιδευτικών, με παραλλαγές, ανάλογα με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους. Χρησιμοποιήθηκαν οι ώρες της Ευέλικτης Ζώνης και διαθεματικά ώρες από τα γνωστικά αντικείμενα της Ιστορίας, της Γλώσσας, της Αισθητικής Αγωγής και της Μελέτης Περιβάλλοντος. Στο Συμπληρωματικό Υλικό παρουσιάζεται διεξοδικότερα το Πρόγραμμα αυτό με λεπτομερείς αναφορές στο υλικό που χρησιμοποιήθηκε, τη βιβλιογραφία, την αξιολόγηση.

Πεδία Σύνδεσης με το Πρόγραμμα Σπουδών

Ιστορία: το σύνολο σχεδόν της ύλης, με έμφαση στα κεφάλαια που αφορούν στην αρχαία Αθήνα, τη θρησκεία, την οικονομία, τη σύνθεση του πληθυσμού, την καθημερινή ζωή, τα κοινωνικά στρώματα, την τέχνη, τους περσικούς πολέμους, τον Πελοποννησιακό πόλεμο.

Γλώσσα: Εξάσκηση σε ποικιλία κειμενικών ειδών, όπως αφήγηση, περιγραφή, λεξάντα, χάρτες και σχεδιαγράμματα, οδηγίες, λίστες (ανάγνωση- κατανόηση-αξιοποίηση, καθώς και χρήση -γραφή) Εξάσκηση στον προφορικό λόγο και την ανάπτυξη επιχειρημάτων. Χρήση και παραγωγή πολυτροπικών κειμένων. Διαχείριση της πληροφορίας. Λογοτεχνία.

Μαθηματικά: Διαισθητική προσέγγιση μεγεθών, αποτυπώσεις

Αισθητική Αγωγή: Αρχαία ελληνική τέχνη (μελετώντας τη ζωφόρο του Παρθενώνα αλλά και γενικότερα τα μνημεία και τα αγγεία), μουσικά όργανα και μουσική της ελληνικής αρχαιότητας, προσέγγιση ενός θέματος διαχρονικά μέσα από την τέχνη, εξοικείωση με υλικά και τεχνικές (πηλός, ύφασμα κ.ά.), αποτυπώσεις του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, φωτογραφήσεις, κατασκευή σκηνικών και μασκών, θεατρική παράσταση,.

Μελέτη Περιβάλλοντος: Παρατήρηση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, εξέλιξη της περιοχής στο χρόνο, πολιτισμός.

Στόχοι:

Επίπεδο γνώσεων:

- Η μελέτη της αρχαίας πόλης των Αθηνών
- Η παρατήρηση, η διερεύνηση, η μελέτη ποικίλων ιστορικών πηγών

Επίπεδο δεξιοτήτων:

- Η εξοικείωση με χώρους πολιτισμικής αναφοράς και τις πολλαπλές αναγνώσεις τους
- Η ταξινόμηση ποικίλων ιστορικών πηγών
- Η δημιουργική και κριτική σκέψη

Επίπεδο στάσεων:

- Η υιοθέτηση θετικής στάσης για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η αποδοχή της ετερότητας

☀ Επιλογή θέματος

Οι μαθητές επέλεξαν το θέμα επειδή το σχολείο που φοιτούν βρίσκεται στα όρια της περιοχής που ορίζεται από την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας. Στις διαδρομές τους, σε οικόπεδα και εκσκαφές βλέπουν κατάλοιπα της αρχαίας πόλης. Επίσης εντυπωσιάστηκαν από το γεγονός ότι κάτω από το σχολείο και τα σπίτια τους ήταν η άκρη της αρχαίας πόλης.

☀ Περιγραφή

<u>Καταταξιολόγηση ιδεών</u>	Ταξινόμηση και αποτύπωσή τους από τα παιδιά σε μεγάλο χαρτόνι. Συζήτηση για τις εμπειρίες τους από τη χρήση του χώρου για περιπάτους και παιχνίδι και για τα στοιχεία-μαρτυρίες της αρχαιότητας στη γειτονιά. Καταγραφή των διαστάσεων του θέματος.
<u>Χωρισμός σε 4 ομάδες</u>	Μελέτη- έρευνα στο πλαίσιο των 4 ομάδων των ακόλουθων θεμάτων 1 ^η Η μορφή της πόλης της αρχαίας Αθήνας, ώστε να γίνει σύγκριση με το παρόν: σπίτια, δημόσιοι χώροι, τοπίο 2 ^η Η μυθολογία της Αθήνας 3 ^η Οι κάτοικοι της αρχαίας πόλης και η καθημερινότητά τους 4 ^η Πώς η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων λειτουργεί σήμερα ως χώρος συνάντησης διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων (τουρίστες, μετανάστες, γηγενείς)
<u>Έρευνα και συλλογή του υλικού στο πλαίσιο των ομάδων</u>	Για την έρευνα των ομάδων 1, 2 και 3 χρησιμοποιήθηκαν βιβλία γνώσεων για την αρχαιότητα, φυλλάδια αρχαιολογικών μουσείων, οδηγοί μουσείων, λογοτεχνικά βιβλία με θέμα την αρχαία Αθήνα, όλα για παιδιά, μουσειοσκευές (με δανεισμό) από το Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως και το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, εκπαιδευτικοί φάκελοι (με δανεισμό) από το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων. Για την έρευνα της ομάδας 4 χρησιμοποιήθηκαν το διαδίκτυο, συνεντεύξεις από μέλη των οικογενειών τους, κατοίκους και περιπατητές, καθώς και ποικίλες καταγραφές. Σημείωση: για διευκόλυνση της δουλειάς των ομάδων και για την ενίσχυση της διαθεματικότητας συντέθηκαν από την εκπαιδευτικό της τάξης ppt (προβολές παρουσίασης) Α] με μύθους της Αττικής όπως παρουσιάζονται διαχρονικά στην τέχνη Β] παιχνίδια και αγγειογραφίες με την καθημερινή ζωή των παιδιών στα κλασικά χρόνια Γ] απεικονίσεις περιηγητών από το 16 ^ο αιώνα και φωτογραφίες της περιοχής από τέλος του 19 ^{ου} ως σήμερα.

<p><u>Δράσεις στην ολομέλεια</u></p>	<p>1. Συνέντευξη με αρχαιολόγο, βάσει ερωτηματολογίου που συντάχθηκε από προτάσεις όλων των παιδιών.</p> <p>2. Έρευνα πεδίου με σειρά οργανωμένων επισκέψεων στους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία του Κεραμεικού, της Αρχαίας Αγοράς, της Πνύκας, της Ακρόπολης.</p> <p>3. Παρακολούθηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του ΥΠ.ΠΟ. <i>Ο δημόσιος βίος του Αθηναίου πολίτη κατά τον 5ο αι. π.Χ., Τι ταύτα προς Διόνυσον;</i> και <i>Ηριδανός, το ποτάμι της αρχαίας πόλης</i>.</p> <p>4. Φωτογραφήσεις αρχαίων καταλοίπων στη γειτονιά. Φωτογραφήσεις και σχεδιασμός αρχιτεκτονικών στοιχείων σε σπίτια της γειτονιάς που παραπέμπουν στην αρχαιότητα.</p>
<p><u>Ανακοίνωση των πρόπων αποτελεσμάτων, με παρουσιάσεις και</u></p>	<p>Ζωντάνεμα αρχαίων παιχνιδιών με πρωτοβουλία της ομάδας 3. Ομαδική δημιουργία μακέτας με προτάσεις για τη βελτίωση των ενοποιημένων αρχαιολογικών χώρων, με πρωτοβουλία της ομάδας 4. Ζωγραφική των μύθων για την Αθηνά, όπως αυτός της πομπής των Παναθηναίων, σε ένα πέπλο αφιερωμένο στη σύγχρονη Αθήνα, με πρωτοβουλία της ομάδας 2. Αναπαράσταση μιας Εκκλησίας του Δήμου, στην Πνύκα, με προτάσεις νόμων, ανάπτυξη επιχειρηματολογίας και ψήφιση, με πρωτοβουλία της ομάδας 1.</p>
<p><u>Επαναπροσδιορισμός στόχων</u></p>	<p>Η παρατήρηση μεγάλου αριθμού πτηνών στην Πνύκα, αλλά και στους άλλους αρχαιολογικούς χώρους, κίνησε το ενδιαφέρον των παιδιών, παράλληλα με την επίκαιρη γνώση τους για τη λεγόμενη «γρίπη των πτηνών».</p> <p>Από τη μια έμαθαν ότι καταφεύγουν στους χώρους αυτούς γιατί εκεί δεν έχουν φυσικούς εχθρούς, βρίσκουν τροφή και μπορούν να φωλιάσουν. Από την άλλη σύγκριναν τα πουλιά με τις οικογένειές τους, όντας στην πλειονότητά τους παιδιά μεταναστών, που αναζήτησαν καταφύγιο στη γειτονιά αυτή του κέντρου της πόλης. Ο φόβος για τα πουλιά και ρατσιστικές συμπεριφορές που είχαν βιώσει παραλληλίστηκαν.</p> <p>Τέθηκαν νέοι στόχοι: α] η αναζήτηση στοιχείων για τους μέτοικους της αρχαιότητας και τους λόγους που τους οδήγησαν στην Αθήνα β] η τεκμηρίωση της αναγκαιότητας προστασίας των πτηνών της πόλης και γ] το ανέβασμα της κωμωδίας του Αριστοφάνη <i>Όρνιθες</i></p>
<p><u>Παρουσίαση αποτελεσμάτων</u></p>	<p>Παρουσίαση των μύθων σε μικρότερες τάξεις. Έκθεση φωτογραφιών, σχεδίων και στοιχείων σε πόστερ, στην οποία προσκάλεσαν γονείς, εκπαιδευτικούς και γείτονες. Παρουσίαση της παράστασης.</p>

Χρονική διάρκεια	6 μήνες
------------------	---------

Άσκηση 7: Λαμβάνοντας υπόψη τα όσα ήδη γνωρίζετε μέχρι τώρα για τη δομή των επισκέψεων σε χώρους πολιτισμού, και τα πολιτιστικά προγράμματα, καταγράψτε τις ιδέες σας για την υλοποίηση μιας πολιτιστικής διαδρομής. Δείτε το συνοπτικό παράδειγμα στο Β΄ Μέρος.

Άσκηση 8: Μελετήστε ένα από τα Πολιτιστικά Προγράμματα που περιγράφονται στο Β΄ Μέρος. Μπορείτε να καταγράψετε τα δυνατά του σημεία σε σχέση με άλλες δράσεις που υλοποιούνται στη σχολική σας κοινότητα;

Άσκηση 9: Ανατρέξτε στα σχολικά εγχειρίδια και καταγράψτε ενότητες σχετικές με την έννοια «Μουσείο» και άλλους χώρους πολιτισμικής αναφοράς.

Σύνοψη

Στην παρούσα ενότητα αποτυπώθηκε η ουσία των Πολιτιστικών Προγραμμάτων στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης. Προσδιορίστηκε η παιδαγωγική τους αξία (πολιτισμική συνειδητοποίηση, πολλαπλή νοημοσύνη, ενεργητική μάθηση) και ορίστηκε το ιστορικό τους πλαίσιο (Θεσμικό πλαίσιο, Πρόγραμμα Μελίνα, φορείς που συμβάλλουν στην υλοποίησή τους). Αναγνωρίστηκαν τα βασικά χαρακτηριστικά τους ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγονται η προαιρετικότητα, η μεγάλη χρονική τους διάρκεια, η ποικιλία στη μεθοδολογία, το άνοιγμα στην τοπική κοινωνία. Παρουσιάστηκε η δομή τους και έγινε ειδική αναφορά σε πτυχές τους στις οποίες συχνά εμπλέκονται οι εκπαιδευτικοί (επίσκεψη στο μουσείο, πολιτιστικές ή θεματικές διαδρομές). Η ενότητα εμπλουτίστηκε με ασκήσεις, έτσι ώστε ο εκπαιδευτικός ~~από μόνος του~~ να διερευνήσει και να κατανοήσει καλύτερα τα χαρακτηριστικά τους, τη λογική του σχεδιασμού τους, καθώς και τη διάκρισή τους από άλλα προγράμματα και δαστηριότητες..

Οδηγός μελέτης

Βαρτζιώτη, Ο. (2005). *Η λέξη πολιτισμός και η σημασία της.* Στο *Ελληνικά*, τόμος 55, τ. 2 σελ. 261-273. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών. Στο άρθρο αυτό γίνεται αναφορά στις διάφορες αποδόσεις του όρου «πολιτισμός» από το 1804 μέχρι σήμερα.

Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital.* Στο άρθρο, γίνεται αναφορά στις τρεις μορφές κεφαλαίου: το οικονομικό, το κοινωνικό και το πολιτισμικό, με ιδιαίτερη αναφορά στο πολιτισμικό.

Δεμερτζή, Β., Δόριζα, Γ., Μωραΐτου, Π. (επιμ.) (2006). *Εγχειρίδιο Σχολικών Πολιτιστικών Προγραμμάτων για την Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.* Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και

της Πολιτιστικής Κληρονομιάς Στο βιβλίο αυτό γίνεται μία καταγραφή διαστάσεων των πρώτων Πολιτιστικών Προγραμμάτων που πραγματοποιήθηκαν στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Ματσαγγούρας, Η. (2003). Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση. Εννοιοκεντρική Αναπλαισίωση και Σχέδια Εργασίας Το περιεχόμενο του βιβλίου αναπτύσσεται γύρω τους άξονες της διαθεματικότητας, της σχολικής γνώσης, της εννοιο-κεντρικής αναπλαισίωσης και τα σχέδια εργασίας.

Ρ. Γκοσινί και Ζ. Σαντιέ: Το μουσείο της ζωγραφικής, σελ. 71-79. Το κείμενο αυτό αποτελεί μέρος του βιβλίου «Ο μικρός Νικόλας διασκεδάζει», εκδ. Τεκμήριο, Αθήνα, 1978. Μέσα από τις σελίδες του, με τρόπο χιουμοριστικό, οι μαθητές ενημερώνονται με βιωματικό τρόπο για τον κώδικα συμπεριφοράς σε χώρους πολιτισμού (μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους κ.ά.) ενώ παράλληλα επισημαίνονται στοιχεία που κάνουν την επίσκεψη βαρετή για τα παιδιά.

Κύρδη, Κ. Από τα εκπαιδευτικά προγράμματα στις πολιτιστικές διαδρομές. Ένα βήμα μετά, σελ. 259-282 στο Καλεσοπούλου Δέσποινα, (επιμ.) 2011. *Παιδί και εκπαίδευση στο Μουσείο. Θεωρητικές αφηγήσεις, παιδαγωγικές πρακτικές.* Αθήνα: Πατάκης. Στο κείμενο αυτό αναφέρονται παραδείγματα από τα σχολικά βιβλία για αξιοποίηση εκθεμάτων και συλλογών, τίθενται οι αρχές για τη χάραξη μιας πολιτιστικής διαδρομής και δίνονται εκτενή παραδείγματα με άξονες τη διαθεματικότητα και τη διαπολιτισμικότητα..

Τσιτούρη, Α. (2003). Το μουσείο, ένα δυναμικό εργαλείο εκπαίδευσης. Γέφυρες 9. Στο άρθρο αυτό αναφέρονται οι σύγχρονες αντιλήψεις για τη σχέση μουσείου και σχολείου και οι διαφοροποιήσεις των εκπαιδευτικών προγραμμάτων των μουσείων από τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που σχεδιάζει ο εκπαιδευτικός για την επίσκεψη στο μουσείο.

Φραγκουδάκη, Α. (1985). Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Το περιεχόμενο του βιβλίου αναπτύσσεται γύρω από βασικές κοινωνιολογικές θεωρίες της εκπαίδευσης που επικεντρώνουν στην κοινωνική ανισότητα του σχολείου. Επίσης, παρατίθενται μεταφρασμένα κείμενα κοινωνιολόγων, όπως ο Bourdieu και ο Bernstein.

Ενδεικτικές συνοπτικές απαντήσεις

Απάντηση 1: Στην ιστορία του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος ο «πολιτισμός» έχει πολλές και σημαντικά διαφορετικές αναγνώσεις, ανάλογες με τις προτεραιότητες της εκάστοτε εκπαιδευτικής πολιτικής: από την έμφαση στην ανωτερότητα και τη μοναδικότητα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και τη συνέχειά της, έως «την ενίσχυση της πολιτισμικής και γλωσσικής ταυτότητας στο πλαίσιο της σύγχρονης

πολυπολιτισμικής κοινωνίας», παράλληλα με την ανάγκη «να ελαχιστοποιηθεί το ενδεχόμενο της επιβολής ενός μονοδιάστατου πολιτισμικού μοντέλου⁴ (Δ.Ε.Π.Π.Σ., ΦΕΚ, τεύχος Β' 2003).

Επίσης ο όρος «πολιτισμός» χρησιμοποιείται συχνά, είτε στους γνωστικούς άξονες είτε στους γενικούς στόχους του κάθε γνωστικού αντικειμένου στο ΔΕΠΠΣ, και τα ΑΠΣ του 2003. Συγκεκριμένα, περιέχονται στις περισσότερες ενότητες, ενδεικτικές προτάσεις δραστηριοτήτων συναφών με τις τέχνες και τον πολιτισμό, μικρής διάρκειας, που στοχεύουν σε μια πολυπρισματική κατανόηση της εκάστοτε θεματικής ενότητας. Επιπλέον ο πολιτισμός εξαγγέλθηκε ως βασικός πυλώνας του Νέου Σχολείου, και διατρέχει όλα των πεδία του νέου Προγράμματος Σπουδών, όπως φαίνεται από δραστηριότητες που προτείνονται (στην τρίτη στήλη του Προγράμματος Σπουδών του κάθε πεδίου) και από τους οδηγούς για τον εκπαιδευτικό. Τα Προγράμματα Σπουδών είναι αναρτημένα στο Ψηφιακό Σχολείο <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps.php>

Απάντηση 2: Κάθε δημιουργική πρωτοβουλία με στοιχεία που πηγάζουν ή αναδεικνύουν τον πολιτισμό (όπως το θέατρο, το παραμύθι, οι παραδόσεις, η εικαστική έκφραση, η λογοτεχνία, ο κινηματογράφος, η επικοινωνία) αποτελούν πολιτιστικές δράσεις. Ωστόσο δεν είναι από μόνες τους Πολιτιστικά Προγράμματα, καθώς σύμφωνα με τον ορισμό τους αυτά αποτελούν ευρύτερες συλλογικές διεργασίες.

Απάντηση 3: Η έννοια της πολυπολιτισμικότητας, απασχολεί έντονα το σύγχρονο εκπαιδευτικό, ο οποίος κοντά στα άλλα καλείται να καλλιεργήσει στους μαθητές που προέρχονται από ποικίλα πολιτισμικά περιβάλλοντα, προϋποθέσεις αποτελεσματικής μάθησης, συνεργασίας και πολιτισμικής ένταξης. Μια μακρόχρονη παρέμβαση οργανωμένη γύρω από θεματικούς άξονες πολιτισμικού χαρακτήρα ήταν το πρόγραμμα «Ο πολιτισμός ως μέσο κοινωνικής ένταξης» του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Υπ.Πο.Τ. (Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αναζητήσει το σχετικό έντυπο στο Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Υπ.Πο.Τ.). Το πρόγραμμα περιλάμβανε σειρά αλληλένδετων δραστηριοτήτων διαπολιτισμικού χαρακτήρα και ειδικά σχεδιασμένων εκπαιδευτικών επισκέψεων σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς της Αθήνας με παιδιά μουσουλμανικών οικογενειών από τη Θράκη, Ρομ ή τουρκογενών, που κατοικούν στο Γκάζι, τον Βοτανικό, τον Κολωνό και τον Κεραμεικό. Οι θεματικές είχαν επιλεγεί σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών (μουσική, χορός, γραφή, θρησκεία, θέατρο σκιών, μάσκες, ενδυμασία κ.ά). Οι δραστηριότητες είχαν στόχο να συμβάλουν στην κοινωνική ένταξη των περιθωριοποιημένων αυτών παιδιών με την ανάδειξη πολιτισμικών στοιχείων που έφεραν τα ίδια και οι οικογένειές τους και την ανεύρεση των κοινών

δρόμων με άλλους πολιτισμούς (με έμφαση στον κυρίαρχο πολιτισμό. που τα περιέβαλε)

Απάντηση 4: Η πίεση του χρόνου με τις περιορισμένες ώρες για κάθε ενότητα των τελικά διακριτών διδακτικών αντικειμένων, καθώς και η έλλειψη μέχρι τώρα συνοδευτικού υλικού με ανοιχτά διδακτικά σενάρια, μπορεί να θεωρηθούν αιτίες για τη μη συστηματική πραγματοποίησή τους. Επιπλέον δυσκολίες αποτελούν η έλλειψη μεθοδολογικών εργαλείων, φορέων υποστήριξης, και παραδειγμάτων που να αναδεικνύουν μέσα από την περιγραφή και την αξιολόγηση της εφαρμογής τους την παιδαγωγική και κοινωνική δυναμική αυτών των δραστηριοτήτων.

Απάντηση 5: Η **διάρκεια** και ο **τρόπος προσέγγισης** τους είναι τα διαφοροποιητικά στοιχεία που τα χαρακτηρίζουν ως *Πολιτιστικά Προγράμματα*.

Απάντηση 6: Συνήθως είμαστε περισσότερο εξοικειωμένοι με τον καταμερισμό, την ανάληψη του έργου και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων και λιγότερο με την αξιολόγηση (γιατί θα πρέπει να γίνεται κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Πολιτιστικού Προγράμματος κι όχι στο τέλος), με τον επαναπροσδιορισμό των στόχων (γιατί μας βγάζει από τη λογική του αρχικού προγραμματισμού), τη διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών (γιατί συχνά δομούμε τα Πολιτιστικά και άλλα Προγράμματα με βάση τις γνωστικές ανάγκες, αγνοώντας άλλες, εξίσου σημαντικές, όπως η συναισθηματική ασφάλεια, η αποδοχή κ.ά.).

Απάντηση 7: Ενδεικτική ιδέα μπορεί να είναι ο πολιτισμός της διατροφής, με έμφαση στο στάρι και το ψωμί. Για την κατανόηση της σημαντικής του θέσης στη διατροφή από την αρχαιότητα ως σήμερα, την γνωριμία με τους τρόπους καλλιέργειας και παραγωγής και τη συνειδητοποίηση της πολιτισμικής του αξίας, προτείνεται σειρά αλληλένδετων επισκέψεων σε μουσεία, αρχαιολογικά, βυζαντινά, εθνογραφικά, αναζητώντας κάθε φορά ένα στοιχείο (π.χ. εργαλεία καλλιέργειας της γης ή σκεύη φύλαξης και μεταφοράς, απεικονίσεις της διαδικασίας παραγωγής): επισκέψεις σε χώρους που συνδέονται με τη διαδικασία παραγωγής (αλώνια, μύλους, φούρνους κ.ά.): σε πινακοθήκες, όπου το ψωμί και η διαδικασία παραγωγής αποτελούν θέμα εικαστικών έργων. Ενδιάμεσα μπορούν να διερευνηθούν άλλες πτυχές του θέματος, όπως δοξασίες, παραδόσεις, παραμύθια, παροιμίες, ιστορικά γεγονότα κ.ά.

Απάντηση 8: Ανάμεσα στα δυνατά σημεία ενός Πολιτιστικού Προγράμματος συγκαταλέγονται: 1) η απουσία δεσμευτικής ύλης και τυπικής-ατομικής αξιολόγησης, 2) οι δημιουργικές διεργασίες που επιτρέπουν την έκφραση όλων των παιδιών, 3) η ελευθερία γνώμης, 4) η στήριξη του προγράμματος στα ενδιαφέροντά τους, 5) το διαφορετικό επικοινωνιακό πλαίσιο ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και μαθητές, το ότι δεν είναι εκ των προτέρων δεδομένο το αποτέλεσμα. Επιπλέον, τα Προγράμματα αυτά αποτελούν υποστηρικτικό πλαίσιο επίλυσης προβληματικών καταστάσεων που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί (αποδοχή ετερότητας, αφύπνιση του ενδιαφέροντος των παιδιών για τα άλλα αντικείμενα, συμμετοχή κλπ).

Απάντηση 9: α) Βιβλίο Γλώσσας Β΄ Δημοτικού: «Μες στο Μουσείο»: Οι μαθητές εισάγονται στην έννοια της συλλογής, αντλούν πληροφορίες από «οδηγό» και καλλιεργούν δεξιότητες γραπτής έκφρασης με βάση αντικείμενα μουσειακών συλλογών. β) Βιβλίο ΣΤ΄ Δημοτικού: Ενότητα αφιερωμένη στο Μουσείο: (επιλεγμένα ποιήματα, άρθρα, λογοτεχνικά κείμενα και πληροφοριακά σημειώματα με κεντρικό άξονα το Μουσείο). γ) Βιβλίο Γλώσσας Α΄ Τάξης: Ενότητα «Μια παράσταση στην πλατεία» και στην ενότητα «Καράβια», προτείνονται επισκέψεις σε Μουσεία, δανεισμός εκπαιδευτικού υλικού.

Στο βιβλίο Μελέτης Περιβάλλοντος της Β΄ Δημοτικού, αφιερώνονται κεφάλαια στην προσέγγιση των Μνημείων με δραστηριότητες κατανόησης και προετοιμασίας μιας επίσκεψης και αξιοποιούνται τα φύλλα εργασίας: «Ημερολόγιο μιας επίσκεψης» και «Ένας πίνακας μιλάει».

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

1. Banks, J (1994). *Multiethnic Education*. Allyn and Bacon.
2. Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Στο John Richardson, Ed. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (σσ. 241-258). New York: Greenwood Press.
3. Dewey, J. (1934). *Art as experience*. New York: Minton Balch.
4. Davis, H.J. (2008). *Why our Schools Need the Arts*. Teachers College Columbia University, New York.
5. De Villar, R. C., Faltis and J. Cummins (1994). *Cultural Diversity in Schools: from rhetoric to practice*. State University of New York.
6. Fullan, M. (1991). *The New Meaning of Educational Change*. London: Cassel Educational Limited.
7. Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple Intelligences*. Basic Books
8. Hein, G. (1995). *Learning in the museum*, Routledge, London
9. Knud Illeris (ed.) (2009). *Contemporary Theories of Learning. Learning theorists in their own words*. Routledge
10. Modgil S, G. K. Verma, K. Mallick and C. Modgil (1986) *Multicultural Education: The interminable debate*. The Falmer Press.
11. Tiedt, P. and I. Tiedt (1999). *Multicultural Teaching*. Allyn and Bacon.

Ελληνόγλωσση

1. Αλεξοπούλου, Ι. & Γκλάβας, Σ., (1989) *Σχολείο και περιβάλλον*, ΥΠΕΠΘ, Αθήνα.
2. Βαφέα, Σ. (1996). *Το πολύχρωμο σχολείο*, Αθήνα: Νήσος.
3. Βέμη, Μπ. & Ε. Νάκου, (επιμ.) 2010. *Μουσεία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Νήσος.
4. Blackledge, D. & Hunt, B (2000). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, μτφρ. Δεληγιάννη, Μ. Αθήνα: Μεταίχμιο
5. Bourdieu, P. (1999) Οι τρεις καταστάσεις του Πολιτισμικού Κεφαλαίου, μτφρ. Σταματέλου, Ε. Στο Παναγιωτόπουλος, Ν. (επιμ.) *Πιέρ Μπουρντιέ: Κείμενα Κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Στάχυ
6. Γεωργογιάννης, Π (1997). *Εκπαίδευση και Διαπολιτισμική Επικοινωνία*. Αθήνα: Gutenberg.
7. Γεωργογιάννης, Π. (επιμ.) (1997). *Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης και Επικοινωνίας*, Αθήνα, Gutenberg
Γκόβαρης, Χ., (2000). «*Διαπολιτισμική εκπαίδευση και το δίλημμα των «πολιτισμικών διαφορών»*», στο Παιδαγωγικός Λόγος, τ. 3, σ. 23-30.
8. Γκότοβος, Α., (2002). *Εκπαίδευση και Ετερότητα*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
9. Δαμανάκης, Μ. (1998). *Η Εκπαίδευση των Παλινοστούντων και Αλλοδαπών Μαθητών στην Ελλάδα (Διαπολιτισμική Προσέγγιση)*. Εκδόσεις Gutenberg.
10. Δαμανάκης, Μ (1999). *Παιδεία Ομογενών*. Έκδοση Πανεπιστημίου Κρήτης.
11. Δεμερτζή, Κ. Η δυναμική των προαιρετικών προγραμμάτων και οι χαμένες ευκαιρίες. Στο: Μπαγάκης.
12. Δεμερτζή, Κ. (2009) . *Ένα χρόνο μετά την εφαρμογή των νέων αναλυτικών προγραμμάτων. Τι άλλαξε*. Αθήνα: Γρηγόρη
13. Δεμερτζή, Β., Δόριζα, Γ., Μωραΐτου, Π. (επιμ.) (2006). *Εγχειρίδιο Σχολικών Πολιτιστικών Προγραμμάτων για την Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς
14. Green, N., (2004). *Οι δρόμοι της Μετανάστευσης*, Αθήνα, Σαβάλλας.
15. Green, N.,(2004). *Οι δρόμοι της Μετανάστευσης*, Αθήνα, Σαβάλλας, Hollins,

16. Etta , E. (2006). *Ο πολιτισμός στη σχολική μάθηση*, μτφ. Δέσποινα Λάμπρου, Αθήνα: Μεταίχμιο.
17. Ευαγγέλου, Ο. (2007), *Διαπολιτισμικά Αναλυτικά Προγράμματα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
18. Μάρκου, Γ. (1996). *Η πολυπολιτισμικότητα της Ελληνικής κοινωνίας. Η διαδικασία της διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*, Αθήνα: ΓΓΛΕ
19. Ήγκλετον, Τ., (2003). *Η έννοια της Κουλτούρας*, Αθήνα, Πόλις.
20. Κιτρομηλίδης, Π.1998. *Ρήγας Βελεστινλής Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων. Το βιβλίο σε ηλεκτρονική μορφή στο <http://www.hellenicparliament.gr/onlinePublishing/RUP/index.htm>
21. Κύρδη, Κ. *Από τα εκπαιδευτικά προγράμματα στις πολιτιστικές διαδρομές. Ένα βήμα μετά*, σελ. 259-282 στο Καλεσοπούλου Δέσποινα, (επιμ.) 2011. *Παιδί και εκπαίδευση στο Μουσείο. Θεωρητικές αφετηρίες, παιδαγωγικές πρακτικές*. Αθήνα: Πατάκης
22. Λεοντή Χ. *Καντάτα Ελευθερίας. Ρήγας, Σολωμός, Μακρυγιάννης*. 1999. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων
23. Μακρή - Μπότσαρη, Ε., 2005. *Επιμορφωτικό Υλικό Π.Ε. ΥΠΕΠΘ*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
24. Μάρκου, Γ.(1996) . *Προσεγγίσεις της πολυπολιτισμικότητας και η διαπολιτισμική εκπαίδευση – επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*, Αθήνα : ΥΠΕΠΘ, ΓΓΛΕ.
25. Μάρκου, Γ., (1997). *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Επιμόρφωση εκπαιδευτικών*, Αθήνα, Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής και Εκπαίδευσης.
26. Μάρκου, Γ(1999). *Διαπολιτισμική Αγωγή*. Αθήνα, Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής και Εκπαίδευσης.
27. Ματσαγγούρας, Η. (2003). *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση. Εννοιοκεντρική Αναπλαισίωση και Σχέδια εργασίας*. Αθήνα: Γρηγόρη
28. Μουρατιάν, Ζ. (1995) *Εναλλακτικοί τρόποι προσέγγισης του Μουσείου. Η περίπτωση των εκπαιδευτικών Προγραμμάτων. Βασικές αρχές και φιλοσοφία τους: Εισήγηση σε Ημερίδα στο Τεχνικό Μουσείο Θεσ/νίκης, 18/5/1995*
29. Μουσείο - Σχολείο, *6ο Περιφερειακό Σεμινάριο για Εκπαιδευτές Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Καβάλας, Πρακτικά*. 2002. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, ΥΠΠΟ και ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ του ICOM.

30. Νικολάου, γ. (2000). *Ενταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Ελληνικό Σχολείο*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
31. Πίνη, Ε. *Περικλής και κλασική Αθήνα*. 2009. Αθήνα: Ερευνητές
32. Πίνη, Ε, Κύρδη, Κ. *Με τη Γλαύκη στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας*. Αθήνα: Παπαδόπουλος
33. Τσιτούρη, Α. *Το μουσείο, ένα δυναμικό εργαλείο εκπαίδευσης*. 2003, *Γέφυρες* 9
34. ΥΠΕΠΘ,(2003). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών – Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης*, τ. Α, Φ.Ε.Κ. τεύχος αρ. φύλλου 303/13-03-03, Αθήνα. Φ.Ε.Κ. τεύχος Β αρ. φύλλου 304/13-03-03
35. Φραγκουδάκη, Α. (1985). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήση
36. Frey, K. (1986). *Η μέθοδος project*, Εκδ. Αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
37. Χαραλαμπίδης, Α. (2006). *Γραμματισμός, Κοινωνία και Εκπαίδευση*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
38. Χρυσανθίδης, Κ. (2002). *Βιωματική – Επικοινωνιακή Διδασκαλία. Η Εισαγωγή της Μεθόδου Project στο Σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg

Ηλεκτρονικές πηγές

1. Το «Δέντρο της Ελευθερίας» μέσα από τη Χάρτα του Ρήγα Φεραίου. Εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τράπεζας ΜΙΕΤ. Σε ηλεκτρονική μορφή στο <http://www.miet.gr/web/gr/events/programs/more.asp?id=14&categoryid=7&p=12>
2. Ψηφιοποιημένα συνταγματικά κείμενα της περιόδου τέλη 18ου αι. – μέσα 19ου αι. Βιβλιοθήκη της Βουλής. <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/I-Bibliothiki/Koinovouleftiki-Syllogi/Syntagmata> Μεταξύ άλλων *Νέα Πολιτική Διοικήσεις* (Ρήγας, Χειρόγραφο Κυθήρων, 1797), *Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος* (Επίδαυρος, 1822)
3. *Νόμος της Επιδαύρου* http://81.186.130.244/digitalbook_158#/4
4. Σε ηλεκτρονική μορφή κείμενα και μελοποιήσεις στίχων του Ρήγα, του Σολωμού και του Μακρυγιάννη στο <http://www.hellenicparliament.gr/onlinePublishing/KEL/index.htm>

Παράρτημα- έγγραφα

Βασικά έγγραφα που καθορίζουν τα κανονιστικά πλαίσια της εφαρμογής προγραμμάτων περιβαλλοντικής και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Νόμος 1892/άρθρο 11/παράγ. 13/31-7-90Υπουργική Απόφαση Γ2/4867/28-8-92 Εγκύκλιος ΥΠΕΠΘ Γ2/5548/7-10-92Υπουργική Απόφαση. Γ7/69259/10-07-2003. Εγκύκλιος 106137/Γ7/30-09-2003Νόμος 2413/17-6-1996 (ΦΕΚ 124, τεύχος Α΄) Κεφάλαιο Ι΄: Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Άρθρο 34: Σκοπός-Περιεχόμενο.

Αρχαία Αγορά των Αθηνών. Εκπαιδευτικός φάκελος. 1999. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-Υπουργείο Πολιτισμού

Επίσκεψις εις το άστυ. Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος στην Αθήνα των κλασικών χρόνων. 2002 Αθήνα: Δήμος Μεταμόρφωσης-Υπουργείο Πολιτισμού. Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

2^ο Μέρος

Θεωρητικές και μεθοδολογικές προτάσεις για το σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων και επισκέψεων σε Μουσεία και χώρους πολιτισμικής αναφοράς

Ειρήνη Σηφάκη

Εισαγωγή

Τα περισσότερα Μουσεία και χώροι πολιτισμικής αναφοράς υλοποιούν εκπαιδευτικά προγράμματα για διαφορετικές ηλικιακές ομάδες ανάλογα με το είδος και τα εκθέματά τους, στα οποία μπορούν να συμμετάσχουν μαθητές μέσα στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής επίσκεψης. Παράλληλα όμως (ή σε περίπτωση που δεν προσφέρεται εκπαιδευτικό πρόγραμμα) ο εκπαιδευτικός μπορεί να σχεδιάσει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα (κατά το δυνατό σε συνεργασία με το προσωπικό του χώρου πολιτισμικής αναφοράς) που είτε να συνδέεται με ένα συγκεκριμένο θέμα που θέλει να προσεγγίσει στο πλαίσιο της διδακτέας ύλης είτε στο πλαίσιο ενός ευρύτερου πολιτιστικού προγράμματος.

Στην ενότητα αυτή θα βρείτε χρήσιμες συμβουλές και προτάσεις που θα σας βοηθήσουν στην οργάνωση μιας εκπαιδευτικής επίσκεψης σ' ένα πολιτιστικό χώρο αλλά και στη δημιουργία πολύπλευρων εκπαιδευτικών και παιδαγωγικών δραστηριοτήτων με βάση το θέμα ή τα εκθέματα σε συνεργασία με τους μαθητές σας. Κύριος στόχος είναι η απόκτηση μια θετικής μουσειακής εμπειρίας και η δυνατότητα προσέγγισης της γνώσης και του πολιτισμού με πολύπλευρους τρόπους.

Στόχοι

- ✓ Η αναγνώριση των κοινών χαρακτηριστικών που διέπουν τη φιλοσοφία, το σχεδιασμό και την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων στα Μουσεία και στους χώρους πολιτισμικής αναφοράς.
- ✓ Η επαφή με την εκπαιδευτική θεωρία που υποστηρίζει την υλοποίηση δραστηριοτήτων με αφορμή τα μουσειακά εκθέματα.
- ✓ Η γνώση των βασικών αρχών σχεδιασμού ενός εκπαιδευτικού προγράμματος.
- ✓ Η επιλογή κατάλληλων δραστηριοτήτων για την αποτελεσματική προσέγγιση των μουσειακών εκθεμάτων.
- ✓ Η παρακολούθηση ενδεικτικών παραδειγμάτων (δραστηριοτήτων και παιχνιδιών) που πλαισιώνουν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα σ' ένα χώρο πολιτισμού.
- ✓ Η γνωριμία με εκπαιδευτικές τεχνικές που αξιοποιούν την επαφή των μαθητών με τα μουσειακά εκθέματα.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα

Μετά την ολοκλήρωση της μελέτης της παρούσας ενότητας ο εκπαιδευτικός θα είναι σε θέση :

- ✘ Να κατανοήσει τις ιδιαιτερότητες, τη δομή και τη στοχοθεσία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων
- ✘ Να οργανώσει μια εκπαιδευτική επίσκεψη σ' ένα μουσείο ή χώρο πολιτισμικής αναφοράς
- ✘ Να δημιουργήσει εκπαιδευτικές δράσεις βασισμένες στις αρχές σχεδιασμού και τη μεθοδολογία ενός εκπαιδευτικού προγράμματος που οργανώνονται από τα Μουσεία
- ✘ Να δομεί τα δικά του σχέδια εργασίας και δραστηριότητες με βάση τα εκθέματα που βρίσκονται στα Μουσεία.
- ✘ Να ικανοποιεί τις εκπαιδευτικές, ψυχοσυναισθηματικές και δημιουργικές ανάγκες των μαθητών του
- ✘ Να θέτει τις βάσεις για να εκτιμηθεί η αξία της μουσειακής εμπειρίας στην ολιστική ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών

Σημείωση:

Το ανάπτυγμα των προτάσεων και του σχεδίου οργάνωσης μιας εκπαιδευτικής επίσκεψης λαμβάνει υπόψη τις ακόλουθες πηγές:

- ✘ Τον τρόπο οργάνωσης, τη στοχοθεσία και τις κύριες τάσεις διαφόρων εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην Ελλάδα και το εξωτερικό.
- ✘ Την εμπειρία και τις πρακτικές διαφόρων επιμορφωτικών σεμιναρίων με θέμα την Οργάνωση εκπαιδευτικής επίσκεψης στο Μουσείο.
- ✘ Βασική βιβλιογραφία για τη σχέση Μουσείου και Σχολείου (βλ. ενότητα βιβλιογραφίας).
- ✘ Τα βιβλία του Δασκάλου των σχολικών εγχειριδίων και ειδικά τη μεθοδολογική προσέγγιση που στηρίζεται στη διαθεματικότητα και την ομαδοσυνεργατική μάθηση.

Στοχοθεσία, υπόβαθρο και τάσεις των εκπαιδευτικών προγραμμάτων

Μελετώντας τα ήδη υπάρχοντα εκπαιδευτικά προγράμματα που λαμβάνουν χώρα στα ελληνικά μουσεία, μπορούμε να διακρίνουμε ότι υπάρχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά των σχεδιαστών και των παιδαγωγών σχετικά με το θεματικό προσανατολισμό και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά τους.

- Το πρώτο και σπουδαιότερο χαρακτηριστικό αφορά στη φιλοσοφία που καθορίζει το σχεδιασμό και την υλοποίηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Τα περισσότερα από αυτά έχουν υπόβαθρο μουσειολογικό και παιδαγωγικό ούτως ώστε τα συγκεκριμένα αντικείμενα-εκθέματα να λειτουργούν, εκτός από ιστορικά τεκμήρια και ως αφορμές για να συζητηθούν ιδέες. Βασική προϋπόθεση που συνετέλεσε στο «άνοιγμα» των μουσείων ώστε να προσελκύσουν διαφορετικά είδη κοινού ήταν η επίτευξη μιας πολύπλευρης μουσειακής εμπειρίας. (Merriman 1999)

Έτσι ένας από τους πρωταρχικούς στόχους των μουσείων και των πολιτισμικών οργανισμών είναι μέσα από διάφορες δράσεις και κυρίως μέσα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα να καλύψουν τις γνωστικές και ψυχοσυναισθηματικές ανάγκες των μαθητών θέτοντας παράλληλα τις βάσεις για τους μελλοντικούς επισκέπτες. Πρωταρχικός στόχος είναι η εξοικείωση των παιδιών με το χώρο του Μουσείου και η επίτευξη μιας θετικής και πολύπλευρης μουσειακής εμπειρίας που επιτρέπει στα παιδιά να σκεφτούν, να δημιουργήσουν, να παίξουν, να χαρούν και τελικά να το αγαπήσουν.

- Η στοχοθεσία και η πρακτική των περισσότερων εκπαιδευτικών προγραμμάτων υπαγορεύεται από τον ίδιο τον ερμηνευτικό χαρακτήρα των εκθεμάτων. Οι άνθρωποι που είναι υπεύθυνοι για το σχεδιασμό και την υλοποίηση τέτοιων δραστηριοτήτων προέρχονται από επιστημονικά πεδία που έχουν άμεση συνάφεια με το εκάστοτε μουσειακό αντικείμενο προκειμένου να διασφαλιστεί η ποιότητα της ερμηνευτικής διαδικασίας. (Τσιτούρη 2010)
- Παρόλο που πάγιο αίτημα της εκπαιδευτική κοινότητας είναι η συνάφεια των προγραμμάτων με τα περιεχόμενα της σχολικής ύλης, (η διαδικασία σχεδιασμού συμπεριλαμβάνει τη μελέτη της σχολικής εκπαιδευτικής πραγματικότητας) τα περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα δεν σχεδιάζονται ως συμπληρωματικά του σχολικού εγχειριδίου αλλά ως προτάσεις ερμηνείας και κατανόησης του εκθεσιακού υλικού.
- Αφετηρία και σημείο αναφοράς για τις εκπαιδευτικές δράσεις και προγράμματα αποτελούν τα «μουσειακά αντικείμενα» με την διευρυμένη έννοια του όρου. Ζητούμενο η αποκάλυψη των νοημάτων που αυτά εμπεριέχουν, η μετάδοση πληροφοριών για ποικίλες ανθρώπινες κοινότητες, η συζήτηση για το πολιτισμικά διαφορετικό, η σύνδεση του χθες με το σήμερα (Hooper-Greenhill, 1991).
- Με βάση την παραδοχή ότι οι εκπαιδευτικές δράσεις στο μουσείο αποτελούν ερμηνευτική αλλά και παιδαγωγική πράξη, θα ήταν σκόπιμο να προτείνουμε ένα πλαίσιο το οποίο θα βοηθήσει τον εκπαιδευτικό να εξοικειωθεί με τις διάφορες προσεγγίσεις που προτείνονται από τα Μουσεία και τους χώρους πολιτισμικής αναφοράς.

Σύμφωνα με την Τσιτούρη (2010, 152-153) διακρίνονται δύο κύριες τάσεις που διαμορφώνουν τις εκπαιδευτικές δράσεις :

1. Τάση που έχει τις ρίζες της σε παραδοσιακές αντιλήψεις για το παρελθόν και το ρόλο του μουσείου. Ο σχεδιασμός των εκπαιδευτικών δράσεων έχει ως σημείο αναφοράς την αισθητική αξία, τη μορφή και τη χρονολογική κατάταξη των αντικειμένων.
2. Η ερμηνευτική δυναμική των αντικειμένων είναι ανεξάρτητη από τη σπανιότητα, το υλικό, την αισθητική αξία και την πολιτισμική τους προέλευση. Στόχος τέτοιων εκπαιδευτικών δράσεων είναι να ενισχυθεί η αφηγηματική δυνατότητα των υλικών τεκμηρίων, ώστε να δοθούν απαντήσεις για την δημόσια και ιδιωτική ζωή, τις οικονομικές σχέσεις, τα τεχνολογικά επιτεύγματα, τις αισθητικές αξίες, τη σχέση με το φυσικό περιβάλλον, τις αντιλήψεις για τη ζωή και το θάνατο.

Η εκπαιδευτική θεωρία που διέπει την υλοποίηση δραστηριοτήτων στα ελληνικά μουσεία, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι στην πλειονότητα των περιπτώσεων εφαρμόζεται αυτό ο που G. Hein αποκαλεί «θεωρία της ανακάλυψης» (Hein 1998). Σύμφωνα μ' αυτήν οι μαθητές που συμμετέχουν σε μια εκπαιδευτική δραστηριότητα οδηγούνται στην ανακάλυψη της γνώσης με ενεργητικό τρόπο, μέσα από τη βιωματική προσέγγιση, την παρατήρηση των αντικειμένων, την ανάλυση και τη σύνθεση των πληροφοριών και των δεδομένων. Η εξοικείωση των μαθητών με τα μεθοδολογικά εργαλεία που προτείνονται για την ερμηνεία των εκθεμάτων και η οικοδόμηση κριτικής σκέψης, αποτελούν τους κύριους στόχους αυτών των προσεγγίσεων.

Άλλες μέθοδοι που στηρίζονται στην ίδια φιλοσοφία που χρησιμοποιούνται για την υλοποίηση των προγραμμάτων είναι η *μαιευτική* (κατευθυνόμενη συζήτηση), η οποία βασίζεται στον συνεχή διάλογο με τους μαθητές, η *ανακαλυπτική* που βασίζεται στην παρατήρηση και τη μελέτη των μουσειακών αντικειμένων, αυθεντικών ή αντιγράφων, με ομαδική εργασία και, συνήθως, με τη βοήθεια φύλλων εργασίας, η *δημιουργική έκφραση* των παιδιών μέσα από τη ζωγραφική αναπαράσταση των αντικειμένων, οι προφορικές παρουσιάσεις των αποτελεσμάτων της ομαδικής εργασίας, η *βιωματική προσέγγιση* και μέθοδοι δραματοποίησης, όπως το θεατρικό παιχνίδι και η παντομίμα. (Φουρλίγκα & Γαβριηλίδου, 2010)

Πρωταρχικός στόχος όπως προαναφέραμε των εκπαιδευτικών προγραμμάτων εδώ είναι η εξοικείωση και η θετική διάθεση των μαθητών απέναντι στο χώρο του μουσείου μέσα από τη δημιουργική μάθηση και τη συμμετοχή σε διάφορες δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να αποφεύγεται η συσσώρευση γνώσεων και η φευγαλέα περιήγηση στα εκθέματα. Σε αρκετές περιπτώσεις τα Μουσεία και οι χώροι πολιτισμικής αναφοράς διαθέτουν δανειστικό υλικό για εκπαιδευτικούς και μαθητές, καθώς και υλικό προετοιμασίας που αποστέλλεται στο σχολείο. Επίσης οργανώνουν επιμορφωτικές συναντήσεις και

σεμινάρια για τους εκπαιδευτικούς που προτίθενται να πραγματοποιήσουν επισκέψεις με τους μαθητές τους (βλέπε ενότητα για την πληροφόρηση και την επιμόρφωση). Στα περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα το υλικό προετοιμασίας περιλαμβάνει ως βασικά εργαλεία τα παιχνίδια, έντυπα με ασκήσεις για τους μαθητές, έντυπα με οδηγίες για τους εκπαιδευτικούς και διαφάνειες. Η προτεινόμενη διάρκεια κάθε επίσκεψης με την σχολική τάξη για την υλοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι περίπου μιάμιση με δύο ώρες στα περισσότερα μουσεία.

Βασικές αρχές σχεδιασμού ενός εκπαιδευτικού προγράμματος με πολιτιστικό χαρακτήρα

Για την υλοποίηση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος χρειάζεται ένα σαφές χρονοδιάγραμμα ώστε να καθοριστούν οι στόχοι και να διαμορφωθεί το ανάλογο πλαίσιο για την επιτυχή πορεία του προγράμματος αλλά και να περιοριστούν τα τυχόν προβλήματα που θα προκύψουν. (Βλ. επίσης Α΄ Μέρος: Βασικός Οδηγός Πολιτιστικών Προγραμμάτων)

Κάθε εκπαιδευτικός είναι σε θέση γνωρίζει καλύτερα από όλους τις γνωστικές και ψυχοσυναισθηματικές ανάγκες των μαθητών του και ως εκ τούτου είναι ο πλέον κατάλληλος να οργανώσει και να σχεδιάσει δράσεις που να απευθύνονται στις ιδιαίτερες γνώσεις, τα ενδιαφέροντα, την κοινωνική τους εμπειρία, τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες της τάξης του, την πολιτισμική τους ταυτότητα κλπ. Μ' αυτό τον τρόπο δημιουργούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την αποτελεσματικότητα του προγράμματος. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει λοιπόν να έχει το ρόλο του διαμεσολαβητή της πολιτισμικής και εκπαιδευτικής εμπειρίας.

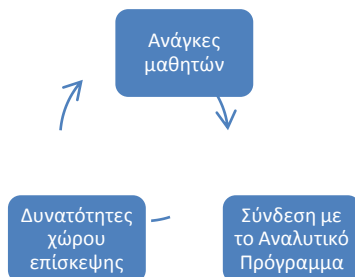
Καθοριστικές παράμετροι για την επίτευξη των σκοπών του προγράμματος είναι η προετοιμασία και εξοικείωση των μαθητών με το χώρο του Μουσείου, το περιεχόμενο και τους στόχους του προγράμματος, ο εντοπισμός και η ανάκληση των προϋπαρχουσών γνώσεων για διάφορες πτυχές του θέματος, η ενίσχυση των εκπαιδευτικών δυνατοτήτων των μαθητών και η καλλιέργεια εναλλακτικών μεθόδων μάθησης και δημιουργίας (μέσω της αναζήτησης στοιχείων, τους παιχνιδιού, των ομαδικών δραστηριοτήτων κλπ.)

Ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να βρει υλικό (βλ. την ενότητα για την πληροφόρηση και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών) που με κατάλληλη επεξεργασία θα χρησιμοποιηθεί για τις δημιουργικές δραστηριότητες των μαθητών. Βασικό του μέλημα όμως είναι ο σαφής προσδιορισμός των στόχων του εκπαιδευτικού προγράμματος ώστε να διαμορφώσει το υλικό του προχωρώντας βήμα –βήμα από τα γνωστά προς τα άγνωστα.

Επίσης είναι αναγκαίο να επισκεφθεί εκ των προτέρων το χώρο και σε συνεργασία με τους υπευθύνους του Μουσείου να γνωρίσει τις δυνατότητες του χώρου και των εκθεμάτων ώστε τα παιδιά να δράσουν δημιουργικά μέσα σ' αυτό. Σημείο εκκίνησης θα πρέπει να είναι η σύλληψη της ιδέας και ο αρχικός σχεδιασμός αφού πρώτα

προσδιοριστούν οι στόχοι και το περιεχόμενο του προγράμματος, και στη συνέχεια ο χώρος, ο χρόνος, το απαιτούμενο διαθέσιμο προσωπικό και το κόστος.

Οι αρχές του σχεδιασμού μιας εκπαιδευτικής μουσειακής δράσης αποτυπώνονται σχηματικά

Σχήμα 1 (πηγή: Μουρατιάν, Ζ. 1995)

Η προσέγγιση θα πρέπει να γίνει τμηματικά και θεματικά, δηλαδή σε επιλεγμένα εκθέματα γιατί η άσκοπη περιφορά σε περισσότερα εκθέματα θα είναι κουραστική και αδιάφορη για τα παιδιά.

Οι δραστηριότητες αυτές για να είναι αποτελεσματικές θα πρέπει:

- ✘ Να διαφοροποιούνται σαφώς από την απλή ξενάγηση, όσο και αν αυτή είναι προσαρμοσμένη στην ηλικία των παιδιών.
- ✘ Να έχουν συγκεκριμένους και σαφείς στόχους
- ✘ Να πραγματοποιούνται μόνο με τα παιδιά ενός σχολικού τμήματος, για να εξασφαλιστεί η συμμετοχή όλων και η δυνατότητα παρατήρησης και ερμηνείας των εκθεμάτων.
- ✘ Να συνδέονται οργανικά με τα εκθέματα και το θέμα που έχουν επιλεγεί.
- ✘ Δεν είναι σκόπιμο να εξαντλούν τα εκθέματα ενός μουσείου: Θα πρέπει να επιλέγεται ένα θέμα, μια διαδρομή, μια συλλογή, ανάλογα με τους στόχους της επίσκεψης. Ακόμα και ένα μόνο αντικείμενο μπορεί να αποτελέσει θέμα εκπαιδευτικής μουσειακής δράσης.

Κυρίως όμως θα πρέπει να σχεδιαστεί μια σειρά ενεργειών για το σχεδιασμό της δράσης βάσει του παρακάτω σχήματος το οποίο θα αναλυθεί διεξοδικά παρακάτω.

Σχήμα 2: Χρονικές φάσεις αποτύπωσης μιας εκπαιδευτικής επίσκεψης με πολιτιστικό χαρακτήρα

☀ Προεργασία

Στη φάση αυτή καθορίζεται το χρονοδιάγραμμα, αναζητούνται οι πρώτες πληροφορίες για το χώρο που έχει επιλεγεί και για τα πεδία σύνδεσής του με το εκπαιδευτικό ή πολιτιστικό πρόγραμμα (για τις διαφορές και τη στοχοθεσία τους βλέπε το αρχικό κείμενο), σύμφωνα με τους στόχους που έχουν τεθεί. Στη φάση αυτή ο εκπαιδευτικός δεν εμπλέκει ενεργά τους μαθητές του αλλά αναζητά και οργανώνει το υλικό προετοιμασίας.

Αδήριτη ανάγκη είναι ο εκπαιδευτικός να αναζητήσει υλικό και πληροφορίες από το χώρο που πρόκειται να πραγματοποιηθεί η επίσκεψη (π.χ. Μουσείο ή/και την Εφορεία στην οποία υπάγεται το μουσείο) από τους υπεύθυνους του Μουσείου (τμήμα Δημοσίων σχέσεων, επικοινωνίας ή εκπαιδευτικών προγραμμάτων) ή και από την επίσημη ιστοσελίδα του Μουσείου.

Όσοι εκπαιδευτικοί επιθυμούν μπορούν να λάβουν μέρος στις ενημερωτικές συναντήσεις στο χώρο του Μουσείου ώστε να εξοικειωθούν και να κατατοπιστούν για την πορεία και το περιεχόμενο των προγραμμάτων. Χρήσιμο υλικό αλλά και πολύτιμη εμπειρία διαθέτουν και τα γραφεία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (κυρίως οι διευθύνσεις πολιτιστικών προγραμμάτων) που μπορούν να βοηθήσουν να προετοιμάσει με την τάξη του μια ανάλογη εκπαιδευτική επίσκεψη στο χώρο που έχει επιλεγεί. Αρχικά ο εκπαιδευτικός σε συνεργασία με το διευθυντή του σχολείου θα πρέπει να στείλουν ενημερωτικό έγγραφο στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Διεύθυνση που θα αναφέρει αναλυτικά τη δράση του μουσειακού χώρου και το πλαίσιο διαλόγου που πρόκειται να ακολουθήσει. (Βλέπε 5^η ενότητα).

Το εκπαιδευτικό υλικό που έχει σχεδιαστεί από τους ιθύνοντες του πολιτιστικού οργανισμού μπορεί να αποτελέσει ένα πρώτο έναυσμα για την εξοικείωση του εκπαιδευτικού και του μαθητή με τον μουσειακό χώρο αλλά και το περιεχόμενο των εκθεμάτων- αντικειμένων.

Συχνά είναι ιδιαίτερα ευφάνταστο και λειτουργικό και μπορεί να περιλαμβάνει :

- Φακέλους προετοιμασίας (φυλλάδια, έντυπα καθοδηγούμενης πορείας, καρτέλες δραστηριοτήτων κλπ)
- Θεματικούς φακέλους για τον εκπαιδευτικό που παρέχουν βασικές πληροφορίες, εποπτικό υλικό και προτάσεις για την εκπαιδευτική αξιοποίηση ενός μουσειακού χώρου.
- Εξειδικευμένα φυλλάδια για μαθητές κάθε ηλικίας στα οποία προτείνονται ποικίλες δραστηριότητες που καθοδηγούν με δημιουργικό και ευχάριστο τρόπο τους νεαρούς επισκέπτες σε επιλεγμένα εκθέματα.
- Μουσειοσκευές και άλλου τύπου δανειζόμενο υλικό. Αυτές μπορούν να περιλαμβάνουν πρωτότυπα αντικείμενα και αντίγραφα, μακέτες, εποπτικά υλικά όπως επιδαπέδιες συνθέσεις, μαγνητικούς πίνακες ή αντίγραφα αντικειμένων, υλικά εργαστηρίων, έντυπο και ψηφιακό υλικό (CD, DVD, ηχογραφήσεις, κ.α.) αναλυτικές οδηγίες για το σχεδιασμό ποικίλων θεματικών δραστηριοτήτων. Οι μουσειοσκευές μπορούν να χρησιμοποιηθούν είτε για να προετοιμάσουν είτε για να υποκαταστήσουν την επίσκεψη στο μουσείο.

✘ Ενδεικτικές εισαγωγικές δραστηριότητες πριν την επίσκεψη στο Μουσείο

Πρώτο βήμα είναι τα παιδιά, πριν από την επίσκεψη στο Μουσείο, να γνωρίσουν τι είναι μουσείο, ποια είναι η λειτουργία του, ποια είναι τα είδη των μουσείων, ποιοι είναι οι άνθρωποι που εργάζονται σ' αυτό, τι είδους αντικείμενα περιέχει, κλπ. Μπορούμε να σχεδιάσουμε μαζί με τα παιδιά ένα σχέδιο εργασίας για το Μουσείο. Οι δραστηριότητες θα πρέπει να υποκινούν το ενδιαφέρον και την περιέργεια των παιδιών, να δίνουν έμφαση στις εμπειρίες και στα βιώματά τους, να ερεθίζουν την φαντασία τους και να ενεργοποιούν όλες τους τις αισθήσεις και να μην έχουν ως αποκλειστικότητα τη στείρα γνώση.

Δραστηριότητα 1. Γλωσσικές ασκήσεις για τον προσδιορισμό της έννοιας Μουσείο

Βρίσκουμε τα παράγωγα της λέξης μουσείο. Αποσαφηνίζουμε τις άγνωστες λέξεις. Αναζητούμε τα επαγγέλματα που σχετίζονται με το χώρο του μουσείου. Αναφέρουμε μεμονωμένες συναφείς λέξεις ή προτάσεις που έρχονται στο μυαλό ακούγοντας τους όρους για παράδειγμα: Αρχαιολογικό-μουσείο, Μουσείο Λαϊκού πολιτισμού, μουσειακά αντικείμενα, αφιερώματα, αγάλματα, αγγεία, τρίποδες κ.ά.

Δραστηριότητα 2. Μια ενδιαφέρουσα άσκηση δημιουργικής γραφής είναι να φτιάξουμε μια ιστορία με την τεχνική της ιδεοθύελλας. Απλώνουμε ένα μεγάλο χαρτί στον τοίχο ή στο πάτωμα πάνω στο οποίο θα καταγράψουμε τις σκόρπιες λέξεις που έρχονται στο μυαλό των παιδιών, καθενός με διαφορετικό χρώμα. Συλλέγουμε τις λέξεις και μπορούμε είτε να τις ομαδοποιήσουμε είτε να λειτουργήσουν αυθύπαρκτα στην ιστορία που πρόκειται να δημιουργήσουν τα παιδιά. Δίνουμε στα παιδιά όσο χρόνο χρειαστούν. Για τις μικρότερες ηλικίες η άσκηση αυτή γίνεται με φωτογραφίες αντί για λέξεις και χρησιμοποιείται κυρίως ο προφορικός λόγος.

✘ Πριν την επίσκεψη

Στη φάση αυτή ο εκπαιδευτικός επισκέπτεται το χώρο, για να εντοπίσει και να επιλέξει περιοχές του Μουσείου και εκθέματα που συνδέονται με τους στόχους του προγράμματος. Συνεργάζεται με τους υπεύθυνους του χώρου, για συγκέντρωση πληροφοριών. Εντοπίζει τις δυνατότητες και τις δυσκολίες του χώρου. Επιλέγει τα εκθέματα, τις συλλογές, τη διαδρομή που θα ακολουθήσει η σχολική ομάδα, τα κατάλληλα σημεία για τις δραστηριότητες. Επαναδιατυπώνει, αν χρειαστεί, τους στόχους σύμφωνα με τη διαδρομή που επιλέγει. Συγκεντρώνει υλικό που θα του είναι απαραίτητο στην υλοποίηση των δραστηριοτήτων (π.χ. βιβλία, αποσπάσματα ταινιών, μουσική, αντίγραφα μουσειακών εκθεμάτων). Στο σχολείο ο εκπαιδευτικός με τους μαθητές επεξεργάζονται το υλικό προετοιμασίας της επίσκεψη, συζητούν τις ιδέες τους και πραγματοποιούν διάφορες δραστηριότητες προετοιμασίας για την καλύτερη αποτελεσματικότητα του προγράμματος.

Βασικά βήματα δραστηριοτήτων πριν την επίσκεψη

- ✘ Πληροφορούμαστε για τα μουσεία της περιοχής ώστε να αποφασίσουμε από κοινού με τους μαθητές και τον Δ/ντή του σχολείου ποιο χώρο θα επισκεφθούμε ώστε να έχουμε το χρόνο να το διοργανώσουμε με το σωστό τρόπο.
- ✘ Συνεργαζόμαστε με τους υπεύθυνους του Μουσείου ώστε να καταλήξουμε στην ημερομηνία επίσκεψής, ζητώντας τους αν είναι δυνατό τη συνεργασία τους για την δημιουργία του εκπαιδευτικού/πολιτιστικού μας προγράμματος και την άδεια για το συγκεκριμένο χώρο που θα πραγματοποιηθούν οι δραστηριότητες. Αν δεν υπάρχει ειδική αίθουσα τότε μπορούμε να ζητήσουμε μία από τις υπάρχουσες.
- ✘ Φέρνουμε αντικείμενα ενδεικτικά στο σχολείο από το χώρο του μουσείου: π.χ. κάποιο αντίγραφο για να το περιεργαστούν οι μαθητές και να πραγματοποιήσουν διάφορες δραστηριότητες.
- ✘ Μελετάμε διεξοδικά τα βιβλία του Δασκάλου των σχολικών εγχειριδίων και ειδικά τη μεθοδολογική προσέγγιση που στηρίζεται στη διαθεματικότητα και την ομαδοσυνεργατική μάθηση και εντοπίζουμε τις ενότητες που θέλουμε να δουλέψουμε.

- ✘ Συλλέγουμε και επεξεργαζόμαστε με τους μαθητές, με στόχο τη γνώση της σχετικής ορολογίας, το υλικό που έχουμε στη διάθεση μας (πηγές από το διαδίκτυο, βιβλία από το εμπόριο ή τη βιβλιοθήκη του σχολείου, φυλλάδια και ενημερωτικό υλικό από το μουσείο, αντίγραφα μουσειακών αντικειμένων, εικονογραφημένα βιβλία από μουσεία, κλπ.)
- ✘ Επιλέγουμε με προσοχή και μελετάμε τις απαραίτητες έννοιες, εστιάζοντας στη μελέτη των συγκεκριμένων εκθεμάτων που θεωρούμε ότι ταιριάζουν περισσότερο στους εκπαιδευτικούς μας στόχους.
- ✘ Θέτουμε ερωτήματα στα παιδιά για το τι περιμένουν να δουν. Στο σημείο αυτό κρίνεται αναγκαία η επεξήγηση ορισμένων βασικών εννοιών όπως: Μουσείο, αρχαιολόγος, επιμελητής, συντηρητής, είδη μουσείων, έκθεμα, αντίγραφο, άγαλμα. (βλ. δραστηριότητα 1)
- ✘ Προετοιμάζουμε τους μαθητές, ενημερώνοντάς τους για το περιεχόμενο του προγράμματος, τους περιορισμούς και τις δυνατότητες του εσωτερικού και προαύλιου χώρου, ώστε να επισκεφθούν με ασφάλεια το μουσείο. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δώσουμε στον κώδικα συμπεριφοράς σε τέτοιους χώρους π.χ. στα μουσεία δεν αγγίζουμε εκθέματα, στους αρχαιολογικούς χώρους δε βγαίνουμε εκτός χαραγμένου μονοπατιού, σε κανένα χώρο δεν φωνάζουμε σεβόμενοι το χώρο αλλά και τους υπόλοιπους επισκέπτες κτλ. Για να γίνει βιωματικά κατανοητό από τους μικρότερους μαθητές θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και το κείμενο των Ρ. Γκοσινί & Ζ.Ζ. Σαντιέ (1978).
- ✘ Ζητάμε από τους μαθητές να συλλέξουν υλικό που να αφορά μια συγκεκριμένη θεματική, ιστορική περίοδο, καλλιτέχνη ή έκθεμα και να το παρουσιάσουν στην τάξη. Στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητο να ενημερωθούν οι γονείς με σημείωμα για τη δράση που θα κάνουμε και τους ζητάμε τη συμβολή τους στη συλλογή του υλικού.

Σημαντικό στάδιο για και την απόκτηση της μουσειακής εμπειρίας είναι η εξοικείωση με τις ιδιαιτερότητες του χώρου των Μουσείων τον τρόπο οργάνωσης των εκθέσεων και το ρόλο των κείμενων στην ερμηνευτική διαδικασία. Τα κείμενα που συνοδεύουν τις εκθέσεις μουσείων αποτελούν οργανικό τμήμα μιας έκθεσης και εντάσσονται στο μουσειολογικό και αρχιτεκτονικό σχεδιασμό.

***Άσκηση 1** (για εκπαιδευτικούς): Προβληματιστείτε γύρω από τις διαφορετικές μορφές και τις ιδιαιτερότητες των «κειμένων» ως μέσο επικοινωνίας, πληροφόρησης και ερμηνευτικής πρότασης των εκθεμάτων μέσα στο Μουσείο; Καταγράψτε τις σκέψεις σας και συζητήστε τις με τους μαθητές.*

Για την εξοικείωση με το χώρο (προετοιμασία για τη μουσειακή εμπειρία) αλλά και τη διαμόρφωση των μελλοντικών επισκεπτών, ιδιαίτερα χρήσιμο είναι να εξοικειωθούν οι μαθητές με τις μορφές λεκτικής (κείμενα, λεζάντες, αφίσες) και μη λεκτικής επικοινωνίας (διευθέτηση χώρου, τρόποι φωτισμού) στο χώρο του Μουσείου.

Δραστηριότητα: Αναζητήστε στο διαδίκτυο βίντεο με εικονικές περιηγήσεις σε εκθέσεις Μουσείων ή χώρων πολιτισμικής αναφοράς. Μπορείτε να το προβάλετε στην τάξη και να δημιουργήσετε ομάδες εργασίας των μαθητών που να μελετήσουν συγκεκριμένα μέσα και μορφές επικοινωνίας μέσα στο Μουσείο (π.χ. τρόπο έκθεσης, φωτισμού, κείμενα) και να τα παρουσιάσουν στην τάξη. Ορισμένα ερωτήματα που μπορούν να βοηθήσουν στην προσέγγιση αυτή μπορεί να είναι.

1. Με ποιο τρόπο είναι φωτισμένο το αντικείμενο (γωνία, χρώμα, εστίαση) ; Ποια μέρη του εκθέματος προβάλλονται περισσότερο μέσα από τη συγκεκριμένη χρήση του φωτός; Για ποιο λόγο κατά τη γνώμη σας; Τι εντυπώσεις και συναισθήματα σας προκαλεί;

2. Γιατί υπάρχει η λεζάντα δίπλα στο έκθεμα; Ποιος είναι ο σκοπός του κειμένου; Σε ποιον/ποιους απευθύνεται κατά τη γνώμη σας; Καταγράψτε άγνωστες λέξεις και αναζητήστε τους ορισμούς τους.

3. Πώς είναι οργανωμένα τα εκθέματα μέσα στο χώρο (χρονολογικά, θεματικά, ανά είδος, αποτελούν μέρος μιας συνολικής αφήγησης) ; Πώς θα προτείνατε εσείς στον επιμελητή της έκθεσης να οργανώσει και να προβάλει τα εκθέματα αυτά;

(Σημείωση : Πολλά ελληνικά μουσεία διαθέτουν στις ιστοσελίδες τους βίντεο με περιηγήσεις στους χώρους τους. Για παράδειγμα στην ιστοσελίδα του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης μπορείτε να δείτε διάφορα βίντεο που παρουσιάζουν τους χώρους του μουσείου, τις συλλογές και προβάλλουν τις πολύπλευρες δραστηριότητές του

<http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?clang=0&cnode=8&cpage=NODE>).

Σε περίπτωση που δεν υπάρχει βίντεο του συγκεκριμένου χώρου ή δεν είναι δυνατή η προβολή βίντεο στην τάξη, ο εκπαιδευτικός μπορεί να αναζητήσει άλλα οπτικά μέσα και να προβάλει σε διαφάνειες φωτογραφίες, κατόψεις, σχεδιαγράμματα χώρων και εκθέσεων και φωτογραφίες από λεζάντες και κείμενα που διατίθενται από το Μουσείο ή που έχει πάρει ο ίδιος κατά την επίσκεψή του στο συγκεκριμένο χώρο.

Προτεινόμενες δραστηριότητες προετοιμασίας στην τάξη

Για να γίνει η σύνδεση της σχολικής τάξης και του μουσειακού χώρου οργανώνουμε πέρα από τις προηγούμενες ενέργειες και ορισμένες τεχνικές έναρξης και διασύνδεσης αλλά και εξοικείωσης των μαθητών με το είδος του μουσείου ή χώρου πολιτισμικής αναφοράς που θα επισκεφτούν και γνωριμία με τα κύρια εκθέματα που θα μελετήσουν.

- ✗ **Παιχνίδια.** Θέτουμε ένα αίνιγμα ή σταυρόλεξο για κάποιο κεντρικό και ευρέως γνωστό έκθεμα ή χρησιμοποιούμε μια λέξη αναγραμματισμένη. Τα παιδιά καλούνται να την τοποθετήσουν στη σωστή σειρά.

Άσκηση 2 (για εκπαιδευτικούς): Σκεφτείτε άλλους τρόπους που θα μπορούσαν οι μαθητές παίζοντας και δημιουργώντας να έρθουν σε επαφή με το όνομα και κάποια εκθέματα από το Μουσείο που έχετε επιλέξει.

✕ Δημιουργική γραφή

Μια ενδιαφέρουσα ιδέα (ιδιαίτερα για τους μικρούς μαθητές) θα ήταν να δημιουργήσουμε ένα ποίημα, μια αφήγηση, ώστε πηγαίνοντας στο μουσείο να ανακαλύψουμε τους ήρωες και να συνεχίσουμε την ιστορία ή το παραμύθι. Η χρήση μυθοπλαστικών ή φανταστικών στοιχείων (π.χ. ήρωες και φιγούρες από το πλαίσιο του μουσείου) είναι μια μέθοδος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως νήμα γύρω από το οποίο μπορεί να δομηθεί όλο το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και μπορεί και να αποτελέσει ακόμη και τον τίτλο του προγράμματος. Πολλά εκπαιδευτικά προγράμματα χρησιμοποιούν αυτή την μυθοπλαστική τεχνική για να κεντρίσουν την περιέργεια των μαθητών και να δημιουργήσουν μια οικειότητα και μια συνέχεια καθ' όλη τη διάρκεια της επίσκεψης.

Για παράδειγμα στο φυλλάδιο του εκπαιδευτικού προγράμματος «*Νίκος Καζαντζάκης, ένας ταξιδευτής σε τόπους και ιδέες*» το οποίο έχει δημιουργήσει το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης (απευθύνεται σε μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου) συνοδοιπόροι είναι ένα αγόρι και ένα κορίτσι ενδεδυμένοι με αρχαιοελληνικά ενδύματα, οι οποίοι αυτοσυστήνονται. Πρόκειται για δυο ήρωες από έργο του Νίκου Καζαντζάκη ο Χάρης, που κρατάει ένα περιστέρι και η Κρινό. Επιπλέον το κορίτσι προσπαθεί να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών καθώς απευθύνεται σε αυτούς σε β' ενικό πρόσωπο και τους προτρέπει να γράψουν το όνομά τους στο ενδεδειγμένο χώρο στο τέλος του εξώφυλλου, τους πληροφορεί ότι το φυλλάδιο είναι γεμάτο εκπλήξεις και τους παρακινεί να αρχίσουν τις δραστηριότητες που εμπεριέχει το φυλλάδιο. Μέσα στις σελίδες του φυλλαδίου το οποίο οι μαθητές χρησιμοποιούν καθ' όλη τη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος, η Κρινό και ο Χάρης προτείνουν διάφορες δραστηριότητες, δίνουν πληροφορίες μέσα από τις στιχομυθίες τους και δίνουν ζωντάνια και παραστατικότητα στο κείμενο.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να ενθαρρύνει κατά την προετοιμασία της επίσκεψης να βρουν και να δημιουργήσουν τους δικούς τους ήρωες ή αντικείμενα (π.χ. αγάλματα ή παραστάσεις από αγγεία, που ζωντανεύουν για να τους διηγηθούν μια ιστορία) που θα τους συνοδεύουν στο χώρο και το χρόνο της ιστορίας. Μ' αυτό τον τρόπο οι μαθητές αισθάνονται τη χαρά και την ελευθερία της δημιουργίας και μπορούν να πάρουν πολλά ερεθίσματα για δημιουργική σκέψη και έκφραση.

Άσκηση δημιουργικής γραφής. Δημιουργήστε έναν ηρώα ή μια ιστορία από τις φωτογραφίες που είδαμε για το χ Μουσείο και διηγηθείτε την ιστορία του.

Ενδεικτικό παράδειγμα για παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας.

Για παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας καλό είναι να χρησιμοποιήσουμε στοιχεία παραμυθιού, γνώριμα και προσιτά στους μικρούς μαθητές

«**Μ' ένα νήμα κι ένα ποίημα**» (Παπαγγελή 2009)

Μια γραμμή μια ιστορία
των ανθρώπων η πορεία,
μια νεραϊδα μαγεμένη
και στο νήμα μπερδεμένη,
τρέχει να βρει το αγγείο
στης Ολυμπίας το Μουσείο.

ΠΑΡΑΜΥΘΙ:

«Κόκκινη κλωστή δεμένη στην ανέμη τυλιγμένη

Δως της κλότσο να γυρίσει παραμύθι ν' αρχινήσει...»

Στο δάσος της Άλτης (του άλσους στην Ηλειακή διάλεκτο) έπαιζε ανέμελη και τραγουδούσε μια νεραϊδούλα... αλλά απομακρύνθηκε και βρέθηκε κοντά στο χώρο του Μουσείου. Τρόμαξε γιατί δεν γνώριζε καθόλου το κτίριο. Φάνταζε πελώριο με τεράστιες κολώνες και στο προαύλιο χώρο αγάλματα και μαρμάρινες πέτρες. Περιεργαζόταν το χώρο και προσπαθούσε να βρει τρόπο να μπει μέσα. Ξαφνικά μπερδεύτηκε με ένα νήμα που βρέθηκε πεταμένο κάτω από ένα παράθυρο. Ήταν μια μεγάλη κόκκινη μάλλινη κλωστή μ' ένα καρτελάκι καρφισωμένο πάνω της. Το καρτελάκι έγραφε: «5ος αιώνας». Τι άραγε να ήταν αυτός ο αριθμός; Περίμενε ως το βραδάκι που έκλεισε και κλείδωσε την πόρτα του μουσείου ο φύλακας και κατόρθωσε να τρυπήσει από ένα παράθυρο που είχε μείνει ανοικτό, ήταν το ίδιο που είχε απ' όπου είχε πέσει και το νήμα.

Φοβήθηκε και κρύφθηκε πίσω από μια προθήκη.

Τι να έγινε άραγε στη συνέχεια ...παιδιά;

Τα παιδιά καλούνται να ανοίξουν «το κουτί με τις ιδέες» και να αποφασίσουν για την πιθανή συνέχεια της ιστορίας. (Παπαγγελή, 2009)

Σημείωση : Η ιστορία με τη νεραϊδούλα ή κάποια άλλη που έχουν γράψει οι μαθητές έχουν επιπλέον στόχο να διδάξουν το σεβασμό προς το μουσείο, την ησυχία και τη σοβαρότητα που επιβάλλεται μέσα στο χώρο, την καθαριότητα και την προσεκτική

αντιμετώπιση των αντικειμένων που θα χρησιμοποιήσουμε κατά την επίσκεψή μας (Άλκηστις 1995).

Εναλλακτικές ιδέες εκκίνησης μιας ιστορίας.

Η μυστική ζωή ενός ποντικού σ' ένα μουσείο. Ένα βράδυ στο μουσείο. Το μουσείο των εκπλήξεων. Το μουσείο της γιαγιάς. Ένα σπίτι γίνεται μουσείο. Τα φώτα σβήνουν. Τι δεν είδα σ' ένα μουσείο; Δυο αντικείμενα σ' ένα μουσείο συζητούν. Ένα αντικείμενο δραπετεύει σ' ένα μουσείο. Ένα λεωφορείο που έγινε βιβλιοδετείο και στο τέλος μουσείο (Άλκηστις 1995 σελ. 38)

✕ Εικαστικά

- Οι μαθητές χρησιμοποιώντας το υλικό που τους έχει ζητήσει ο εκπαιδευτικός να συλλέξουν με αφορμή την επίσκεψη στο συγκεκριμένο πολιτιστικό χώρο μπορούν να φτιάξουν κολλάζ με ότι σχετικό υλικό έχουν στη διάθεσή τους ή μπορούν να βρουν (π.χ. φωτογραφίες, κάρτες, εισιτήρια, φυλλάδια, κείμενα και φωτογραφίες από περιοδικά και εφημερίδες, κλπ)

- Ζωγραφική. Οι μαθητές διαλέγουν κάτι που τους ενδιαφέρει από το υλικό που βρήκαν και το ζωγραφίζουν. Μέσα από τη ζωγραφική στόχος δεν είναι η αποτύπωση μιας εικόνας αλλά η ανάπτυξη της φαντασίας και η δημιουργική έκφραση. Μπορείτε να ζητήσετε από τους μαθητές ανάλογα με το περιεχόμενο του προγράμματος να ζωγραφίσουν για παράδειγμα ένα θέμα που βλέπουν σε μια άλλη εποχή και στη σημερινή, να φτιάξουν μικρές ζωγραφιές-κόμιξ με διαλόγους πάνω σ' ένα θέμα χρησιμοποιώντας διαφορετικά υλικά, σχήματα και χρώματα.

- Κατασκευές-χειροτεχνία. Οι μαθητές σε συνεργασία με τους γονείς ή τον δάσκαλο των εικαστικών μπορούν να φτιάξουν κάτι σχετικό με το θέμα του προγράμματος. Μπορούν για παράδειγμα να αναζητήσουν μια παλιά συνταγή μαγειρικής και να το φτιάξουν στο σπίτι σε συνεργασία με τους γονείς τους. Να φτιάξουν ένα κόσμημα από πλαστελίνη, κλωστές, χάντρες ή χρυσόχαρτο. Να αποτυπώσουν αρχιτεκτονικά ένα κτίσμα από σπирτόκουτα, ξυλάκια, μικρά χαρτόνια και άλλα ανακυκλώσιμα υλικά. Να φτιάξουν από πυλό ένα μικρό γλυπτό της περιόδου που εξετάζεται στο πρόγραμμα.

Δραματοποίηση και παίξιμο ρόλων

Εμπνευσμένοι από μια ιστορία που διάβασε ο εκπαιδευτικός σχετική με το συγκεκριμένο μουσειακό/πολιτισμικό χώρο, οι μαθητές μπορούν να τη δραματοποιήσουν.

Παραδείγματα και προτάσεις:

1. Από τη θέση του άλλου: Διαλέγουμε ένα πρόσωπο από μια φωτογραφία που είδαμε στην τάξη (μπορεί να είναι ένα έκθεμα, μια παράσταση ή σκηνή σε αγγείο ή σε είδη λαϊκής τέχνης) και γινόμαστε αυτός. Προσπαθούμε να κινηθούμε όπως κινείται, να μιλήσουμε όπως μιλάει, κλπ.

2. Παρουσίαση ειδήσεων: Μια ομάδα αναλαμβάνει να γράψει και να παρουσιάσει σ' ένα σύντομο ειδησεογραφικό κείμενο, τις ειδήσεις για το μουσείο με το δικό του τρόπο. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να ενισχύσει τα παιδιά να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους και να μην χρησιμοποιήσουν αναγκαστικά στερεοτυπικά παραδείγματα και εκφράσεις του παραδοσιακού μιντιακού συστήματος.

3. Κουκλοθέατρο: Κάθε παιδί κρατώντας μια κούκλα κουκλοθέατρου και πίσω από ένα παραβάν ή μεγάλη χαρτόκουτα, παρουσιάζει με την κούκλα του τις πληροφορίες που έχει συλλέξει για το μουσείο και το θέμα.

4. Τηλεφωνικές συνδιαλέξεις: Τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια και τηλεφωνούν το ένα στο άλλο βάσει κάποιων συγκεκριμένων θεμάτων.

Παραδείγματα:

- Δυο φίλοι συζητούν για την εμπειρία που είχαν από την επίσκεψή τους σ' ένα μουσείο.
- Ανώνυμος τηλεφωνεί στην Αστυνομία για να καταγγείλει το σχέδιο μιας κλοπής για το μουσείο.
- Ένα παιδί τηλεφωνεί στο μουσείο γιατί θέλει να τους χαρίσει ένα αντικείμενο (μπορεί να είναι οικογενειακό κειμήλιο ή και κάτι εντελώς άσχετο με το θέμα του Μουσείου).

✘ Η γωνιά του μουσείου

Στην τάξη ο εκπαιδευτικός με τα παιδιά διαμορφώνουν μια γωνιά που την ονομάζουν «γωνιά του μουσείου». Εκεί θα συγκεντρώσουν ότι σχετικό υλικό με το θέμα αυτό καθώς και τις δημιουργίες και τις κατασκευές τους.

Ο εκπαιδευτικός αρχικά και μετά το κάθε παιδί μπορεί να φέρει ορισμένα αντικείμενα παλαιότερων ετών από το σπίτι ή το περιβάλλον του και μια ενδιαφέρουσα δράση θα ήταν οι μαθητές να χωριστούν σε ομάδες που θα ασχοληθούν με την αξιοποίηση των συγκεκριμένων αντικειμένων. Για παράδειγμα ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να δημιουργήσει ομάδες ειδικοτήτων που θα είναι υπεύθυνοι για τη γωνιά του μουσείου όπως: προμηθευτής, επιμελητής, υπεύθυνος, φύλακας, γραμματέας, συντηρητής, μελετητής, κ.ά. Για παράδειγμα μια ομάδα θα υποδυθεί τους αρχαιολόγους/επιμελητές που θα τα χρονολογήσει και θα τοποθετήσει ανάλογα το είδος, το έτος και την αξία. Άλλη ομάδα θα είναι οι συντηρητές τέχνης που θα τα καθαρίσει και θα τα επιδιορθώσει, άλλη θα συλλέξει και θα μελετήσει τα πληροφοριακά στοιχεία που θα τα ανακοινώσει στους συμμαθητές με παιγνιώδη τρόπο.

Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να παρακινήσει τα παιδιά να φτιάξουν μόνοι τους το χώρο αυτό, δίνοντας το ύφος και την εικόνα που τους εκφράζει καλύτερα ούτως ώστε να αισθανθούν ότι είναι δικό τους δημιούργημα, να τον φροντίζουν και να τον σέβονται. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορα χρώματα, υφάσματα και χαρτιά και να

δημιουργηθεί ένας σταθερός χώρος (π.χ. η βάση ενός θρανίου) όπου θα μπορούν να τοποθετούνται διάφορα μικρά αντικείμενα. Στον τοίχο μπορεί να μπει ένας πίνακας από τσόχα ή φελλό (ο οποίος μπορεί να ανανεώνεται καθημερινά) όπου θα τοποθετούν οι μαθητές τις φωτογραφίες, τις ιστορίες τους, τις κάρτες, ή τις ζωγραφιές τους.

Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης

Στη φάση αυτή υλοποιούνται οι κύριες δραστηριότητες που έχει προετοιμάσει ο εκπαιδευτικός σε συνεργασία με τους μαθητές του. Τα παιχνίδια ανακάλυψης, οι δραματοποιήσεις, οι γρίφοι, τα παιχνίδια, ρόλων, τα πάζλ, τα παραμύθια, οι ιστορίες, τα ποιήματα, η μουσική αποτελούν συστατικά στοιχεία των δραστηριοτήτων μας. Η ενεργοποίηση της μνήμης, της κρίσης της φαντασίας, της επινόησης είναι χαρακτηριστικά της επίσκεψης. Χωρίς να παραγνωρίζεται η αξία της αφήγησης, με τις σύγχρονες μεθόδους δίνεται μεγάλη σημασία στη διερεύνηση (Δάλκος, 2000).

Δραστηριότητα 1^η : Σε κάθε παιδί δίνουμε μια αυτοκόλλητη ετικέτα και με έντονο χρώμα μαρκαδόρου γράφει το όνομά του και το κολλάει στο θώρακα για να είναι εμφανές από όλους.

Μόλις φτάσουμε στο χώρο του Μουσείου, υπενθυμίζουμε στους μαθητές για το περιεχόμενο του προγράμματος, τους περιορισμούς και τις δυνατότητες του χώρου ώστε να επισκεφθούν με ασφάλεια το Μουσείο και να μπορέσουν να συμμετάσχουν σε ομαδικές και ατομικές εργασίες μέσα σε αυτό. Στα μεγαλύτερα παιδιά γνωστοποιούμε τους χώρους υγιεινής, μιλάμε για την ατμόσφαιρα του περιβάλλοντα χώρου και θέτουμε ερωτήματα για να δούμε τις αντιδράσεις και τον προσανατολισμό τους στις αίθουσες. Ο εκπαιδευτικός έχει υπολογίσει το χρόνο που απαιτείται και πράττει ανάλογα.

Δραστηριότητα 2^η : Ποιος είναι ο αρχηγός;

Ο εκπαιδευτικός, ένας γονέας ή ο μουσειοπαιδαγωγός αναλαμβάνει να καλωσορίσει και να οδηγήσει τους συμμαθητές του στο χώρο του Μουσείου και να μας εξηγήσει τους κανόνες του παιχνιδιού –περιήγησης. Στην υποδοχή δείχνουμε στους μαθητές την κάτοψη και τις αίθουσες του μουσείου τις οποίες θα επισκεφτούμε.

Δραστηριότητα 3^η : Κρυμμένα μυστικά του Μουσείου

Τα παιδιά της χωρίζονται σε ομάδες των 4-5 ατόμων για την επιτυχή αποτελεσματικότητα του προγράμματος. Ο αρχηγός μοιράζει τις κάρτες –ίδιο αριθμό για όλες τις ομάδες με τα αντικείμενα που θα μελετηθούν. Μπορεί να είναι διαφορετικού χρώματος για κάθε ομάδα. Δίνεται το πρώτο χαρτάκι της διαδρομής που αφορά κάποιο αντικείμενο στην πρώτη αίθουσα. Όποιος το βρίσκει επιβραβεύεται με επιπλέον κάρτες και συνεχίζει ακολουθώντας τις οδηγίες. Όποιος δεν το βρίσκει επιστρέφει μία από τις κάρτες που του έχουν δοθεί στην εκκίνηση.

Σημείωση: Κάθε χρονολογική περίοδος μπορεί να έχει ένα χαρακτηριστικό σχέδιο ή γνώρισμα πάνω στην καρτέλα. Ζητάμε από τα παιδιά να διαβάσουν τις πληροφορίες από τα επεξηγηματικά κείμενα και να τα παρουσιάσουν στους συμμαθητές τους. Τα παιδιά ενθουσιάζονται με τη μέθοδο των αινιγμάτων. Ωραία ιδέα είναι κάποιες από τις κάρτες να έχουν και αινίγματα, ή γλωσσοδέτες.

✘ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Τα παιχνίδια που μπορούν να λάβουν χώρα στο μουσείο έχουν ως στόχο την εξοικείωση με τα εκθέματα μέσα από τη συνεργασία και την ομαδικότητα. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει όσες από τις παρακάτω προτάσεις ταιριάζουν περισσότερο στο είδος της έκθεσης, τα εκθέματα και τα ενδιαφέροντα των μαθητών τους έχοντας υπολογίσει από την αρχή το συνολικό χρόνο που θα χρειαστεί για την ολοκλήρωση όλου του προγράμματος.

1^ο Παιχνίδι

Δημιουργούμε μια φανταστική γραμμή του χρόνου με ένα σύρμα ή σχοινί ή νήμα και τοποθετούμε στη σωστή σειρά καρτελάκια με τις ιστορικές περιόδους. Π.χ.

-----/-----/-----/-----/-----/-----/-----/
Πρώτοι χρόνοι Αρχαϊκοί Κλασσικοί Ελληνιστικοί Ρωμαϊκοί Ύστεροι χρόνοι

Σημείωση : Τα παιδιά καλούνται να βάλουν σε σωστή σειρά τις καρτέλες και αφού βεβαιωθούν για την επιλογή τους μπορούν να πάρουν μαζί τους το καρτελάκι που αντιστοιχεί σε κάθε αίθουσα.

2^ο Παιχνίδι (αφής)

Για κάθε αίθουσα αντιστοιχεί ένα αντικείμενο. Κρύβουμε όλα τα αντικείμενα σε ένα σακουλάκι και το κάθε παιδί της ομάδας επιλέγει με κλειστά μάτια ένα αντικείμενο από το σακούλι και προσπαθεί να βρει σε ποιο χώρο ανήκει και προχωρά με γρήγορο βηματισμό προς τη κατεύθυνση της συγκεκριμένης αίθουσας.

Παιχνίδια ταυτότητας αντικειμένων:

3^ο Παιχνίδι

Παρατηρήστε ένα αντικείμενο προθήκης σπασμένο ή αλλοιωμένο από το χρόνο. Φανταστείτε πως μπορεί να' ναι το άλλο μισό κομμάτι που λείπει και ζωγραφίστε το. Για να γίνει ομαδική η συγκεκριμένη άσκηση μπορούν τα παιδιά σε ένα μεγάλο χαρτί να συμπληρώνει ο καθένας το δικό του αντικείμενο και από κάτω να βάλει μια επιγραφή που να το κατοχυρώνει.

4^ο Παιχνίδι

Επιλέξτε δύο αντικείμενα από όποια αίθουσα επιθυμείτε. Ανά ζεύγη ή μικρές ομάδες μπορούν οι μαθητές να επιλέξουν δύο αντικείμενα και να καταγράψουν σε ένα κατάλογο τις ομοιότητες και τις διαφορές που θα παρουσιάσουν. Επιπλέον μπορούν να δώσουν το δικό τους τίτλο στα συγκεκριμένα αντικείμενα, να τα μετονομάσουν ή να βρουν συνώνυμες λέξεις.

Τεχνικές για την εκπαιδευτική αξιοποίηση των εκθεμάτων

Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να έχει ετοιμάσει φύλλα εργασίας τα οποία να περιλαμβάνουν διάφορες ασκήσεις, εικόνες και δραστηριότητες που θα συμπληρώνονται από τους μαθητές κατά τη διάρκεια της επίσκεψης. Οι κυριότερες τεχνικές που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για οποιοδήποτε μεμονωμένο μουσειακό αντικείμενο που βρίσκεται εκτεθειμένο στις αίθουσες είναι :

-Καταιγισμός ιδεών: στο πλαίσιο της συνεργατικής μάθησης, οι μαθητές αλληλεπιδρούν και διεγείρουν την μνήμη και την παρατηρητικότητα του.

-Περιγραφή ταυτότητας των αντικειμένων: Βοηθά στην παραγωγή λόγου και στην διέγερση της προσοχής του.

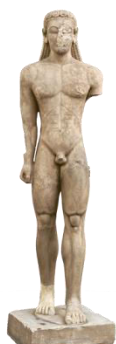
-Ιστόγραμμα: Προσφέρει σφαιρική μελέτη ενός αντικειμένου και μπορεί να εφαρμοστεί σε διαθεματικό πλαίσιο.

- Παρατήρηση των αντικειμένων με κριτικό τρόπο (βλ. σχετική ενότητα όπου αναλύεται διεξοδικά η τεχνική αυτή)

ΤΕΧΝΙΚΗ (1):ΚΑΤΑΙΓΙΣΜΟΣ ΙΔΕΩΝ

Επιλέγετε ένα συγκεκριμένο έκθεμα για το οποίο έχετε συλλέξει τις απαραίτητες πληροφορίες.

Παράδειγμα : Το άγαλμα του Κούρου

Η εικόνα απεικονίζει το άγαλμα του Κούρου από ναξιακό μάρμαρο αρχαϊκής περιόδου (600 π.Χ.). Τα μαλλιά του απλώνονται πίσω από το κεφάλι σε πλεξούδες και συγκρατούνται με ταινία που είναι δεμένη σε κόμπο. Το στήθος του είναι πλατύ και η μέση στενή. Οι μύνες της κοιλιάς τονίζονται με αυλακιές. Προβάλλει το αριστερό σκέλος και έχει τα χέρια κατεβασμένα, με τη δεξιά γροθιά να ακουμπά στο μηρό. Στο πρόσωπό του μπορούμε να διακρίνουμε κάποια έκφραση (<http://www.namuseum.gr> και <http://odysseus.culture.gr>).

- Προς τα πού κοιτάει;
- Πότε άραγε δημιουργήθηκε;
- Από τι υλικό είναι φτιαγμένο;
- Πώς ανακαλύφθηκε;
- Πώς κατασκευάστηκε;
- Γιατί έχει ένα χέρι;
- Τι συναισθήματα σου προκαλεί;
- Ποια χρώματα διακρίνεις; Τι θα άλλαζες;
- Τι ένδυμα φοράει;
- Είναι σε κίνηση; είναι στατικό;
- Τι μπορούμε να μάθουμε από αυτό;
- Τι πιστεύουν οι αρχαιολόγοι;
- Τι να είχε στο μυαλό του ο καλλιτέχνης;
- Αν θα ζωντάνευε τι θα μας έλεγε;

Ανάλογα τις ενδεχόμενες απαντήσεις, τις ομαδοποιούμε, τις οργανώνουμε σε έναν χάρτη ξεκινώντας από τις πιο γενικές στις πιο ειδικές και τις συνδέουμε με γραμμές ή φράσεις. Αναθεωρούμε και βελτιώνουμε το χάρτη ανάλογα τα κριτήρια της σωστής οργάνωσης της ιεράρχησης εννοιών (Μαυρόπουλος,2004).

ΤΕΧΝΙΚΗ (2):Περιγραφή ταυτότητας των αντικειμένων

Παράδειγμα : Μελανόμορφη ή ερυθρόμορφη αγγειογραφία

Ο **μελανόμορφος ρυθμός** ήταν μια τεχνική διακόσμησης αρχαίων ελληνικών αγγείων, που συνίστατο στην απόδοση των μορφών με στιλπνό μαύρο χρώμα πάνω στο ανοιχτόχρωμο βάθος του πηλού. Οι μορφές αποδίδονταν με περίγραμμα και οι εσωτερικές λεπτομέρειες (ανατομία, χαρακτηριστικά προσώπου, ένδυση) με εγχαράξεις. Πρόκειται για μία από τις σημαντικότερες εκφάνσεις της αρχαίας ελληνικής τέχνης και αποτέλεσε τον βασικό τρόπο διακόσμησης των αγγείων της Αρχαϊκής περιόδου.

Ο **ερυθρόμορφος ρυθμός**, που αποτέλεσε το βασικό τρόπο διακόσμησης αγγείων κατά την Κλασική περίοδο, βασίστηκε στην ακριβώς αντίστροφη τεχνική από αυτή του μελανόμορφου ρυθμού. Εδώ οι μορφές αφήνονταν στο χρώμα του πηλού και η υπόλοιπη επιφάνεια του αγγείου καλυπτόταν με μαύρο γάνωμα (μια στρώση λεπτόκοκκου σιδηρούχου πηλού), το οποίο υαλοποιούνταν κατά τη διαδικασία όπτησης αποκτώντας έτσι τη χαρακτηριστική στιλπνή εμφάνιση. Οι εσωτερικές λεπτομέρειες των μορφών (π.χ. τα χαρακτηριστικά του προσώπου, οι πτυχώσεις των ενδυμάτων, κτλ.) αποδίδονταν με αραιωμένο καστανό γάνωμα, που γινόταν και αυτό μελανό κατά την όπτηση. (Μάθετε περισσότερα) Επειδή στην συγκεκριμένη τεχνική οι μορφές ορίζονταν ουσιαστικά στο «αρνητικό», οι αγγειογράφοι ήταν υποχρεωμένοι να κάνουν προσχέδια με μολυβοκάρβουνο ή κάποια άλλη ουσία, που συνήθως εξαφανίζονταν κατά την όπτηση. Στη συνέχεια άλειφαν προσεκτικά με γάνωμα την επιφάνεια του αγγείου αφήνοντας ακάλυπτες μόνο τις μορφές που είχαν σχεδιάσει.

Μελανόμορφος αμφορέας

Πηλός Ελληνικό (Αττικό) Αρχαϊκή περίοδος 515-510 π.Χ.

© Ίδρυμα Ν.Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Συλλογή Ν.Π. Γουλανδρή, αρ. 723

Περιγραφή

Στην κύρια όψη του αμφορέα εικονίζεται σκηνή από την Γιγαντομαχία, όπου ο Ποσειδών καταβάλλει τον πάνοπλο γίγαντα Πολυβώτη, ενώ την σκηνή παρακολουθεί ένας τοξότης με φρυγικό σκούγο που τρέπεται σε φυγή. Στην δευτερεύουσα όψη, ο Διόνυσος επιβαίνει σε ιθυφαλλικό όνο, συνοδευόμενος από δύο σατύρους. Το αγγείο αποδίδεται στην Ομάδα του (Καλού) Λεάγρου και ανήκει στην ύστερη φάση του μελανόμορφου ρυθμού. (<http://www.cycladic.gr>)

Κωδωνόσχημος κρατήρας © Ίδρυμα Ν.Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Συλλογή Ν.Π. Γουλανδρή, αρ. 723

Περιγραφή

Στην κύρια όψη του αγγείου απεικονίζεται σκηνή επιστροφής από συμπόσιο. Δύο ανδρικές μορφές χορεύουν ζωνρά στο ρυθμό της μουσικής που παίζει μία αυλητρίδα. Μια τρίτη ανδρική μορφή που κρατά ραβδί ακολουθεί την αυλητρίδα παραπαίοντας. Οι σκηνές "κώμου", όπως αποκαλούνται αυτού του είδους οι παραστάσεις, ήταν πολύ αγαπητές στους Έλληνες και ειδικά στους Αθηναίους αγγειογράφους. Απαντούν συχνά πάνω σε κρατήρες, τα κατεξοχήν συμποσιακά αγγεία που χρησίμευαν για τη μίξη του κρασιού με νερό. (<http://www.cycladic.gr>)

Δραστηριότητα 1"

Οι μαθητές καλούνται να περιγράψουν αυτό που βλέπουν κάνοντας μια λεπτομερή ανάλυση δίνοντας μας πληροφορίες σαν να μην το είχαμε δει.

Δραστηριότητα 2"

*Παρατηρούμε και ανακαλύπτουμε τις **ομοιότητες και διαφορές** ερυθρόμορφου και μελανόμορφου ρυθμού κατά την αρχαϊκή και κλασική περίοδο.*

Σημείωση: Τα παιδιά επίσης μπορούν να χρησιμοποιήσουν καλούπια από πυλό (ή σε φωτοτυπία που θα έχει εντάξει ο εκπαιδευτικός στα φύλλα εργασίας) και να ζωγραφίσουν ένα αγγείο και να γράψουν πάνω στον πηλό την αφιέρωση.

ΤΕΧΝΙΚΗ(3) : ΙΣΤΟΓΡΑΜΜΑ

Σ' ένα μεγάλο χαρτί του μέτρου γράφουμε στη μέση τον **τίτλο του αντικειμένου** που θέλουμε να μελετήσουμε και ακούμε προσεκτικά όλες τις ερωτήσεις των παιδιών και τοποθετούμε σε σχήμα «ιστού αράχνης» την κάθε απάντηση των παιδιών.

Ομαδοποιούμε και αναλύουμε τα δεδομένα δίνοντας αφορμή για σύνδεση με το αναλυτικό πρόγραμμα σε μαθητές.

Αισθητική: Ανάγλυφη υφή, σχέδιο καλλιτεχνικό, χρώμα

Μαθηματικά: Μέγεθος, ποσότητα, χωρητικότητα

Γλώσσα: Λεκτικές ασκήσεις (με τι μοιάζει, τι θυμίζει)

Φυσική: Υλικό, βάρος (βαρύ-ελαφρύ)

Ιστορία: Έτος κατασκευής, χρήση

Γραφή: Όνομα (ιδιαιτερότητες της γραφής).

✘ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΓΙΑ ΕΚΤΟΝΩΣΗ-ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΙΝΗΣΗ

Κινητικά παιχνίδια

Για την ψυχοκινητική τους ανάπτυξη απαραίτητες είναι οι δραστηριότητες σε σχέση με το θεατρικό παιχνίδι και τη δραματοποίηση. Βοηθούν τα παιδιά να εξοικειωθούν

με το σώμα τους, να κατανοήσουν την τεχνική του καλλιτέχνη και τις συνθήκες ζωής του παρελθόντος.

Παίζουμε τα αγάλματα

Βρισκόμαστε σε μια αίθουσα με αγάλματα. Διαλέγουμε όποιο μας δημιούργησε τα πιο έντονα συναισθήματα και γινόμαστε ηθοποιοί: Προσπαθούμε να δώσουμε πνοή στα άψυχα γλυπτά.

Παιχνίδι δραματοποίησης

Μιμούμαστε τους Αρχαίους Έλληνες, ένα ιστορικό πρόσωπο, ή ένα άτομο στην καθημερινή του ενασχόληση την περίοδο που μελετάμε... Με χαρτόνια γκοφρέ ή σεντόνια, φτιάχνουμε ενδύματα και υποδυόμαστε αντίστοιχους ρόλους.

Μετά την επίσκεψη

Με την ολοκλήρωση της επίσκεψης και την επιστροφή στην τάξη ακολουθούν άλλες δραστηριότητες με σκοπό την εμπέδωση αλλά και την διεύρυνση των γνώσεων που απέκτησαν οι μαθητές στο μουσείο. Στο χώρο του σχολείου υλοποιούνται οι δραστηριότητες σύνθεσης. Ενδεικτικά παραδείγματα τέτοιων δραστηριοτήτων μπορεί να είναι η συγγραφή κειμένων με αφορμή τα εκθέματα που μελετήθηκαν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, η παρουσίαση δρώμενου, η αξιολόγηση της διεργασίας. Ο κάθε μαθητής μπορεί να παρουσιάσει στους συμμαθητές του ότι αποκόμισε από την επίσκεψή του: εικόνες που απαθανάτισε με τη φωτογραφική μηχανή του, προσωπικές σημειώσεις, φυλλάδια και εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε στο χώρο δράσης του μουσείου.

Τα παιδιά μπορούν ακόμη να δουλέψουν τα φύλλα εργασίας που είτε δεν ολοκλήρωσαν στο χώρο του μουσείου είτε θέλουν να τα επεξεργαστούν περισσότερο, με χρώματα, πινέλα και «φαντασία».

Σημαντική είναι και η δημιουργία μιας ομαδικής εργασίας ως ενθύμιο αλλά και μια ολοκληρωμένη δουλειά που να αποδεικνύει περίτρανα τους λόγους που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε το πρόγραμμα. Επίσης, μια ενδιαφέρουσα πρόταση είναι η κατασκευή ενός εκπαιδευτικού παιχνιδιού σε μορφή καρτών μνήμης με φιγούρες από το μουσείο που θα διανέμεται και σε άλλες σχολικές τάξεις. Μπορεί να γίνει ένα ομαδικό ή ατομικό κολλάζ από τα εισιτήρια του μουσείου, εφημερίδες, εικόνες, κάρτες, φωτογραφίες. Το συγκεκριμένο κολλάζ μπορεί να γίνει και αφίσα σε συνεργασία με έναν τυπογράφο. Μετά την σχετική άδεια αφισοκόλλησης από το Διευθυντή θα μπορούσε να οργανωθεί μια μικρή έκθεση όπου οι μαθητές θα παρουσιάσουν τις διάφορες δημιουργίες τους σε άλλες τάξεις του σχολείου.

Άλλη ομαδική οργανωμένη δραστηριότητα είναι η συγγραφή ενός λευκώματος που να περιλαμβάνει ομαδοποιημένα έργα που θα προκύψουν από την επεξεργασία και επιλογή στην τάξη όλου του υλικού.

Επιπλέον ομαδικές δράσεις εκπαιδευτικού παιχνιδιού:

✘ Δημιουργία μουσειοσκευής

Μαζί με τους μαθητές μπορεί να μελετηθεί και να σχεδιαστεί μια μουσειοσκευή για το χώρο που επισκέφθηκαν και να τα βοηθήσει να αποδώσουν με διαφορετικούς τρόπους και διαφορετική οπτική γωνία την εμπειρία που βίωσαν. Σε περίπτωση που το συγκεκριμένο μουσείο δεν διαθέτει μουσειοσκευή θα ήταν σημαντική η προσφορά αυτή αν κατορθώναμε να την ετοιμάσουμε σωστά ώστε να χρησιμοποιηθεί και από άλλα σχολεία. Παραδείγματα μουσειοσκευών, συμβουλές και υποδείξεις μπορούν να αντληθούν από Μουσεία και χώρους πολιτισμικής αναφοράς που έχουν δημιουργήσει σχετικές δράσεις (βλ. συμπληρωματικό υλικό του προγράμματος). Αναγκαίο είναι να περιέχει αναλυτικές οδηγίες για τον εκπαιδευτικό, για τον τρόπο μελέτης και παρουσίασης του υλικού, οδηγίες για τους μαθητές, φυλλάδια, διαφάνειες, ενδεικτικά υλικά ζωγραφικής, κάρτες κλπ... Επίσης θα ήταν χρήσιμη μια παρουσίαση στο power-point που να περιλαμβάνει όλα τα στάδια οργάνωσης της επίσκεψης, αντίγραφα μουσειακών αντικειμένων, βίντεο από δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν από τους συγκεκριμένους μαθητές, κλπ...

Εμπλουτισμός της γωνιάς του μουσείου στη σχολική τάξη

Με την επιστροφή στην τάξη, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να ενισχύσει τα παιδιά να συνεχίσουν τις δραστηριότητες τους με αφορμή την επίσκεψη στο χώρο πολιτισμικής αναφοράς, ώστε να συντελεστεί μια επανατροφοδότηση της μουσειακής εμπειρίας και του γνωστικού αποθέματος. Ο εμπλουτισμός της γωνιάς του μουσείου στην τάξη με «μουσειακά εκθέματα» που προμηθεύτηκαν από την επίσκεψή τους ή/και τις ίδιες τους τις δημιουργίες. Επίσης κάθε παιδί να επιδείξει στην τάξη ότι αγόρασε από το πωλητήριο του μουσείου κατά την επίσκεψη και να εξηγήσει για ποιο λόγο το επέλεξε. Εάν επιθυμεί μπορεί να το αφήσει στην τάξη μέχρι το τέλος της σχολικής χρονιάς για να εμπλουτίσει και να στολίσει τη γωνιά του μουσείου.

Αξιολόγηση του προγράμματος και συμπεράσματα

Παράλληλα, για να διαπιστώσουμε τις τυχόν ελλείψεις ή δυσκολίες που ενδεχομένως να παρουσιάζει το προτεινόμενο πρόγραμμα αλλά και την αποτελεσματικότητά του όσον αφορά τους αρχικούς στόχους, είναι θεμιτό να προχωρήσουμε σε μια αξιολόγηση της εκπαιδευτικής επίσκεψης και του προγράμματος. Μπορεί να δοθεί σχετικό ερωτηματολόγιο στους μαθητές προκειμένου να διαπιστωθεί αν έμειναν ικανοποιημένοι από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και τις δυνατότητες που τους προσέφερε. Για το ερωτηματολόγιο είναι προτιμότερο να χρησιμοποιήσουμε ανοικτού τύπου ερωτήσεις, για να δώσουμε στο μαθητή την ευκαιρία να διατυπώσει και να μας πληροφορήσει για όσα έμαθε.

Συγκεκριμένα το ερωτηματολόγιο που προτείνουμε να συμπληρωθεί μετά την επίσκεψη για την γενικότερη αξιολόγηση του προγράμματος μας είναι:

- Ποια ήταν η πρώτη σας αντίδραση αντικρίζοντας το Μουσείο;
- Τι περιμένατε να μάθετε πριν την έναρξη του εκπαιδευτικού προγράμματος;
- Τι νομίζετε ότι μάθατε μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος;
- Πώς επηρέασε την ζωή σας; Τι άλλαξε στη σχέση σας με το Μουσείο;
- Θα επισκεπτόσασταν ξανά τους χώρους του Μουσείου;
- Ποιο συγκεκριμένο έκθεμα σας εντυπωσίασε περισσότερο;
- Ποιο αντικείμενο θα θέλατε να χρησιμοποιούσατε στην καθημερινή σας ζωή και με ποιο τρόπο;
- Ποια ήταν τα δυνατά σημεία του προγράμματος ή παιχνιδιού που σας άρεσαν περισσότερο;
- Τι θα θέλατε να ήταν διαφορετικό;
- Καταφέρατε να ολοκληρώσετε τις δραστηριότητες που είχατε προγραμματιστεί;
- Ποιες ελλείψεις διακρίνατε;
- Τι σας δυσκόλεψε στην υλοποίηση του προγράμματος;
- Τι σας ενέπνευσε ώστε να το θυμάστε;

Οδηγός μελέτης

Άλκηστις (1995), Μουσεία και σχολεία :δεινόσαυροι κι αγγεία /Άλκηστις, Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα, 1995. Το βιβλίο αυτό περιλαμβάνει πολλές χρήσιμες δραστηριότητες, συμβουλές και προτάσεις για την προετοιμασία και την υλοποίηση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς.

Πρακτικά. 4^ο, 5^ο και 6^ο περιφερειακού σεμιναρίου για εκπαιδευτές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης Μουσείο-σχολείο, Αθήνα, ΥΠΕΠΘ/ΥΠΠΟ/Ελληνικό Τμήμα ICOM. (βλ. αναλυτικές πηγές στη βιβλιογραφία). Περιλαμβάνουν αναλυτικές περιγραφές πολλών εκπαιδευτικών προγραμμάτων που προτείνονται από διάφορους χώρους πολιτισμικής αναφοράς, σχέδια εργασίας και ενδιαφέρονται επιστημονικά κείμενα που μπορούν να ενισχύσουν τη θεωρητική κατάρτιση των εκπαιδευτικών.

Επιμόρφωση και πληροφόρηση για τα εκπαιδευτικά προγράμματα

Πέρα από το πρόγραμμα **Μελίνα-Εκπαίδευση και Πολιτισμός** (www.prmelina.gr/al/al.htm) το οποίο μέσα από διάφορες δράσεις (επιμορφώσεις των εκπαιδευτικών σε θέματα αισθητικής αγωγής, σχεδιασμός και παραγωγή ανάλογου εκπαιδευτικού υλικού, οργάνωση επισκέψεων σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς) (βλέπε εισαγωγικό κείμενο) δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την ενίσχυση των θεμάτων του πολιτισμού στην καθημερινή σχολική πράξη αλλά και τη σύζευξη μουσείου και σχολείου, άλλες δράσεις που ενισχύουν τη σύνδεση του Μουσείου και

του Σχολείου έχουν συμβάλει σημαντικά σε θέματα επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και μπορούν να αποτελέσουν σημαντικές πηγές πληροφόρησης για τα θέματα αυτά.

Χαρακτηριστικά αναφέρουμε το **Περιφερειακό Σεμινάριο «Μουσείο-Σχολείο»** (για μια συνολική περιγραφή βλ. Χατζηνικολάου & Χραμπάνης 2010) μια πρωτοβουλία του Ελληνικού Τμήματος Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM), του ΥΠΕΠΘ και του ΥΠΠΟ. Το Σεμινάριο που ξεκίνησε διστακτικά το 1990 φιλοξενήθηκε σε διάφορες πόλεις της περιφέρειας (Ναύπλιο, Δίον, Ιωάννινα, Καλαμάτα, Καβάλα) και αποτέλεσε ορόσημο για και το ξεκίνημα μιας συνεργασίας - κυρίως μέσα από προγράμματα κατάρτισης και επιμόρφωσης- των εκπαιδευτικών με τους με επιστήμονες που ειδικεύονται στο σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων (αρχαιολόγοι, μουσειολόγοι, ιστορικοί, εθνολόγοι).

Τα πρακτικά του 4^{ου}, 5^{ου} και 6^{ου} εμπλούτισαν τη σχετική βιβλιογραφία και αποτελούν πολύτιμα βοηθήματα τόσο για τους εκπαιδευτικούς όσο και για τους υπεύθυνους εκπαιδευτικών προγραμμάτων στους πολιτιστικούς οργανισμούς. (βλ. βιβλιογραφία)

Η τριμερής συνεργασία ΥΠΠΟ/ΥΠΕΠΘ/ICOM συνέβαλε στο «άνοιγμα» της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας του ΥΠΠΟ σε δραστηριότητες εκπαιδευτικού χαρακτήρα. Το **Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας** (βλ. http://www.yppo.gr/1/g1540.jsp?obj_id=2588) το οποίο υπάγεται στη Διεύθυνση Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων έχει ως κύριες αρμοδιότητες: α) τον σχεδιασμό, οργάνωση και παρουσίαση αρχαιολογικών εκπαιδευτικών εκθέσεων, προγραμμάτων, δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων σε ειδικούς χώρους, σε μουσεία, σε αρχαιολογικούς χώρους, σε σχολικούς χώρους, με σκοπό την ενίσχυση του κοινωνικού και παιδευτικού ρόλου των μουσείων και στην ενημέρωση του κοινού σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά, β) την επιμόρφωση και παροχή τεχνογνωσίας των αρχαιολόγων της Υπηρεσίας ως επιμορφωτών μουσειοπαιδαγωγών και στην εξειδικευμένη επιστημονική υποστήριξη των Περιφερειακών και Ειδικών Περιφερειακών Υπηρεσιών ως προς την οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων, γ) την εκπόνηση ερευνητικού πρωτότυπου έργου σε μουσειοπαιδαγωγικά ζητήματα, στη δημοσίευση μελετών, εργασιών και προγραμμάτων σχετικών με την μουσειοπαιδαγωγική, και στην παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού.

Στην ιστοσελίδα <http://www.yppo.gr/5/g5160.jsp> μπορείτε να δείτε αναλυτικά τα εκπαιδευτικά προγράμματα (τα οποία έχουν καταλογηθεί και στο συμπληρωματικό υλικό του παρόντος προγράμματος) οργανώνονται κυρίως από τις κατά τόπους Εφορείες Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, ή/και Μουσεία και άλλους πολιτιστικούς οργανισμούς. Πέρα από τη συστηματική υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων στα μουσεία αρμοδιότητάς τους και την προσέγγιση σχολείων της περιφέρειας στην οποία εντάσσονται, οι κατά τόπους Εφορείες οργανώνουν σε τακτική βάση σεμιναριακά μαθήματα μεθοδολογίας, σχεδιασμού και αξιολόγησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο πλαίσιο της ανάγκης διαρκούς επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων.

Παράλληλα πολλοί πολιτισμικοί οργανισμοί αντιλαμβανόμενοι την ανάγκη οργάνωσης εκπαιδευτικών προγραμμάτων και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών αναπτύσσουν ανάλογες δραστηριότητες που απευθύνονται σε εκπαιδευτικούς τόσο στο κέντρο όσο και στην περιφέρεια.

Συχνά πραγματοποιούνται επίσης συναντήσεις για εκπαιδευτικούς που ενδιαφέρονται για την **οργάνωση εκπαιδευτικών επισκέψεων στο Μουσείο** (βλ. Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, ΕΜΣΤ, κλπ.) όπου παρουσιάζεται η μόνιμη έκθεση των συλλογών, αναλύεται η θεματική οργάνωση των εκθεμάτων, προτείνονται εναλλακτικοί τρόποι προετοιμασίας μιας εκπαιδευτικής επίσκεψης και παρέχεται ενημερωτικό και εκπαιδευτικό υλικό που μπορεί να αξιοποιηθεί κατά την κρίση του εκπαιδευτικού. Ορισμένα μουσεία όπως το ΕΜΣΤ παρέχουν σεμινάρια για τους εκπαιδευτικούς τα οποία στοχεύουν στην εξοικείωση τους με την Τέχνη (έννοιες, βασικές αρχές, κύρια ρεύματα και εκπρόσωποι της σύγχρονης Τέχνης, τρόποι αξιοποίησης της τέχνης στην τάξη).

Στο πλαίσιο της προσέγγισης της τοπικής κοινωνίας αλλά και της οργάνωσης πολιτιστικών δράσεων με εκπαιδευτικό και επιμορφωτικό χαρακτήρα, χαρακτηριστικό είναι το έργο του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιά (<http://www.piop.gr>) το οποίο μέσα από το δίκτυο μουσείων που εκτείνεται σε ολόκληρη σχεδόν την ελληνική περιφέρεια, στοχεύει στη δημιουργία ενός ζωντανού δεσμού, ενός δικτύου, σχολείων-μουσείων, γεγονός το οποίο ενισχύεται από το ότι τα μουσεία αυτά βρίσκονται στην ελληνική επαρχία.

Το **περιοδικό «Αρχαιολογία και Τέχνες»** (κάνει ξεχωριστά αφιερώματα σε πολλά τεύχη με τις εμπειρίες και τα οφέλη των εκπαιδευτικών συμμετέχοντας σε διάφορα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα.

<http://www.arxaiologia.gr/site/content.php?sel=6%20>

Τέλος πέρα από το συμπληρωματικό που έχετε στη διάθεσή σας μέσα από το παρών πρόγραμμα, τα περισσότερα Μουσεία και πολιτιστικοί οργανισμοί, διαθέτουν πλούσιο πληροφοριακό και εκπαιδευτικό υλικό μέσα από τις **ιστοσελίδες** τους.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις ασκήσεις

Απάντηση 1: Τα κείμενα αποτελούν βασικό μέσο επικοινωνίας, πληροφόρησης και ερμηνείας μέσα στο Μουσείο και στους χώρους πολιτισμικής αναφοράς. Αποτελούν οργανικό τμήμα μιας έκθεσης και, επομένως, πρέπει να εντάσσονται στο μουσειολογικό και αρχιτεκτονικό σχεδιασμό εξαρχής.

Στο χώρο του μουσείου το κείμενο:

1. Σκοπό έχει να πληροφορήσει, να ερμηνεύσει ή/και να εισαγάγει τους επισκέπτες σε κάποιο θέμα χωρίς πολλές λεπτομέρειες

2. Απευθύνεται –κατά κανόνα– σε ευρύτερο κοινό και όχι σε περιορισμένες ομάδες «ειδικών»
3. Προορίζεται να διαβαστεί κάτω από πολύ ειδικές συνθήκες
4. Πρόκειται όχι μόνο να διαβαστεί, αλλά και να *ιδωθεί*, άρα έχει μεγάλη σημασία η οπτική του διάσταση

Ωστόσο, «κείμενο» είναι κάθε μορφή πληροφορίας ή ερμηνείας που παρέχεται μέσω της γλώσσας. Είτε διαβάζουμε μια ενημερωτική πινακίδα ή τις οδηγίες χρήσης ενός διαδραστικού εκθέματος είτε ακούμε την αφήγηση που συνοδεύει ένα βίντεο, έχουμε να κάνουμε με μια μορφή γλωσσικής επικοινωνίας. Το κείμενο, επομένως, έντυπο ή ηλεκτρονικό, εξακολουθεί να αποτελεί *κύριο* μέσο επικοινωνίας του μουσείου. Επιπλέον, είναι ένας από τους βασικότερους φορείς *ερμηνείας* εκθεμάτων ή/και θεμάτων μιας έκθεσης, είναι ακόμη φορέας *μηνυμάτων* -ηθελημένων ή αθέλητων, αλλά και βασικό «εργαλείο» για τη *δόμηση νοήματος* εκ μέρους των επισκεπτών. Ως «κείμενα» μπορούν να θεωρηθούν τίτλοι, εισαγωγικά κείμενα, κείμενα ενοτήτων, κείμενα για σύνολα εκθεμάτων, λεζάντες –μεμονωμένες ή ομαδικές, ετικέτες ταύτισης, πινακίδες σήμανσης, οπτικοακουστικά και ηλεκτρονικά μέσα, εικαστικές αναπαραστάσεις κλπ, που μπορούν να διακρίνονται σε ερμηνευτικά και μη ερμηνευτικά κείμενα αναλόγως (Γκαζή, Α. & Νικηφορίδου, Α 2004).

Απάντηση 2: Υπάρχουν πολλοί τρόποι που θα μπορούσαν να εξάψουν την περιέργεια και τη φαντασία των μαθητών με παιγνιώδη τρόπο. Τα γλωσσικά παιχνίδια είναι ένας από αυτούς. **1.** Σταυρόλεξο-όνομα. Ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει στον πίνακα τετράγωνα που αντιστοιχούν στα γράμματα του ονόματος, τίτλου ή εκθέματος του μουσείου. Τα παιδιά με ερωτήσεις βρίσκουν ένα ένα τα γράμματα. **2.** Συναρμολογούμενο-όνομα. Ο εκπαιδευτικός έχει γράψει το όνομα του μουσείου ή εκθέματος σ'ένα χαρτόνι και το κόβει σε κομμάτια που θα παιδιά θα συναρμολογήσουν. **3.** Τα παιδιά επεξεργάζονται τη λέξη «μουσείο» και βρίσκουν όλες τις σχετικές ή παρεμφερείς λέξεις και εκφράσεις. Ξεκινώντας από τις πρώτες λέξεις που τους έρχονται στο νου συνειρμικά και τα παράγωγά τους, έρχονται σε επαφή με διάφορες ιστορικές έννοιες αλλά και επαγγέλματα από το χώρο του μουσείου (Μούσες, μουσειοσκευή, μουσειοπαιδαγωγός, μουσειολόγος).

Τα παιδιά μπορούν να βρουν τους ορισμούς, να δημιουργήσουν σύνθετες λέξεις ή παράγωγες, να προφέρουν την ίδια λέξη σε άλλες γλώσσες κλπ... Ο εκπαιδευτικός μπορεί να προτείνει στους μαθητές να χρησιμοποιήσουν διάφορες πηγές όπως λεξικά, βιβλία, παραμύθια, στοιχεία από το διαδίκτυο.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

1. Αγγελίδης & Μαυροειδής (2004). (επιμ.). *Εκπαιδευτικές καινοτομίες για το σχολείο του μέλλοντος*, Αθήνα, εκδ. Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός.

2. Άλκηστις, (1995). *Μουσεία και σχολεία :δεινόσαυροι κι αγγεία* /Άλκηστις, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1995.
3. Βέμη Μπ, & Νάκου, Ε. (2010). *Μουσεία και εκπαίδευση*, Τετράδια 20, Αθήνα: Νήσος.
4. Γκαζή, Α. & Νικηφορίδου, Α (2004). «Κείμενα για μουσεία και εκθέσεις Προβληματισμός, μεθοδολογία, μελέτη περί-πτωσης», *Museology, - International Scientific Electronic Journal*, Issue 2, 2004, Department of Cultural Technology and Communication, University of the Aegean (διαθέσιμο στο <http://museology.ct.aegean.gr/articles/2007112175832.pdf>)
5. Γκοσινί Ρ. & Σαντιέ Ζ.Ζ., «Το μουσείο της ζωγραφικής» από το «Ο μικρός Νικόλας διασκεδάζει», εκδ. Τεκμήριο, Αθήνα 1978, σελ. 71-79.
6. Δάλκος, Γ. (2000). *Σχολείο και μουσείο*, Αθήνα, εκδ. Καστανιώτη.
7. Ζαφειράκου Α. (2000), (επιμ.). *Μουσεία και Σχολεία. Διάλογος και Συνεργασίες. Αναπαραστάσεις και Πρακτικές*, Αθήνα, εκδ. Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός.
8. Hooper-Greenhill Eilean (1999). «Σκέψεις για την μουσειακή εκπαίδευση και επικοινωνία», σ.47-49. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 72.
9. Κακούρου-Χρόνη Γ. (2006). *Μουσείο-Σχολείο. Αντικριστές πόρτες στην γνώση*, Αθήνα, εκδ. Πατάκης.
10. Κουβέλη, Α. (2000). *Η σχέση των μαθητών με το μουσείο*, θεωρητική προσέγγιση, έρευνα στην Αθήνα και στην Ικαρία. Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Ερευνών.
11. Κόκκινος, Γ. & Αλεξάκη, Ε. (επιμ.) (2002). *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
12. Λαπούρτας Α. & Δημητρακάκη Α. (1993). «Μουσείο και επικοινωνία. Περί όρων και ορίων», σ. 84-94, *Αρχαιολογία*, τ. 48.
13. Λέκκα Α. & Αλεξίου Θ. (2002). «Το μουσείο εκτός των τειχών: κινητές πολιτιστικές μονάδες και σχολική τάξη», σ. 26-29. στο 6ο Περιφερειακό Σεμινάριο: Μουσείο-Σχολείο, Καβάλα 20-22 Σεπτεμβρίου 2002, ΥΠ.Π.Θ.-ΥΠ.ΠΟ.-ICOM/Ελληνικό Τμήμα-Δημοτικό Μουσείο Καβάλας, Αθήνα.
14. Μαυρόπουλος Α. (2004). «Στοιχεία διδακτικής μεθοδολογίας», Αθήνα, Σαββάλας.
15. Μπακιρτζής, Κ. (2002). *Επικοινωνία και αγωγή*, Αθήνα, Gutenberg.
16. Μούλιου Μ. & Μπούνια Α. (1999). «Μουσείο και επικοινωνία», σ. 42. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 72.
17. Μουσείο-Σχολείο. (1994). *4^ο περιφερειακό σεμινάριο για εκπαιδευτές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης* Νομού Ιωαννίνων. Πρακτικά. Ιωάννινα, 2-3 Δεκεμβρίου 1994, Αθήνα, ΥΠΕΠΘ/ΥΠΠΟ/Ελληνικό Τμήμα ICOM.

18. Μουσείο-Σχολείο. (1997). *5^ο περιφερειακό σεμινάριο για εκπαιδευτές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης* Νομού Μεσσηνίας. Πρακτικά. Καλαμάτα, 4-6 Απριλίου 1997, Αθήνα, ΥΠΕΠΘ/ΥΠΠΟ/Ελληνικό Τμήμα ICOM.
19. Μουσείο-Σχολείο. (2002). *6^ο περιφερειακό σεμινάριο για εκπαιδευτές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης* Νομού Καβάλας. Πρακτικά. Καβάλα 20-22 Σεπτεμβρίου 2002, Αθήνα, ΥΠΕΠΘ/ΥΠΠΟ/Ελληνικό Τμήμα ICOM.
20. Μουσύρη, Θ. (1999). «Μουσεία για όλους;», σ. 65-68. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 73.
21. Merriman Nick (1999). «Ανοίγοντας τα μουσεία στο κοινό», σ. 43-46. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 72.
22. Νάκου, Ε. (2001). «Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός. Από την σκοπιά της θεωρίας του υλικού πολιτισμού, της μουσειολογίας και της μουσειοπαιδαγωγικής», Αθήνα, εκδ. Νήσος/ Τετράδια 9.
23. Νάκου, Ε. (2006). «Η τέχνη και ο πολιτισμός ως πεδίο ευέλικτων διαθεματικών προσεγγίσεων. Προτάσεις για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών», Παν/μιο Κρήτης. Επιστημονικό Διήμερο, 13-14 Μαΐου 2006. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: www.edc.uoc.gr/~didgram/T-POC-pdf/NAKOU.pdf
24. Οικονόμου, Μ. (1999). «Μουσεία για τους ανθρώπους ή για τα αντικείμενα;», σ. 50-55. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 72.
25. Οικονόμου, Μ. (2003). *Μουσείο: αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα*, Αθήνα, εκδ. Κριτική/ Επιστημονική Βιβλιοθήκη.
26. Παϊζης, Ν. (2002). «Ταξιδεύοντας στον χρόνο με το πρόγραμμα «Μελίνα». Η αξία της πολιτισμικής αγωγής», σ. 239-270. στο Γ. Κόκκινου-Ε. Αλεξάκη (επιμ.), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
27. Παπαγγελή, Δ. (2009). *Επικοινωνιακές προτάσεις για το σχεδιασμό εκπαιδευτικού προγράμματος για το μουσείο της Αρχαίας Ολυμπίας: Μια μουσειοπαιδαγωγική προσέγγιση*, Διπλωματική εργασία υπό την επίβλεψη της Ειρήνης Σηφάκη, ΕΑΠ, ΜΠΣ Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων.
28. Πικοπούλου-Τσολάκη, Δ. (2002). «Ο πολιτισμός ως εναλλακτικός τρόπος εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας στα μουσεία. Μέθοδοι εξοικείωσης του κοινού με την τέχνη στα μουσεία» σ. 57-111. στο *Πολιτισμός και Εκπαίδευση*. τ. Γ, *Οι διαστάσεις των Πολιτισμικών φαινομένων*, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
29. Φουρλίγκα, Ε. & Γαβριηλίδου, Ι. (2010). «Η εκπαιδευτική πολιτική του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού: στόχοι, δράσεις και προοπτικές», σ. 185-194, στο Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου. (2010). *Μουσεία και εκπαίδευση*, Τετράδια 20, Αθήνα: Νήσος.
30. Χατζηνικολάου, Τ. & Χραμπάνης, Π. (2010). «Επιμόρφωση εκπαιδευτικών: Η περίπτωση του Περιφερειακού Σεμιναρίου 'Μουσείο-Σχολείο'», σ. 271-276, στο Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου. (2010). *Μουσεία και εκπαίδευση*, Τετράδια 20, Αθήνα: Νήσος.

31. Χρυσουλάκη, Σ. (2002). «Όταν οι λίθοι φθέγγονται... Σχεδιάζοντας εκπαιδευτικές δραστηριότητες για αρχαιολογικούς χώρους και μνημειακά σύνολα», σ. 38-9. στο 6^ο Περιφερειακό Σεμινάριο: *Μουσείο-Σχολείο*, Καβάλα 20-22 Σεπτεμβρίου 2002, ΥΠ.Π.Θ.-ΥΠ.ΠΟ.-ICOM/Ελληνικό Τμήμα-Δημοτικό Μουσείο Καβάλας, Αθήνα.
32. Ψαρράκη-Μπελεσιώτη, Ν. (2002). «Σχεδιασμός εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο Μουσείο», σ. 35-37, στο 6^ο Περιφερειακό Σεμινάριο: *Μουσείο-Σχολείο*, Καβάλα 20-22 Σεπτεμβρίου 2002, ΥΠ.Π.Θ.-ΥΠ.ΠΟ.-ICOM/Ελληνικό Τμήμα-Δημοτικό Μουσείο Καβάλας, Αθήνα.

Ξενόγλωσση

1. Hein, G. (1998). *Learning in the museum*, London: Routledge.
2. Hooper-Greenhill E. (1992). *Museums and the shaping of knowledge*, London, Routledge.
3. Hooper-Greenhill (1994a). *Museums and gallery education*, σ. 98-113, Leicester, Leicester University Press.
4. Hooper-Greenhill Eilean (1994b). *The educational role of the museum*, London, Routledge.

Πηγές από το διαδίκτυο

1. www.edc.uoc.gr/~didgram/T-POC-pdf/NAKOU.pdf
2. <http://museology.ct.aegean.gr/articles/2007112175832.pdf>
3. <http://museology.ct.aegean.gr/articles/2007112175832.pdf>

Προσεγγίζοντας τα έργα τέχνης στο Μουσείο: παραδείγματα αξιοποίησης των χώρων πολιτισμικής αναφοράς με εστίαση στην παρατήρηση μουσειακών εκθεμάτων

Μέγα Γεωργία

Εισαγωγή

Η ακόλουθη ενότητα, περιλαμβάνει ένα σύνολο εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων με σκοπό την πολιτισμική ενδυνάμωση των μαθητών. Οι δραστηριότητες αυτές που προκύπτουν κυρίως από το ρεπερτόριο των εμπειριών και ενδιαφερόντων των μαθητών σε σχέση με τις τέχνες και τον πολιτισμό στηρίζονται στις αρχές της σύγχρονης παιδαγωγικής, όπου το βίωμα, η εμπειρία, και η δημιουργικότητα αποτελούν κεντρικό πυλώνα της μαθησιακής διεργασίας. (Gardner, 1990, Efland, 2002, Davis, 2008)

Πιο συγκεκριμένα, στην ενότητα παρουσιάζεται βήμα προς βήμα ένα αναλυτικό παράδειγμα αξιοποίησης μουσειακών εκθεμάτων, έτσι όπως αυτά παρουσιάζονται στα Μουσεία και σε άλλους χώρους πολιτιστικής αναφοράς. Στο πλαίσιο αυτών των παραδειγμάτων προτείνονται ενδεικτικές ερωτήσεις ή δράσεις που ο εκπαιδευτικός μπορεί να θέσει/συνδιαμορφώσει με τους μαθητές του. Κύριο χαρακτηριστικό των δραστηριοτήτων που ακολουθούν είναι το γεγονός ότι τα μουσειακά εκθέματα λειτουργούν ως πόλος έλξης εισάγοντας τους μαθητές στον κόσμο του πολιτισμού, έτσι όπως αυτός αποτυπώνεται στα Μουσεία και σε άλλους χώρους πολιτισμικής αναφοράς (Anderson&Milbrandt, 2005). Για το λόγο αυτό, η παρατήρηση ως διαδικασία μάθησης τοποθετείται στην καρδιά της εκπαιδευτικής διεργασίας (Perkins, 1994, 2003).

Το παράδειγμα της αξιοποίησης των μουσειακών εκθεμάτων, που ακολουθεί παίρνει ως αφορμή ένα κεντρικό θέμα επεξεργασίας: (π.χ. αρχαία ελληνικά παιχνίδια) αξιοποιώντας συγκεκριμένα έργα τέχνης από το βιβλίο της Ιστορίας της 4^{ης} Δημοτικού. Η όλη προσέγγιση λαμβάνει υπόψη α) παρόμοιες εκπαιδευτικές πρακτικές που αναπτύσσονται σε σημαντικά Μουσεία του κόσμου (Βλ. Βιβλιογραφία ηλεκτρονικών πηγών για το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης της Νέας Υόρκης, τα εκπαιδευτικά Προγράμματα του MOMA) και β) ερευνητικά προγράμματα σε εξέλιξη -π.χ. VisibleThinking και Artful Thinking -υπό την αιγίδα του ProjectZero). Επίσης ο εκπαιδευτικός μπορεί να ανατρέξει στο Γ' Μέρος του Συμπληρωματικού Υλικού και ειδικά στα εκπαιδευτικά προγράμματα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου για να ενεργοποιήσει τη σκέψη του.

Στόχοι

- ✓ Η συνειδητοποίηση από την πλευρά του/ της εκπαιδευτικού της παιδαγωγικής αξίας της προσέγγισης των μουσειακών εκθεμάτων
- ✓ Ο έλεγχος και προσδιορισμός των εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών

- ✓ Η δόμηση πολιτιστικών προγραμμάτων με βάση τις ανάγκες και εμπειρίες των μαθητών.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα

Μετά τη μελέτη της παρούσας ενότητας ο/η εκπαιδευτικός θα είναι σε θέση:

- ✗ να κατανοεί την αναγκαιότητα της σύνδεσης των μουσειακών εκθεμάτων με τις εμπειρίες των μαθητών,
- ✗ να δομεί τα δικά του σχέδια εργασίας με βάση τα μουσειακά εκθέματα που συναντά στα σχολικά εγχειρίδια και στα Μουσεία,
- ✗ να συνδέει αυτά τα σχέδια με τα εκπαιδευτικά Προγράμματα των Μουσείων (εφόσον υπάρχουν),
- ✗ να ικανοποιεί τις πολλαπλές ανάγκες των μαθητών του (γνωστικές, πολλαπλής νοημοσύνης, κριτικές, δημιουργικές, συναισθηματικές),
- ✗ να θέτει τις βάσεις για να εκτιμηθεί η αξία του πολιτισμού στην ολιστική ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών.

ΒΑΣΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΧΕΔΙΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑΚΑ ΕΚΘΕΜΑΤΑ

Σημείωση: Οι προτεινόμενοι άξονες (1^{ος} έως 4^{ος}) δίνουν έμφαση σε εισαγωγικές δραστηριότητες του εκπαιδευτικού που προετοιμάζουν το μαθητή να «αντιμετωπίσει»- αντιληφθεί το μουσειακό έκθεμα ως μέρος των εμπειριών του κι όχι ως ένα αποστειρωμένο αντικείμενο προς παρατήρηση (KnudI.,2009:111). Οι άξονες 5 και 6 εστιάζουν στον τρόπο παρατήρησης των έργων τέχνης, που ήδη έχει περιγραφεί στην ενότητα *Αισθητική Αξιοποίηση της τέχνης* του βασικού εγχειριδίου (Ritchhart, Palmer, Church, Tishman, 2006).

ΒΑΣΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΧΕΔΙΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΑ ΕΚΘΕΜΑΤΑ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

1ος άξονας

Προκαταρτικές ενέργειες εκπαιδευτικού: **γιατί μελετώ-ερευνώ μουσειακά εκθέματα ή ένα χώρο πολιτισμικής αναφοράς**

2ος άξονας

Στόχοι: **τι επιδιώκω να "μάθουν" οι μαθητές μου/ τι επιδιώκουν οι μαθητές να μάθουν**

3ος άξονας

Το θέμα μελέτης: **σύνδεση του θέματος μελέτης με τις εμπειρίες των μαθητών**

4ος άξονας

Το μουσειακό έκθεμα: **σύνδεση μουσειακού εκθέματος (σχετικού με το θέμα) με τις εμπειρίες των μαθητών.**

5ος άξονας

Παρατήρηση μουσειακού εκθέματος

6ος άξονας

Δραστηριότητες πριν κατά τη διάρκεια και μετά την επίσκεψη στο μουσείο

7ος άξονας

Προεκτάσεις

1^{ος} άξονας

Προκαταρτικές ενέργειες εκπαιδευτικού: γιατί μελετώ-ερευνώ τα αντικείμενα ενός Μουσείου

Πρόκειται για μια στοχαστική διεργασία του/της εκπαιδευτικού και μαθητών σύμφωνα με την οποία στο πλαίσιο ανοικτής συζήτησης γίνεται φανερό η ανάγκη της επίσκεψης σε ένα Μουσείο ή χώρο πολιτισμικής αναφοράς (Tishman, S., Perkins, D. & Jay E., 1995). Συνήθως η βασική επιδίωξη είναι η γνωστική ανάπτυξη του μαθητή. Ωστόσο σε προσεγγίσεις όπως αυτή που αναπτύσσεται εδώ, οι επιδιώξεις ξεπερνούν το γνωστικό επίπεδο και αναφέρονται κυρίως στη σύνδεση με την καθημερινή ζωή των μαθητών. Με άλλα λόγια οι επιλεγμένες δραστηριότητες δε γίνονται μόνο για να « μάθουν κάτι» οι μαθητές αλλά και για να συνδέσουν αυτά που μαθαίνουν με τις δικές τους εμπειρίες. (Dewey, 1934)

☀ Ενδεικτικές ερωτήσεις που ο/η/ εκπαιδευτικός μπορεί να θέσει στους μαθητές:

- ✘ Γιατί νομίζετε ότι είναι σημαντική μια επίσκεψη σε ένα Μουσείο;
- ✘ Νομίζετε ότι τα αντικείμενα ενός Μουσείου μας χρησιμεύουν σε κάτι;
- ✘ Θα άλλαζε η καθημερινότητά σας μετά την επίσκεψή σας σε ένα Μουσείο;

Αξιολόγηση ενεργειών 1^ο άξονα: Ο/η εκπαιδευτικός στοχάζεται ως προς το περιεχόμενο των απόψεων των μαθητών με στόχο να προσδιορίσει τις ενέργειες του 2^ο άξονα.

2^{ος} άξονας

Στόχοι

Οι στόχοι αναπτύσσονται σε επίπεδο γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων, όπως συνηθίζεται στους διδακτικούς σχεδιασμούς. Ο κύριος προσανατολισμός τους είναι η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας. Συνήθως οι στόχοι διαμορφώνονται εξ αρχής από τον εκπαιδευτικό, ωστόσο, υπάρχει περίπτωση να συζητηθούν με τους μαθητές και να συνδιαμορφωθούν (Gardner,1991).

- ☀ Σε αυτή την περίπτωση ο εκπαιδευτικός θέτει ερωτήματα όπως:
- ✘ Αφού ολοκληρώσουμε την επίσκεψή μας στο Μουσείο, τι νομίζετε ότι θα έχετε κατακτήσει;
- ✘ Ποιες ικανότητές σας θα έχουν αναπτυχθεί; (π.χ. να διαβάζουμε τις λεζάντες με τις πληροφορίες, να αναγνωρίζουμε πότε βρέθηκε ένα αντικείμενο, να μάθουμε τη χρήση κάποιων αντικειμένων κτλ.).

Σημείωση: Ακόμα κι αν ο εκπαιδευτικός έχει θέσει εξ αρχής τους στόχους του, ωστόσο μια συζήτηση πάνω στους στόχους που οι ίδιοι οι μαθητές θέτουν, μπορεί να πυροδοτήσει τη σκέψη του εκπαιδευτικού για δράσεις που μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν είχε σκεφτεί, καλύπτοντας έτσι ουσιαστικές ανάγκες της εκπαιδευτικής του ομάδας.

Ενδεικτική επιλογή λεξιλογίου για τη διατύπωση των στόχων:

Σχήμα 3 : Ενδεικτική επιλογή λεξιλογίου για τη διατύπωση στόχων στο πλαίσιο των πολιτιστικών προγραμμάτων

Αξιολόγηση ενεργειών 2^{ου} άξονα: Ο εκπαιδευτικός ελέγχει (άτυπα) την ευκολία/δυσκολία με την οποία οι μαθητές εκφράζονται ως προς τη διατύπωση των στόχων. Ο έλεγχος αυτός τον βοηθά στην επαναδιατύπωση/ αναδιαμόρφωση των στόχων.

3^{ος} άξονας

Σύνδεση θέματος με τις εμπειρίες των μαθητών

Στόχος των διεργασιών του 3^{ου} άξονα, είναι να αναδυθεί από τους ίδιους τους μαθητές η «ανάγκη» για να εργαστούν πάνω σε ένα **θέμα** που τους κινεί την περιέργειά τους. Με τον τρόπο αυτό πρόκειται να μάθουν, όχι μόνο για να αυξήσουν το απόθεμα των γνώσεών τους, αλλά για να ικανοποιήσουν τη φυσική ανθρώπινη ανάγκη τους για μάθηση (Knud. I.,2009: 21-37)

Η επιλογή του θέματος μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους. Ο συνηθέστερος είναι ο καταγισμός ιδεών.

- ☀ Ενδεικτικό παράδειγμα:
- ✗ Πρόκειται να επισκεφτούμε το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Καταγράψτε σε ένα χαρτόνι ένα θέμα (ή μια ιδέα) με το οποίο θα θέλατε να ασχοληθείτε πηγαίνοντας στο Μουσείο.
- ✗ Θα ήθελα να δω τα αγάλματα των θεών.
- ✗ Θα ήθελα να δω από κοντά τα όπλα των αρχαίων Ελλήνων.
- ✗ Θα ήθελα να δω τα κοσμήματα των γυναικών.
- ✗ Θα ήθελα να ξέρω αν υπάρχουν κι άλλα παιδικά παιχνίδια, εκτός από αυτό που είδα στο βιβλίο μου.

Αφού καταγραφούν όλες οι ιδέες η ολομέλεια αποφασίζει ποιο θέμα παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Αν υποθεθεί ότι το επιλεγμένο θέμα είναι: «τα παιδικά παιχνίδια στην αρχαιότητα», τότε ο εκπαιδευτικός απευθύνει ερωτήσεις που συνδέουν το θέμα με τις εμπειρίες των μαθητών:

- ☀ Ενδεικτικό παράδειγμα :
- ✗ Τι παιχνίδια νομίζεις ότι έπαιζαν τα παιδιά στην αρχαιότητα;
- ✗ Σε τι μπορεί να μοιάζουν και σε τι μπορεί να διαφέρουν από τα δικά σου;
- ✗ Είχαν τα παιδιά στην αρχαιότητα αγαπημένα παιχνίδια όπως έχεις εσύ;
- ✗ Είχαν πολλά παιχνίδια, όπως έχει εσύ σήμερα;
- ✗ Μήπως κάποια από τα δικά σου παιχνίδια έχουν σχέση με τα παιχνίδια στην αρχαιότητα; Ποια θα μπορούσε να είναι αυτά;
- ✗ Είναι σημαντικό για σένα να μάθεις πώς έπαιζαν τα παιδιά στην αρχαιότητα;

Αξιολόγηση 3^{ου} άξονα: Ο/η εκπαιδευτικός ελέγχει άτυπα τα όρια της σκέψης των μαθητών του, την ικανότητά τους να αποτυπώνουν τις ιδέες τους, την πρωτοτυπία της σκέψης τους.

4^{ος} άξονας

Σύνδεση μουσειακού εκθέματος με τις εμπειρίες των μαθητών.

Στόχος της σύνδεσης των μουσειακών εκθεμάτων με τις εμπειρίες των μαθητών είναι η συνειδητοποίηση από την μεριά των μαθητών, ότι τα εκθέματα που συναντάμε στα Μουσεία (πήλινα αγγεία, χρηστικά αντικείμενα, κοσμήματα κτλ.) αντανακλούν μια πλευρά της καθημερινότητας της εποχής που αντιπροσωπεύουν. Συνήθως δε, τα εκθέματα των Μουσείων αποτελούν σημαντικά έργα τέχνης. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές σταδιακά αναζητούν την τέχνη στη δική τους καθημερινότητά τους και εκτιμούν τον πολιτισμό που την εκπέμπει.

Ο εκπαιδευτικός έχει επιλέξει μουσειακά αντικείμενα που προσεγγίζουν το θέμα το οποίο έχει αναδυθεί από την προηγούμενη συζήτηση. Σε ορισμένες περιπτώσεις και ανάλογα με την ηλικία αυτή η επιλογή μπορεί να γίνει από τους ίδιους τους μαθητές. Για λόγους πρακτικούς συχνά ο εκπαιδευτικός περιορίζεται στη χρήση των μουσειακών εκθεμάτων που υπάρχουν στα σχολικά εγχειρίδια. Ωστόσο μπορεί να παρουσιάσει στους μαθητές και άλλα μουσειακά εκθέματα (π.χ. αντίγραφα, slights, πηγές από το διαδίκτυο).

- ☀ Στο πλαίσιο αυτό ο εκπαιδευτικός θέτει ερωτήματα του τύπου:
- ✗ Έχεις δει άλλη φορά το ίδιο ή παρόμοιο αντικείμενο;
- ✗ Τι σου θυμίζει αυτό που βλέπεις;
- ✗ Πότε άλλοτε συνέβη να παρατηρήσεις τέτοιου είδους αντικείμενα;
- ✗ Συνδέονται αυτά τα αντικείμενα κατά κάποιο τρόπο με τη δική σου καθημερινή ζωή;
- ✗ Συνδέονται αυτά τα αντικείμενα με εμπειρίες δικές σου, των φίλων σου ή της οικογένειάς σου;
- ✗ Πού μπορείς να αναζητήσεις αυτά ή παρόμοια αντικείμενα;

Αξιολόγηση ενεργειών 4^{ου} άξονα: Ο /η εκπαιδευτικός ελέγχει την ικανότητα των παιδιών να συνδέουν τις εμπειρίες τους με αντικείμενα που μοιάζουν να είναι αποκομμένα από την καθημερινότητά τους.

5^{ος} άξονας

Παρατήρηση μουσειακών εκθεμάτων

Στόχος της παρατήρησης των μουσειακών εκθεμάτων είναι η εξοικείωση του μαθητή με αυτά. Η παρατήρηση γίνεται με βάση ποικίλα ερωτήματα, έτσι όπως αυτά αναφέρονται στην ενότητα: «Αξιοποίηση της αισθητικής εμπειρίας» (Ritchhart, Palmer, Church, & Tishman, 2006, . Tishman, 1995)

Τα ερωτήματα αυτά συνδέονται πάντα με τους μαθησιακούς στόχους. Έτσι, αν οι μαθητές παρατηρούν αναλυτικά ένα πήλινο αντικείμενο σχετικό με τα παιχνίδια (βλ. βιβλίο Ιστορίας 4^η Δημοτικού σελ.71), μπορούν να το προσεγγίσουν με βάση διάφορα τρίπτυχα ερωτήσεων:

☀ Ενδεικτικό παράδειγμα:

✗ Βλέπω/Σκέφτομαι /Αναρωτιέμαι(<http://www.pz.harvard.edu/vt/visiblethinking>)

✗ *Τι παρατηρείς σε αυτό το παιχνίδι που σου προξενεί το ενδιαφέρον;*

-Οι ρόδες στο άρμα είναι πολύ μεγάλες σε σχέση με το άλογο.

✗ *Τι σκέφτεσαι για τα παιχνίδια των παιδιών στην αρχαία Αθήνα;*

-Το παιχνίδι μοιάζει με ένα δικό μου παιχνίδι που έσερνα όταν ήμουν τριών χρονών.

✗ *Αναρωτιέσαι για κάτι σχετικό με τα παιχνίδια στην αρχαία Αθήνα;*

-Υπήρχαν παρόμοια παιχνίδια; Για παράδειγμα αντί για ένα αλογάκι τι άλλο θα μπορούσε να σέρνει ένα μικρό παιδάκι στην αρχαία Αθήνα;

✗ Ισχυρίζομαι/επιχειρηματολόγω /αμφισβητώ
(<http://www.pz.harvard.edu/vt/visiblethinking>)

✗ *Διατυπώνω μια άποψη για αυτό που βλέπω.*

-Τα παιδιά στην αρχαία Αθήνα έπαιζαν με πήλινα αλογάκια που είχαν ρόδες.

✗ *Επιχειρηματολογώ για αυτό που ισχυρίστηκα.*

-Το λέω αυτό γιατί το συγκεκριμένο αντικείμενο μοιάζει με παιδικό παιχνίδι.

✗ *Αμφισβητώ τις σκέψεις μου*

-Είναι όμως ένα παιδικό παιχνίδι, ή είναι ένα διακοσμητικό αντικείμενο;

Η όλη διεργασία είναι καλό να αναπτύσσει τόσο τη δημιουργικότητα όσο και τη κριτική σκέψη των μαθητών. Ερωτήματα που καλλιεργούν την κριτική σκέψη μπορεί να είναι αυτά που βάζουν το μαθητή στη διεργασία της σύγκρισης, της αναζήτησης των υπέρ ή των κατά μιας κατάστασης, της έκφρασης οποιασδήποτε άποψης απαιτεί λογική επιχειρηματολογία.

☀ Ενδεικτικά παραδείγματα:

✗ *Θεωρείς ότι αυτό το αντικείμενο είναι ένα παιδικό παιχνίδι. Γιατί το λες αυτό;*

✗ *Ποια μέρη στο πήλινο αλογάκι σε οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για παιδικό παιχνίδι;*

✗ *Σύγκρινε ένα δικό σου παρόμοιο παιχνίδι με αυτό το πήλινο αλογάκι. Σε τι μοιάζουν και σε τι διαφέρουν;*

✗ *Γιατί ο αγγειοπλάστης έφτιαξε αυτό το πήλινο αλογάκι;*

Ερωτήματα που καλλιεργούν την αποκλίνουσα σκέψη μπορεί να είναι αυτά που βάζουν το μαθητή να αναμετρηθεί με υποθετικά σενάρια, με μεταφορά απόψεων από το ένα πλαίσιο (κοινωνικό, χρονικό, πολιτειακό, κτλ.) στο άλλο, με διατύπωση και αποδοχή εναλλακτικών προσεγγίσεων πάνω στο ίδιο θέμα.

☀ *Ενδεικτικά παραδείγματα:*

- ✘ *Αν βρισκόσουν στο εργαστήρι του αγγειοπλάστη την ώρα που φτιάχνει αυτό το αλογάκι, τι θα τον ρωτούσες;*
- ✘ *Σκέψου ένα μικρό παιδάκι να σέρνει το αλογάκι. Πού θα βρισκόταν; Με ποιους θα έπαιζε; Τι θα έλεγαν;*
- ✘ *Φτιάξε ένα παρόμοιο παιδικό παιχνίδι από πηλό.*
- ✘ *Φτιάξε ένα παρόμοιο παιδικό παιχνίδι με άλλο υλικό πιο ανθεκτικό.*

Τέλος, είναι σημαντικό να προβάλλονται και ερωτήματα- δράσεις που να πυροδοτούν παράλληλα τόσο την κριτική όσο και τη δημιουργική σκέψη.

☀ *Ενδεικτικό παράδειγμα:*

- ✘ *Τι νομίζεις ότι θα αισθανόταν ένα παιδί της αρχαίας Αθήνας αν θα του χάριζαν αυτό το παιχνίδι;*
-Νομίζω ότι θα χαιρόταν, αλλά μετά θα φοβόταν μήπως σπάσει το πήλινο αλογάκι. Αναρωτιέμαι αν είχαν και ξύλινα παιχνίδια αφού είχαν ξύλινα αγάλματα. Αν τα παιχνίδια ήταν ξύλινα, τότε τα παιδιά στην αρχαία Αθήνα θα τα έπαιζαν χωρίς φόβο μήπως καταστραφούν.

Σημείωση: Από τον 1^ο μέχρι τον 6^ο άξονα, οι δράσεις γίνονται στο πλαίσιο της σχολικής τάξης, με αφορμή ένα μουσειακό έκθεμα που ήδη υπάρχει στα βιβλία των μαθητών, ή με αφορμή ένα άλλο οπτικό ερέθισμα (π.χ. αφίσα με μουσειακά εκθέματα, καρτποστάλ, φωτογραφικό υλικό που σχετίζεται με τις εμπειρίες των μαθητών κτλ.).

Αξιολόγηση ενεργειών 5^{ου} άξονα: Ο εκπαιδευτικός ελέγχει (άτυπα) την ικανότητα των μαθητών να επιχειρηματολογούν και να διατυπώνουν τεκμηριωμένες απόψεις με βάση την παρατήρησή τους.

6^{ος} άξονας

Επίσκεψη στο χώρο του Μουσείου

Στόχος του άξονα των δραστηριοτήτων είναι η σύνδεση του Μουσείου (ως χώρου) με το μουσειακό έκθεμα που έχει μέχρι τώρα μελετηθεί στο πλαίσιο της σχολικής τάξης. Υπάρχουν δύο τρόποι για να συμβεί αυτό. Ο πρώτος, είναι ο τυπικός τρόπος, σύμφωνα με τον οποίο ανακοινώνεται στους μαθητές η πρόθεση για μια παιδαγωγική επίσκεψη στο Μουσείο (π.χ. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Ο δεύτερος, τοποθετεί τους μαθητές στο επίκεντρο της μαθησιακής διεργασίας. Εκείνοι είναι που αποφασίζουν αν θα ήταν χρήσιμη μια επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο για να δουν από κοντά το αντικείμενο μελέτης τους (π.χ. το ξύλινο

αλογάκι). Αποκτώντας αυτή τη «δύναμη» οι μαθητές αυξάνουν την υπευθυνότητά τους και ελέγχουν τις αποφάσεις για τον τρόπο που θα λειτουργήσουν μέσα στο Μουσείο. Επομένως οι δραστηριότητες που εντάσσονται στον 6^ο άξονα δε γίνονται για να υλοποιηθούν οι στόχοι που άλλοι έχουν κατασκευάσει για τους μαθητές. Αντίθετα, οι μαθητές χρησιμοποιούν δράσεις των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που συναντούν στα Μουσεία ή άλλο πληροφοριακό υλικό, για να απαντήσουν στα δικά τους ερωτήματα.

Με αυτή την έννοια οι δράσεις του εκπαιδευτικού θα πρέπει να υποβοηθούν τους μαθητές στην ανακάλυψη της γνώσης. Οι δράσεις αυτές ομαδοποιούνται σε τρία επίπεδα:

☀ 1^ο επίπεδο: Δράσεις πριν από την επίσκεψη στο Μουσείο

Πρόκειται για συζητήσεις, κατά ζεύγη, σε ομάδες ή στην ολομέλεια οι οποίες πυροδοτούν την περιέργεια των μαθητών, αυξάνουν τη γνωστική τους επιθυμία και προωθούν τη λήψη υπεύθυνων αποφάσεων.

➤ Ενδεικτικές ενέργειες του εκπαιδευτικού :

- ✘ Ζητήστε από τους μαθητές να πουν τη γνώμη τους ως προς το αν είναι ικανοποιημένοι από τη φωτογραφία του πήλινου αλόγου, έτσι όπως την παρατηρούν στο βιβλίο τους. Νομίζουν ότι έτσι είναι το αλογάκι στην πραγματικότητα; Ξέρουν το πραγματικό του μέγεθος; Μπορούν να το δουν από όλες τις μεριές; Υπάρχουν κι άλλα τέτοια παιδικά παιχνίδια κι αν ναι πού μπορούμε να τα βρούμε; Πώς θα μπορούσαν να απαντήσουν σε αυτά τα ερωτήματα;
- ✘ Αφήστε τους μαθητές να κάνουν μια μικρή έρευνα με αφορμή τα προηγούμενα ερωτήματα και να συγκεντρώσουν στοιχεία για την απάντηση των ερωτημάτων. Μοιραία ένα πληροφοριακό στοιχείο θα είναι ότι το συγκεκριμένο παιχνίδι βρίσκεται σε κάποιο Μουσείο και ειδικά στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.
- ✘ Ρωτήστε τους μαθητές αν ενδιαφέρονται για μια επίσκεψη στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο με στόχο να δουν από κοντά το ξύλινο αλογάκι και πιθανόν άλλα παιδικά παιχνίδια της αρχαίας εποχής. Αν η απάντηση είναι θετική, αρχίστε να οργανώνετε αυτή την επίσκεψη.
- ✘ Βοηθήστε τους μαθητές να χειριστούν τις πληροφορίες στο διαδίκτυο στρέφοντας τον προσανατολισμό τους μόνο σε ότι έχει σχέση με τα παιδικά παιχνίδια στην αρχαιότητα.

Ενδεικτικό παράδειγμα :

Με αφορμή την εισαγωγική σελίδα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, (<http://www.namuseum.gr/wellcome-gr.html>), ο εκπαιδευτικός θέτει στους μαθητές ερώτημα- προβληματισμούς:

- ✘ Ποιες από τις πληροφορίες της ιστοσελίδας είναι χρήσιμες για την έρευνά σου;
- ✘ Στο Μουσείο υπάρχουν 11.000 εκθέματα. Ποια από αυτά είναι παιχνίδια;

- ✘ Αριστερά στην ιστοσελίδα υπάρχει ένα αρχαίο γιο γιο. (Ιούλιος, 2011 <http://www.namuseum.gr/object-month/2011/jul/jul11-gr.html>)
Πού βρίσκεται αυτό το γιο-γιο; Είναι κοντά στο δικό μας αλογάκι;
- ✘ Προτρέψτε τους μαθητές να επισκεφτούν την ιστοσελίδα στην οποία δίνονται πληροφορίες για το γιο-γιο και να δημιουργήσουν ένα παρόμοιο φύλλο εργασίας για το δικό τους αλογάκι. Αυτή τη σελίδα θα συμπληρώσουν ατομικά, εφόσον βρεθούν στο Μουσείο και ανακαλύψουν πού βρίσκεται το αλογάκι.
- ☀ 2^ο επίπεδο: Δράσεις κατά την επίσκεψη στο μουσείο.

Οι δράσεις κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στο Μουσείο είναι αυστηρά προσανατολισμένες στις απορίες που θέλουν να επιλύσουν οι μαθητές. Επομένως οι μαθητές δε θα κινηθούν σε όλες τις αίθουσες του Μουσείου, αλλά μονάχα σε εκείνες που σχετίζονται με το αντικείμενο μελέτης τους. Αυτή η εστίαση δρα βοηθητικά στη διεργασία της μάθησης, καθώς αποκλείει άλλες παρατηρήσεις των μαθητών, οι οποίες συχνά γίνονται γρήγορα, τυχαία και χαοτικά όταν η παιδαγωγική επίσκεψη στο Μουσείο δεν έχει συγκεκριμένο προσανατολισμό. Ο κάθε εκπαιδευτικός έχοντας στη φαρέτρα του το σύνολο των ενεργειών που έχουν προηγηθεί (1^ος -5^ος άξονας) μπορεί να δομήσει ένα απλό ή σύνθετο σύνολο δράσεων ανάλογα με τη διαθέσιμη ώρα της επίσκεψης και το ενδιαφέρον των μαθητών.

Ενδεικτική αναφορά δράσεων:

- ✘ Εντοπισμός αίθουσας Γεωμετρικής περιόδου
- ✘ Εύρεση του πήλινου αντικειμένου
- ✘ Συμπλήρωση στοιχείων του αντικειμένου στο φύλλο εργασίας.
- ✘ Παρατήρηση των αντικειμένων που βρίσκονται τριγύρω από το πήλινο αλογάκι, στο φύλλο εργασίας.
- ✘ Καταγραφή στο φύλλο εργασίας άγνωστων λέξεων που οι μαθητές συναντούν καθώς παρατηρούν τα εκθέματα και σχετίζονται με τα παιχνίδια.
- ✘ Συζήτηση στο χώρο του Μουσείου: Σε τι διαφέρει και σε τι μοιάζει το πήλινο αλογάκι σε σχέση με τα αντικείμενα που υπάρχουν γύρω του; Ποια από τα αντικείμενα που υπάρχουν γύρω του είναι παιχνίδια;
- ✘ Επίσκεψη στις αίθουσες του Μουσείου που αναπαριστούν παιχνίδια (είτε σε αναπαριστάσεις αγγείων, είτε ως αντικείμενα)

☀ 3^ο επίπεδο: Μετά την επίσκεψη στο Μουσείο

Επιστρέφοντας στο σχολείο οι μαθητές συζητούν στην ολομέλεια τις αρχικές τους εντυπώσεις από την επίσκεψη στο Μουσείο. Στη συνέχεια καταγράφουν σε ομάδες τις απόψεις τους, δημιουργώντας μια αφίσα «εντυπώσεων». Κατόπιν μελετούν αν η όλη διεργασία ικανοποίησε τις αρχικές τους ανάγκες: λύθηκαν οι απορίες τους, απαντήθηκαν τα ερωτήματά τους, τι άλλο θα ήθελαν να μάθουν; Η διεργασία αυτή μπορεί να γίνει άτυπα μέσα από μια ανοικτή συζήτηση, ή μέσα

από την κατάθεση γραπτών απόψεων. Στη δεύτερη περίπτωση ο εκπαιδευτικός έχει δημιουργήσει ένα φύλλο εργασίας που περιέχει τα εξής ερωτήματα:

✘ Πριν την επίσκεψη στο Μουσείο νόμιζα ότι τα παιχνίδια στην αρχαιότητα:.....

✘ Μετά την επίσκεψη στο Μουσείο κατάλαβα ότι τα παιχνίδια στην αρχαιότητα:.....

Αξιολόγηση ενεργειών 6^ο άξονα: Ο εκπαιδευτικός ελέγχει (άτυπα) ένα ευρύ φάσμα δεξιοτήτων των μαθητών (συμμετοχή στις δράσεις, κριτική σκέψη, δημιουργική σκέψη, γνωστική ανάπτυξη).

7^ο άξονας

Προεκτάσεις

Πρόκειται για μια περιοχή δράσεων που μπορεί να προκύψει ανάλογα με τις «επιθυμίες» που έχουν προκύψει καθ' όλη τη διάρκεια της εφαρμογής των αξόνων (1^ο-6^ο). Οι επιθυμίες αυτές ταυτίζονται με τη σύνδεση των όσων «έμαθαν» οι μαθητές με την καθημερινή τους ζωή. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα είναι πιθανόν οι μαθητές να έχουν εκφράσει την επιθυμία να παίξουν ένα παιχνίδι της αρχαιότητας ή να δοκιμάσουν να κατασκευάσουν κάποιο από τα παιχνίδια. Σε αυτή την περίπτωση ο εκπαιδευτικός υποβοηθά τους μαθητές τους και συμμετέχει κι αυτός στο παιχνίδι κατά τη διάρκεια του διαλείμματος ή την ώρα της Γυμναστικής σε συνεργασία με το Γυμναστή.

☀ Ενδεικτικές δράσεις:

- ✘ Αποτύπωση ιδεών με εικαστικό τρόπο (ζωγραφική, πηλοπλαστική, κτλ.) π.χ. οι μαθητές φτιάχνουν με πηλό το δικό τους πήλινο αλογάκι ή άλλο ζώο.
- ✘ Αποτύπωση ιδεών με γραπτό λόγο (storytelling) π.χ. οι μαθητές διηγούνται γραπτά τη γνωριμία τους με ένα παιδί της αρχαιότητας και τα παιχνίδια που έπαιζαν μαζί
- ✘ Αποτύπωση ιδεών με πρακτικό τρόπο (κατασκευές) π.χ. οι μαθητές κατασκευάζουν με απλά δικά τους υλικά ένα από τα παιχνίδια της αρχαιότητας.
- ✘ Αποτύπωση ντοκουμέντων: Σε μια γωνιά της τάξης οι μαθητές συγκεντρώνουν ότι έχει σχέση με όσα μελέτησαν, διάβασαν, δημιούργησαν.
- ✘ Αποτύπωση ιδεών με νέα δράση (απόφαση για επίσκεψη σε άλλους χώρους που σχετίζονται με το αντικείμενο μελέτης)
- ✘ Ενσωμάτωση των αποκτηθέντων γνώσεων στην καθημερινή ζωή (παραδείγματα).

Αξιολόγηση ενεργειών 7^ο άξονα: Ο/η εκπαιδευτικός ελέγχει άτυπα το ενδιαφέρον των μαθητών για περαιτέρω δράσεις που σχετίζονται με θέματα πολιτιστικής

ανάπτυξης, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της ηλικίας τους και τις ατομικές, εκπαιδευτικές και συναισθηματικές τους ανάγκες.

Η διεργασία της αξιολόγησης στο πλαίσιο των 7 αξόνων

Η αξιολόγηση αποτελεί μια διαρκής διεργασία την οποία ο εκπαιδευτικός ορίζει από μόνος του για κάθε άξονα χωριστά. Διαρκής διεργασία σημαίνει ότι οι ενέργειες των μαθητών, οι ενέργειες του εκπαιδευτικού και το περιεχόμενο των αξόνων αξιολογούνται (άτυπα) μέσα από την παρατήρηση και τον έλεγχο των γραπτών ή άλλων ντοκουμέντων (συμμετοχή, ενδιαφέρον, έκφραση απόψεων, αποτύπωση γνώσεων, συναισθηματική εμπλοκή). Το σημαντικότερο στη φάση της αξιολόγησης είναι να αποτυπωθεί το πολυποίκιλο ενδιαφέρον των μαθητών (γνωστικό, συναισθηματικό, κοινωνικό, κριτικό και δημιουργικό) για την όλη διεργασία.

Σημειώσεις εκπαιδευτικού

Χώρος επίσκεψης	
Χρήσιμες πληροφορίες	Τηλ. FAX:
Χρόνος πραγματοποίησης της επίσκεψης	Ημερομηνία:
Αφορμή	Μάθημα: Ενότητα:.....σελ.....

Στόχοι
A. Γνώσεις 1.Οι μαθητές συζητούν – μαθαίνουν για:
B. Δεξιότητες Οι μαθητές: 1. Παρατηρούν αναλυτικά

<p>2.Συνδέουν στοιχεία του παρελθόντος με το σήμερα.....</p> <p>3.Οι μαθητές υποθέτουν...</p> <p>4.Συγκρίνουν.....</p> <p>5.Εξηγούν.....κ.ά</p>
<p>Γ. Στάσεις</p> <p>Οι μαθητές :</p> <p>1.Αυξάνουν την περιέργειά τους ως προς.....</p> <p>2.Ερευνούν και προτείνουν ως προς.....</p> <p>3.Αναλογίζονται....</p> <p>4.Αποφασίζουν να....</p> <p>5. Αιτιολογούν τη σημαντικότητα των επιλογών τους.....</p> <p>6. Υιοθετούν θετική στάση ως προς.....</p>

Ενέργειες εκπαιδευτικού	Χρόνος	Βασικές δράσεις	Ντοκουμέντα		
Προκαταρκτικές		<p>Συζήτηση: Διερεύνηση απόψεων των μαθητών για την αξία των μουσειακών εκθεμάτων</p> <p>Καταγραφή σχετικών ερωτημάτων:</p> <p>1.-----</p> <p>2.-----</p> <p>3.-----</p>	Γραπτή αποτύπωση των απόψεων	N A I	O X I
			Παραδείγματα:		
			αφίσα		
			κάρτα		
			τετράδιο		
		χαρτοπίνακας			
Στόχοι		Καταγραφή στόχων	Συμπλήρωση της προηγούμενης σελίδας: «Σημειώσεις εκ/κου»		

Αντικείμενο μελέτης και εμπειρίες μαθητών	Επιλογή θέματος με βάση τα ενδιαφέροντα των μαθητών.	Γραπτή αποτύπωση θεμάτων	
	Πιθανά θέματα: 1.----- 2.----- 3.-----	αφίσα	
	Επιλογή ενός θέματος: _____	Τετράδιο κ.ά.	
Μουσειακό έκθεμα και εμπειρίες μαθητών	<ol style="list-style-type: none"> 1. Προβολή – παρουσίαση του μουσειακού εκθέματος (π.χ. PowerPoint, φωτογραφία, καρτ ποστάλ, εικόνα από το βιβλίο του οργανισμού κτλ.) 2. Ερωτήσεις που συνδέουν το μουσειακό έκθεμα με τις εμπειρίες των μαθητών <p>Καταγραφή σχετικών ερωτήσεων:</p>	Καταγραφή των απόψεων των μαθητών σε μια μικρή παράγραφο στην αφίσα ή στο τετράδιο.	
Παρατήρηση εκθέματος	<ol style="list-style-type: none"> 1. Εφαρμογή τεχνικών Visible Thinking Artful Thinking <ul style="list-style-type: none"> ✘ Βλέπω/σκέφτομαι/αναρωτιέμαι ✘ Ισχυρίζομαι/επιχειρηματολογώ/αμφισβητώ 	Σε μορφή αφίσας καταγράφονται οι απαντήσεις των μαθητών (βλέπε σχετικό φύλλο εργασίας)	

Επίσκεψη στο χώρο πολιτισμικής αναφοράς	<p>✘ Δράσεις πριν την επίσκεψη: Οι μαθητές ερευνούν πού μπορεί να βρίσκεται το μουσειακό έκθεμα (Έρευνα σε βιβλία ή στο διαδίκτυο) ----- ----- ----- ----- -----</p> <p>✘ Δράσεις κατά την επίσκεψη: Εντοπισμός αίθουσας/Εύρεση του μουσειακού εκθέματος,/Συζήτηση/Συμπλήρωση φύλλου εργασίας</p> <p>✘ Δράσεις μετά την επίσκεψη Συζήτηση και αναστοχασμός</p>	<p>Πριν Καταγραφή πηγών</p> <p>Κατά τη διάρκεια (βλέπε σχετικό φύλλο εργασίας)</p> <p>Μετά</p> <p>Αφίσα ή κάρτα εντυπώσεων</p>
Προεκτάσεις	<p>Οι μαθητές ενδεικτικά:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Φτιάχνουν με διάφορα υλικά τα δικά τους έργα. 2. Αποτυπώνουν γραπτά ένα φανταστικό διάλογο (π.χ. με τον καλλιτέχνη που έφτιαξε το έργο τέχνης) 3. Φτιάχνουν μια γωνιά στην τάξη τους συγκεντρώνοντας όλα όσα μελέτησαν και είδαν (βιβλία, φωτογραφίες, φυλλάδια Μουσείου, γραπτά ντοκουμέντα (αφίσες και κείμενα), τα δικά τους έργα που κατασκεύασαν ή ζωγράρισαν. 	<p>Κατασκευές, γραπτά κείμενα, φωτογραφίες κ.ά.</p>

Φύλλο εργασίας μαθητή /τριας.....

Παρατηρώ τα μουσειακά εκθέματα

(5^{ος} άξονας)

Βλέπω	Σκέφτομαι	Αναρωτιέμαι

Ισχυρίζομαι	Επιχειρηματολογώ	Αμφισβητώ

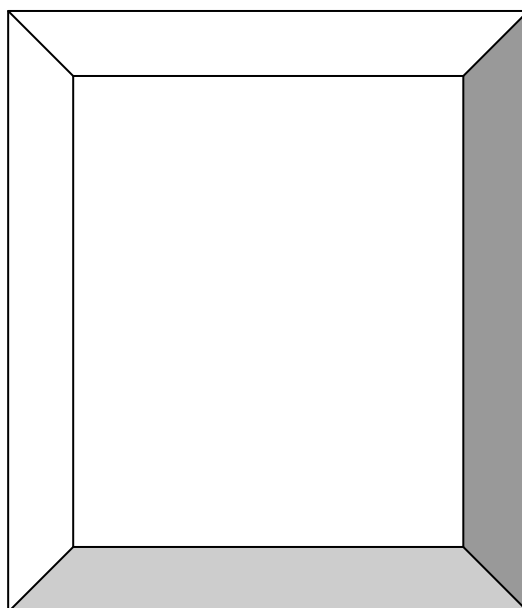
Φύλλα εργασίας μαθητή/τριας.....

Συλλέγω πληροφορίες για τα μουσειακά εκθέματα

(6^{ος} άξονας)

Όνομα αντικειμένου	
Μέγεθος	
Ύψος και πλάτος	
Υλικό	
Πότε βρέθηκε;	
Πού βρέθηκε;	
Πού βρίσκεται τώρα;	

Ζωγραφίζω τα αντικείμενα που παρατήρησα

ΣΧΗΜΑΤΙΚΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΛΕΟΝΩΝ

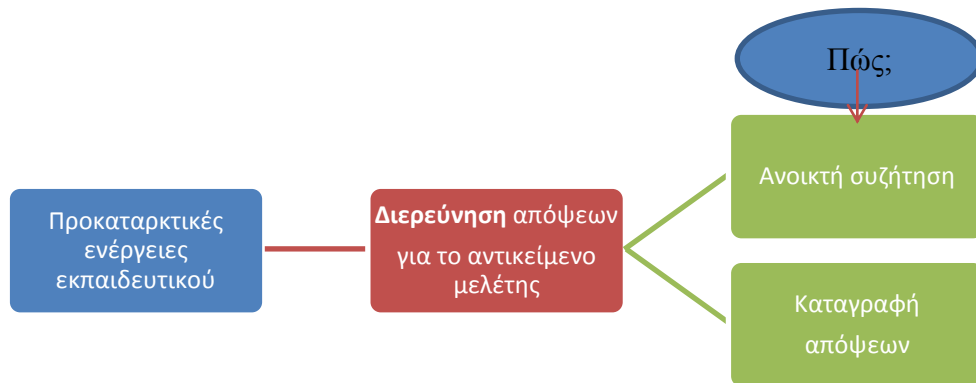
1^{ος} άξονας: Προκαταρκτικές ενέργειες

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ:

διερεύνηση

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ:

✘ Γιατί μελετώ - ερευνώ τα μουσειακά εκθέματα ή ένα χώρο πολιτισμικής αναφοράς;

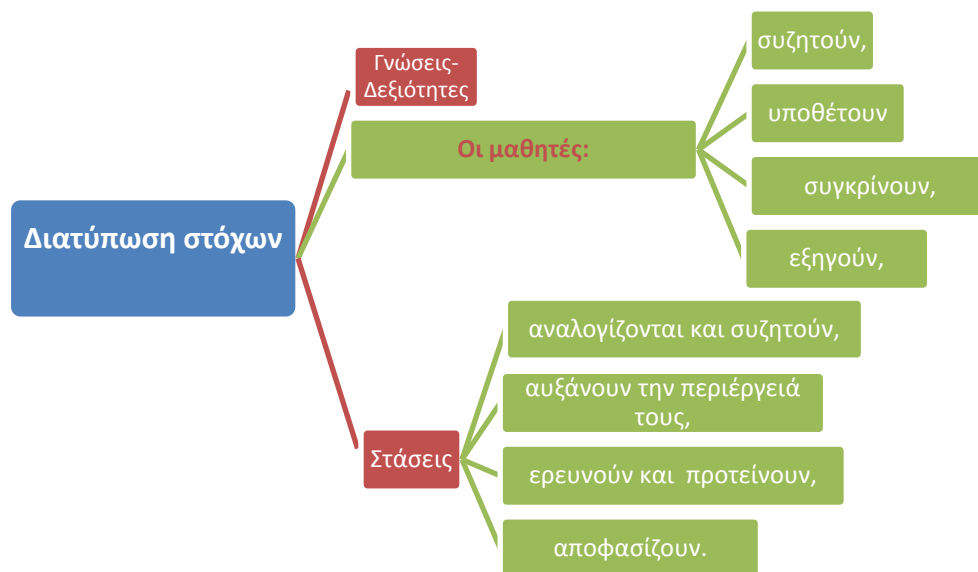
2^{ος} άξονας: Στόχοι

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ:

στόχοι

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ:

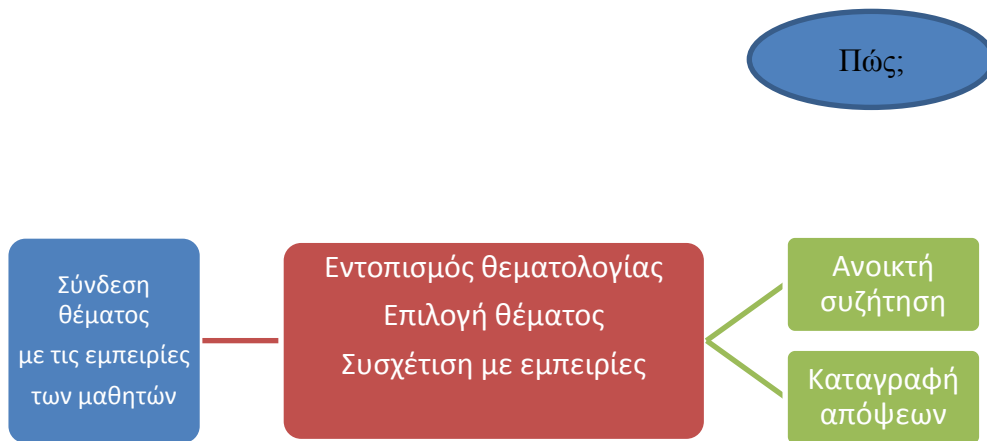
- ✗ Τι επιδιώκω να «μάθουν» οι μαθητές μου;
- ✗ Τι επιδιώκουν οι μαθητές να μάθουν;

3^{ος} άξονας: Σύνδεση θέματος με τις εμπειρίες των μαθητών

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ: Εμπειρίες

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ: Πόσο πολύ ενδιαφέρει τους μαθητές μου το επιλεγμένο θέμα;

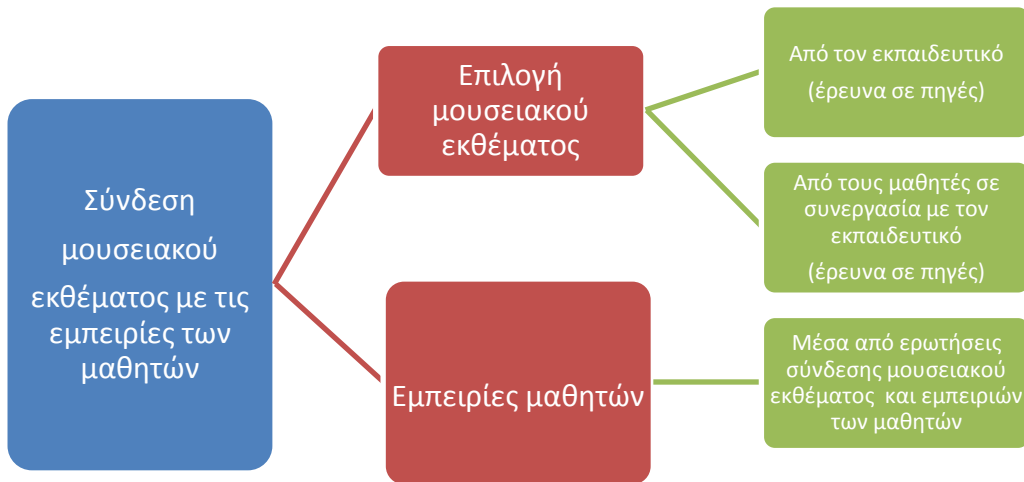
4^{ος} άξονας : Σύνδεση μουσειακού εκθέματος εμπειριών των μαθητών

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ:

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ:

x

Πώς;

5^{ος} άξονας: Παρατήρηση μουσειακού εκθέματος

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ:

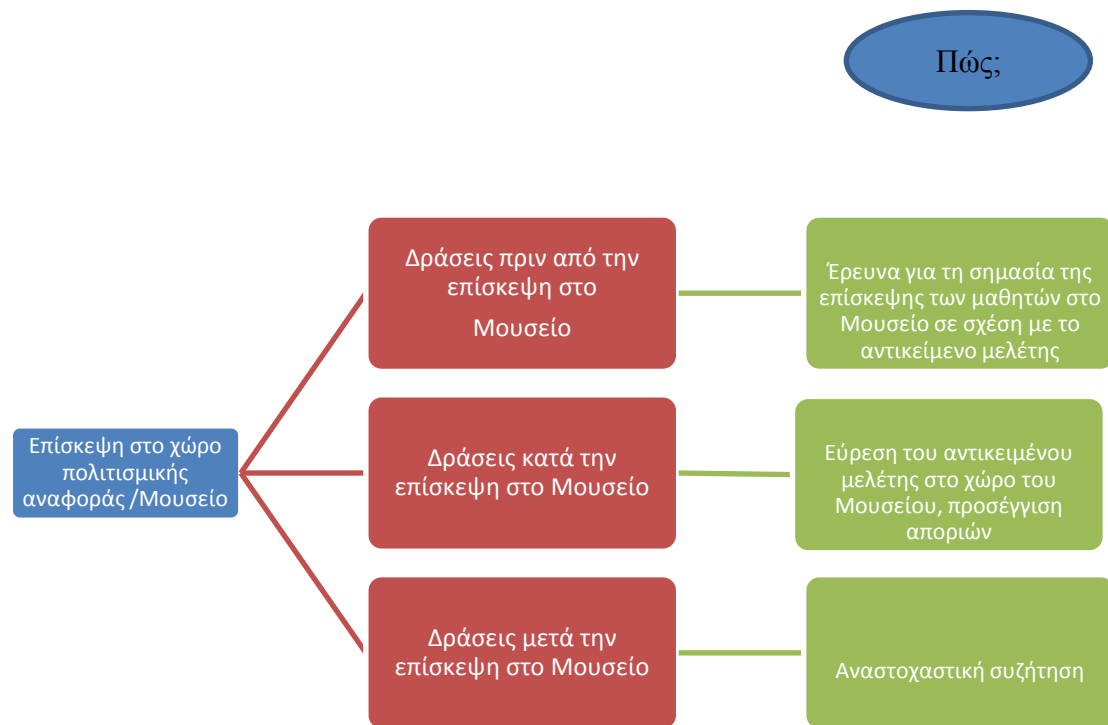
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ:

6^{ος} άξονας: Επίσκεψη στο χώρο πολιτισμικής αναφοράς/Μουσείο

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ: επίσκεψη

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ: Πόσο καλά έχω προετοιμάσει τους μαθητές για μια επίσκεψη στο Μουσείο ή χώρο πολιτισμικής αναφοράς;

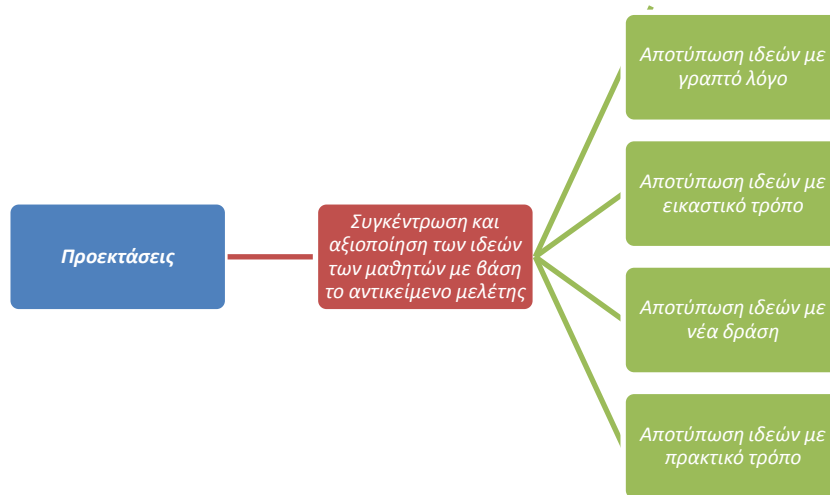

7^{ος} άξονας: Προεκτάσεις

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ:

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ:

Πώς;

Βιβλιογραφία

- Anderson, T.& Milbrandt, M.(2005). *Art for Life Authentic Instruction in Art*. McGraw-Hill Higher Education, New York
- Davis, H.J. (2008). *Why our Schools Need the Arts*. Teachers College Columbia University, New York.
- Dewey, J. (1934). *Art as experience*. New York: Minton Balch.
- Efland, D.A. (2002).*Art and Cognition: Integrating the visual arts in the Curriculum*. Teachers College, Columbia University New York and London.
- Gardner, H. (1990). *Art Education and Human Development*. The Getty Education Institute for the Arts, Los Angeles, California.
- Gardner, H. (1991). *The unschooled mind: How children think and how schools should teach*. New York: Basic Books.
- Knud I. (ed.)(2009). *Contemporary Theories of Learning. Learning theorists in their own words*. Routledge
- Perkins, D. (1994).*The Intelligent Eye: Learning to think by Looking at Art*. The Getty Education Institute for the Arts, Los Angeles, California.
- Perkins, D. (1999). From idea to action. In L. Hetland& S. Veenema (Eds.), *The Project Zero classroom: Views on understanding*. Cambridge, MA: Project Zero, Harvard Graduate School of Education.
- Ritchhart, R. Palmer, P. Church, M. & Tishman, S. (2006). *Thinking routines: Establishing patterns of thinking in the classroom*, Paper prepared for the AERA Conference, April 2006.
- Tishman, S., Perkins, D. & Jay E. (1995). *The thinking classroom: learning and teaching in a culture of thinking*. Needham Heights, MA: Allyn&Bacon

Πηγές από το διαδίκτυο

<http://www/pz.harvard.edu>

<http://www/pz.harvard.edu/vt/visiblethinking>

<http://www/pz.harvard.edu/vt/artfulthinking>

<http://www.namuseum.gr/wellcome-gr.html>

<http://www.namuseum.gr/object-month/2011/jul/jul11-gr.html>

<http://www.moma.org/modernteachers>

<http://www.pi-schools.gr/books/dimotiko/>

Perkins D. (2003), *Making Thinking Visible*, New Horizons for Learning, USA.
www.newhorizons.org

Προτείνοντας πολιτιστικές διαδρομές στη Θεσσαλονίκη στο πέρασμα των εποχών (Ρωμαϊκή, Βυζαντινή, Οθωμανική)

Μαρία Γκιρτζή

Εισαγωγή

Οι πολιτιστικές διαδρομές συνιστούν πλέον εφαρμοσμένη πρακτική ερμηνείας της πολιτιστικής κληρονομιάς και προσδιορίζουν μια προκαθορισμένη πορεία (επίσκεψη) σε μνημεία φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα σε ένα καθορισμένο θεματικό, ιστορικό ή εννοιολογικό πλαίσιο (Καραβασίλη & Μικελάκης, 1999). Τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες να ενταχθούν και στα πλαίσια των δράσεων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ως συνδεδετικός κρίκος στη σχέση σχολείου – χώρων πολιτισμικής αναφοράς, αλλά και ως προοπτική ουσιαστικής διαθεματικότητας (Κύρδη, 2011). Στο κείμενο, που ακολουθεί, καταρχήν καταγράφονται συμβουλές προς εκπαιδευτικούς, που θέλουν να επιδιώξουν τέτοια εγχειρήματα αλλά διστάζουν, ενώ στη συνέχεια προτείνονται 3 πολιτιστικές διαδρομές για την προσέγγιση τριών διαφορετικών εποχών της Θεσσαλονίκης μέσα από σύνολα μνημείων. Παρέχονται αναλυτικά στοιχεία για τα μνημεία, το σκεπτικό της εκάστοτε διαδρομής, ενώ μνημονεύεται και η ύπαρξη παράλληλου υλικού ή σχετικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Στόχοι των προτεινόμενων πολιτιστικών διαδρομών στο πλαίσιο της ενότητας:

Με την παρουσίαση των πολιτιστικών διαδρομών που ακολουθούν επιτυγχάνονται πολλαπλοί στόχοι

Ως προς τους μαθητές:

- ✓ Η εξοικείωση των μαθητών με το ιστορικό παρελθόν και τα μνημεία της Θεσσαλονίκης.
- ✓ Η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και σε επόμενο βήμα η ιστορική σκέψη.

Ως προς τις εκπαιδευτικές πρακτικές:

- ✓ Η χρήση της ανακαλυπτικής και διερευνητικής μάθησης σε συνδυασμό με την ομαδοσυνεργατική μεθοδολογία.

Ως προς την ευαισθητοποίηση σε θέματα πολιτισμού:

- ✓ Η συνδυαστική-ολιστική προσέγγιση μνημείων της ίδιας εποχής.
- ✓ Η διαχρονική και διαπολιτισμική ανάδειξη-λειτουργία κάποιων μνημείων.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα

Μετά την ολοκλήρωση της μελέτης της παρούσας ενότητας ο εκπαιδευτικός θα είναι σε θέση:

- ✓ Να διαλέγει τους κατάλληλους για πραγματοποίηση πολιτιστικών προγραμμάτων χώρους.

- ✓ Να επιλέγει ποικίλες στρατηγικές για την ξενάγηση των μαθητών του στα μουσεία και άλλους χώρους πολιτιστικής αναφοράς.
- ✓ Να αντλεί πληροφορίες από τους φορείς που υλοποιούν εκπαιδευτικά προγράμματα.
- ✓ Να γνωρίζει τις τυπικές διαδικασίες για επισκέψεις σε χώρους πολιτισμού.
- ✓ Να ακολουθήσει την πορεία τριών πολιτιστικών διαδρομών στη Θεσσαλονίκη λαμβάνοντας υπόψη την παιδαγωγική τους αξία.

Σχεδιάζοντας μια εκπαιδευτική επίσκεψη: 10 συχνές ερωτήσεις

Οι πολιτιστικές διαδρομές μπορεί να συνίστανται από αρκετά στοιχεία, όπως μαθητικές εργασίες σε μορφή project (ατομικά ή ομαδικά) που έχουν επιλέξει ή/και προτείνει οι μαθητές, επισκέψεις σε χώρους μουσεία ή αρχαιολογικούς χώρους, συμμετοχή σε εκπαιδευτικά προγράμματα κ.ά. Μέσα από αυτές οι χώροι πολιτισμικής αναφοράς μετατρέπονται σε χώρους μελέτης του πολιτισμού αλλά και απόλαυσης, τόσο για τους μαθητές, όσο και για τον εκπαιδευτικό. Στην απόπειρα υιοθέτησης τέτοιων πρακτικών όμως ανακύπτουν εμπόδια με κυριότερο την επιφυλακτικότητα των εκπαιδευτικών, η οποία είναι συχνά απόρροια διαφόρων ερωτημάτων πρακτικής φύσεως, που φαντάζουν αναπάντητα. Κρίνεται σκόπιμο λοιπόν, προτού κατατεθούν κάποιες προτάσεις πολιτιστικών διαδρομών, να δοθούν απαντήσεις που όχι μόνο θα καθησυχάσουν τους εκπαιδευτικούς, αλλά θα τους παροτρύνουν ν' αναλάβουν τέτοια εγχειρήματα. Συνεπώς παρακάτω διατυπώνονται και απαντιούνται οι 10 «συχνότερες ερωτήσεις», οι οποίες ανακύπτουν κατά την απόπειρα σχεδιασμού μια εκπαιδευτικής επίσκεψης.

10 συχνές ερωτήσεις του εκπαιδευτικού για εκπαιδευτικές επισκέψεις σε μουσεία ή χώρους πολιτισμικής αναφοράς:

1. Πώς θα ενημερωθώ για τα μουσεία/χώρους που υπάρχουν;
2. Πώς θα διαλέξω το μουσείο/χώρο που αξίζει/πρέπει να επισκεφθώ;
3. Πρέπει να πάρω έγκριση για την επίσκεψη από κάποιον εκπαιδευτικό φορέα (διεύθυνση/υπεύθυνους προγραμμάτων) ή μπορώ να κινηθώ αυτοβούλως;
4. α. Πρέπει να διαλέξω μουσείο/χώρο που προσφέρει εκπαιδευτικό πρόγραμμα;
β. Άραγε θα προλάβω να κλείσω κάποιο πρόγραμμα έγκαιρα;
5. Αν δεν υπάρχει εκπαιδευτικό πρόγραμμα:
 - α. Πρέπει να ξεναγήσω εγώ τα παιδιά ή να ζητήσω τη βοήθεια ειδικού (ξεναγού/αρχαιολόγου/φορέα του χώρου);
 - β. Πρέπει να δούμε το χώρο στο σύνολο του;
6. Πρέπει να επισκεφτώ προσωπικά τον χώρο πριν;

7. Πρέπει να προετοιμάσω την επίσκεψη από πριν σε κάθε περίπτωση (με ή χωρίς εκπαιδευτικό πρόγραμμα);
8. Τι είδους βοήθεια μπορώ να ζητήσω και από ποιους φορείς;
9. Πώς να εμπλέξω ενεργά τους μαθητές στην προετοιμασία;
10. Τι πρέπει να προσέξω για τη σωστή συμπεριφορά των παιδιών στο χώρο;

Ενδεικτικές Απαντήσεις

1. Μπορείτε να μελετήσετε το επιμορφωτικό υλικό της ομάδας εγκαρσίων δράσεων στο οποίο δίνεται πλήθος ενημερωτικών ιστοσελίδων, ή να συμβουλευτείτε τους υπευθύνους στα ανάλογα γραφεία της πρωτοβάθμιας/δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.
2. Τα κριτήρια επιλογής του χώρου ποικίλουν και μπορεί να σχετίζονται με:
 - α. την ηλικία, τις ανάγκες ή τα ενδιαφέροντα των μαθητών (παιδαγωγική διαφοροποίηση),
 - β. το συσχετισμό με ενότητα/ες του Αναλυτικού Προγράμματος. Ευκατά είναι στην περίπτωση αυτή η διασύνδεση με διάφορα μαθησιακά αντικείμενα (διαθεματικότητα) και ο σωστός χρονικός προγραμματισμός σε σχέση με τη διδασκαλία (αν πρέπει να προηγηθεί ή να έπεται),
 - γ. την τοποθεσία του σχολείου (είθισται να επιδιώκουμε την επίσκεψη γειτονικών αρχαιολογικών χώρων, μνημείων, μουσείων, περιβαλλοντικών πάρκων, χώρων πολιτισμικής αναφοράς γενικότερα),

Σε κάποιες περιπτώσεις είναι εφικτό και δόκιμο να συνδυαστούν παραπάνω από ένας χώροι εν είδει πολιτιστικής διαδρομής για να γίνει σφαιρική προσέγγιση του θέματος (π.χ. ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη: Ανάκτορα-Αψίδα-Ροτόντα-Αγορά, η Δημοκρατία στην Αθήνα διαχρονικά: Αρχαία Αγορά (Θόλος, Βουλευτήρια), Πνύκα, Παλαιά και Νέα Βουλή, Μυκηναϊκά βασίλεια: Μυκήνες-Τίρυνθα-Άργος-Γλα, κτλ.)
3. Χρειάζεστε την άδεια των αρμόδιων προϊσταμένων σας για τη μετακίνηση των μαθητών σας εκτός τάξης.
4. α. Αυτό εξαρτάται από τα προσφερόμενα κατά τόπους και χρονικές περιόδους προγράμματα, τους στόχους που τίθενται κατά το σχεδιασμό της επίσκεψης (και το κατά πόσο καλύπτονται από κάποιο πρόγραμμα), τη διαθεσιμότητα κτλ.
 - β. Δεδομένης της αυξημένης ζήτησης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων των διαφόρων φορέων τα τελευταία χρόνια, θα ήταν σκόπιμο να γίνει έγκαιρα ο σχεδιασμός των επιθυμητών επισκέψεων και να ελεγχθεί ο χρόνος που κλείνονται τα προγράμματα (συνήθως οι πολιτιστικοί φορείς ορίζουν στην αρχή του σχολικού έτους/ενίοτε και σε μια δεύτερη σεζόν μέρες και ώρες για τις κρατήσεις).
5. Απουσία εκπαιδευτικού προγράμματος:

α. η χρήση/παρουσία κάποιου ειδικού απαιτείται σε ορισμένες περιπτώσεις εξειδικευμένων χώρων. Σε πολλές περιπτώσεις όμως είναι εφικτό και συνιστά πρόκληση για τον εκπαιδευτικό να αναλάβει το ρόλο του υπεύθυνου της περιήγησης/ ή του συντονιστή σε περίπτωση που τις «ξεναγήσεις» έχουν αναλάβει οι ίδιοι οι μαθητές.

β. η επίσκεψη ενός μεγάλου μουσείου (όπως το κάθε μεγάλο αρχαιολογικό μουσείο) ή ενός εκτεταμένου χώρου (στον οποίο μπορεί να φιλοξενοούνται μνημεία διαφόρων εποχών ή στοιχεία διαφορετικών θεματικών) στο σύνολο του συνήθως αντενδείκνυται, καθώς προκαλεί συχνά σύγχυση.

6. Η προσωπική επίσκεψη του χώρου από πριν και μάλιστα όσο νωρίτερα γίνεται προσφέρει πρακτικές διευκολύνσεις, τη δυνατότητα σχεδιασμού διαδρομών, σιγουριά κατά την τελική επίσκεψη.
7. Η προετοιμασία πριν από την επίσκεψη απαιτείται σε κάθε περίπτωση και ποικίλει ανάλογα με την ηλικία των μαθητών (για παράδειγμα, τους πολύ μικρούς μαθητές πρέπει να τους μυήσουμε στο τι σημαίνει μουσείο/χώρος πολιτισμικής αναφοράς), τους στόχους, το χώρο κτλ.
8. Βοήθεια για τη σωστή προετοιμασία μπορεί να ζητηθεί αφενός μεν από τους αρμόδιους του εκάστοτε μουσείου/χώρου, οι οποίοι μπορεί να έχουν ενημερωτικά φυλλάδια, μουσειοσκευές ή άλλου είδους εποπτικό υλικό, ενώ θα παρέχουν και τη σχετική ενημέρωση σε πρακτικά θέματα (ωράριο, χώρους υποδοχής μαθητών, χώρους αναψυχής κτλ.), αφετέρου δε από τους υπεύθυνους πολιτιστικών/περιβαλλοντικών προγραμμάτων του εκάστοτε γραφείου εκπαίδευσης.
9. Η εμπλοκή των μαθητών, η οποία ποικίλλει ανάλογα με την ηλικία των μαθητών αλλά θεωρείται σε κάθε περίπτωση δεδομένη, προϋποτίθεται στα πλαίσια της σύγχρονης μαθητοκεντρικής εκπαίδευσης που επιθυμεί να προάγει την αυτορυθμιζόμενη μάθηση. Ανάλογα με τους στόχους της κάθε επίσκεψης μπορείτε να επιστρατεύσετε τη μέθοδο project και να αναθέσετε εργασίες σε ομάδες μαθητών, προάγοντας και την ομαδοκεντρική μάθηση, που να σχετίζονται με το θέμα της επίσκεψης άμεσα (π.χ. παρουσίαση κάποιου εκθέματος, μνημείου ή κάποιου θέματος) ή έμμεσα (ιστορικό πλαίσιο, χωρικό πλαίσιο κτλ.). Παράλληλα μπορείτε να οργανώσετε πλήθος γλωσσικών ή εικαστικών δραστηριοτήτων αλλά και θεατρικών δρώμενων, που θα προετοιμάζουν την επίσκεψη, αλλά και σε κάποιες περιπτώσεις θα ολοκληρώνονται σε δεύτερο χρόνο μετά από αυτή.
10. Βάσει του άρθρου 3 του καταστατικού του ICOM, το μουσείο ορίζεται πλέον ως «ένα μη κερδοσκοπικό μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της εξέλιξής της, ανοιχτό στο κοινό, που αποκτά, διατηρεί, ερευνά, επικοινωνεί και εκθέτει για σκοπούς μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας υλικό-μαρτυρία του ανθρώπου και του περιβάλλοντος του». Αυτό προσφέρει στον κάθε μαθητή νέες δυνατότητες προσέγγισης του πολιτισμικού πλούτου, αλλά τον επιφορτίζει και με

υποχρεώσεις να σέβεται αυτούς τους χώρους που «άνοιξαν προς το κοινό για εκπαίδευση και ψυχαγωγία». Συνεπώς είναι εξαιρετικής σημασίας να ενημερωθούν οι μαθητές για τον κώδικα συμπεριφοράς σε τέτοιους χώρους (π.χ. στα μουσεία δεν αγγίζουμε εκθέματα, στους αρχαιολογικούς χώρους δε βγαίνουμε εκτός χαραγμένου μονοπατιού, σε κανένα χώρο δεν φωνάζουμε σεβόμενοι το χώρο αλλά και τους υπόλοιπους επισκέπτες κτλ.). Για να γίνει βιωματικά κατανοητό από τους μικρότερους μαθητές θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και το κείμενο των Ρ. Γκοσινί & Ζ.Ζ. Σαντιέ «Το μουσείο της ζωγραφικής» (Ρ. Γκοσινί & Ζ.Ζ. Σαντιέ, 1978).

Προτεινόμενες Διαδρομές

Έχοντας προτείνει λύσεις στους συχνότερους προβληματισμούς των εκπαιδευτικών, που επιθυμούν αλλά διστάζουν ή νιώθουν ότι αδυνατούν να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν εκπαιδευτικές επισκέψεις, στη συνέχεια παρατίθενται κάποιες προτεινόμενες πολιτιστικές διαδρομές για τη Θεσσαλονίκη και κάποια μνημεία της, τα οποία αντιμετωπίζονται ως σύνολο, με διαφορετικά κριτήρια κάθε φορά. Αφετηρία των κατωτέρω προτάσεων αποτέλεσε το ότι η Θεσσαλονίκη φιλοξενεί πλήθος μνημείων όλων των λαμπρών εποχών της (π.χ. ρωμαϊκή, βυζαντινή, οθωμανική), κάποια εκ των οποίων μάλιστα είτε συνυπάρχουν (π.χ. ρωμαϊκή αγορά – βυζαντινό βαλανείο / Άγιος Δημήτριος – Γενί Χαμάμ κτλ.), είτε χρησιμοποιήθηκαν - με ανάλογες μετατροπές- διαχρονικά (π.χ. Ροτόντα: ναός Δία → βυζαντινή εκκλησία Ασωμάτων → Χορτατζή Σουλεϊμάν Εφέντη τζαμί ή Εσκή Μετροπόλ → ναός → μουσείο), γεγονός που μπορεί να προξενήσει σύγχυση, ιδίως σε μαθητές των μικρότερων τάξεων, οι οποίοι αδυνατούν να διακρίνουν τα μνημεία της εκάστοτε περιόδου.

1^η Διαδρομή: Μια μέρα στη Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη στα χρόνια του Γαλέριου

Μνημεία: Γαλεριανό Ανάκτορο – Αψίδα Γαλερίου – Ροτόντα – Ρωμαϊκή Αγορά + **Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης** (πτέρυγα «Θεσσαλονίκη Μακεδονίας Μητρόπολις»)

Σύντομη περιγραφή των Ρωμαϊκών φάσεων των μνημείων:

1. Ανάκτορο

Κτίζεται στις αρχές του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. στο ανατολικό κενό τμήμα της πόλης εντός των τειχών και σε άμεση σχέση με τη θάλασσα. Συνιστά ένα εντυπωσιακό διάφορο οικοδομικό σύνολο, κτισμένο στη διάταξη του «castratativa» (=ρωμαϊκό στρατόπεδο), υιοθετώντας μια πολυσύνθετη διάρθρωση πλήθους χώρων διακοσμημένων με ψηφιδωτά δάπεδα και τοιχογραφίες με διαδοχικές αυλές, οι οποίοι εξυπηρετούν ποικίλες ανάγκες (αυτοκρατορικά διαμερίσματα, τα καταλύματα της αυτοκρατορικής φρουράς, χώροι υποδοχής ντόπιων και ξένων απεσταλμένων, αποθήκες, βοηθητικοί χώροι). Στη ΝΔ πλευρά το κυρίως Ανάκτορο συνδέεται με στοά διαμέσου μνημειακής κλίμακας με ένα κτίριο εξαιρετικής λαμπρότητας, το

Οκτάγωνο (περίκεντρη αίθουσα, που στο εσωτερικό της σχηματίζει επτά ημικυκλικές κόγχες και διακοσμείται με ορθομαρμάρωση και πολύχρωμα μαρμαροθετημένα δάπεδα. Στα Ν. ανοίγει σε μνημειώδη προθάλαμο, που οδηγεί στο λιμάνι μέσω ενός πρόπυλου και ενός περιστυλίου (του οποίου κόγχη της ανατολικής στοάς διακοσμούνταν με μεγάλο μαρμάρινο τόξο με τις ανάγλυφες προτομές του Γαλέριου και της Τύχης, της προσωποποίησης της Θεσσαλονίκης). Η χρήση του Οκταγώνου στην πρώτη οικοδομική φάση του γαλεριανού συγκροτήματος (αρχές 4^{ου} αι. μ.Χ.) δεν έχει επιβεβαιωθεί, συνιστά είτε αίθουσα του θρόνου, είτε μαυσωλείο του Γαλέριου, ή λατρευτικό κτίσμα. Στα Α. του Οκταγώνου βρίσκεται ένα μικρό κτιριακό σύνολο, τα λουτρά, λαμπρά κοσμημένο, καθώς τα δάπεδα είναι επενδυμένα με μάρμαρο, ενώ οι τοίχοι κοσμούνται με ημικυκλικές κόγχες (για υποδοχή αγαλμάτων), ορθομαρμάρωση και τοιχογραφίες. Σε άμεση γειτνίαση με τα ανωτέρω κτίσματα ορθώνεται μνημειακή μονόκλιτη Βασιλική που έχει την είσοδο σε μια από τις στενές πλευρές του τεράστιου ορθογωνίου και φέρει ημικυκλική κόγχη στην απέναντι πλευρά. Τα δάπεδα καλύπτονται με ψηφιδωτά με ποικίλα γεωμετρικά μοτίβα, ενώ οι τοίχοι κοσμούνται με ορθομαρμάρωση και γραπτή διακόσμηση σε ζώνες με διάφορους χρωματισμούς. Έχει ποικίλες λειτουργίες, αφού συνιστά δικαστήριο και αίθουσα υποδοχής επισήμων (οπότε οι δικαστές ή οι επίσημοι αντίστοιχα κάθονται γύρω από την αψίδα), ενώ πιθανόν είχε και λατρευτική χρήση.

2. Αψίδα

Γνωστή και ως Καμάρα, αναγείρεται στις αρχές του 4ου αιώνα μ.Χ. προς τιμή του Ρωμαίου αυτοκράτορα, εις ανάμνηση της νίκης του ενάντια στους Πέρσες. Η αψίδα έχει διπλή λειτουργία, καθώς εκτός από θριαμβικό τόξο συνιστά κόμβο από όπου περνάν δύο πολλοί σημαντικοί δρόμοι: η πομπική οδός (=πλατύς δρόμος με στοές και κιονοστοιχίες) με προσανατολισμό Β.Ν., που ένωνε το Ανάκτορο με την Ροτόντα- και η Εγνατία οδός με προσανατολισμό Δ.Α. Φέρει γλυπτό διάκοσμο, όπου εικονίζονται περιστατικά από τη ζωή και τις μάχες του Γαλέριου (σκηνές από τη μάχη και σκηνές μετά τη μάχη, όπως σκηνή επινίκιας θυσίας του Γαλέριου και Διοκλητιανού, σκηνή δημηγορίας του Γαλέριου προς στρατιώτες, παράσταση τετραρχίας περιβαλλομένης από προστάτες θεούς κτλ.).

3. Ροτόντα

Οικοδομείται στα τέλη του 3^{ου}, αρχές 4ου αιώνα μ.Χ. Είναι ένα μεγάλο κυκλικό (περίκεντρο) οικοδόμημα, κατασκευασμένο από πλίνθους. Ο αρχικός της λειτουργικός σκοπός τελεί υπό αμφισβήτηση, καθώς έχει υποστηριχθεί ότι ανεγέρθηκε είτε ως μαυσωλείο του Γαλέριου, είτε ως ναός του Καβείρου ή του Δία (η τελευταία άποψη είναι η επικρατέστερη).

4. Ρωμαϊκή Αγορά

Η Αρχαία Αγορά ή Forum Romanum αποτελεί το κοινωνικό, θρησκευτικό, διοικητικό και πολιτιστικό κέντρο της Θεσσαλονίκης τον 2ο και 3ο αιώνα μ.Χ., και αν και αρχίζει να παρακμάζει σταδιακά, εντούτοις παραμένει σε λειτουργία μέχρι τον 7ο αιώνα μ.Χ. Ενταγμένη στο υποδάμειο πολεοδομικό σύστημα και τοποθετημένη σε σημείο που συναντιούνται δύο κύριοι οδικοί άξονες διατάσσεται, λόγω της φυσικής κλίσης του εδάφους, σε δύο επίπεδα, ακολουθώντας την μορφή μιας τυπικής αρχαίας Ελληνικής Αγοράς ή ενός forum Romanum (δηλ. ένας ανοιχτός χώρος που ορίζεται από κάθετους και οριζόντιους δρόμους και φιλοξενεί στοές και κτίσματα στην περιμέτρή του). Εκτός από τα καταστήματα, που επιβεβαιώνουν τον οικονομικό χαρακτήρα της αγοράς, εντοπίζονται και άλλοι χώροι με ποικίλες χρήσεις π.χ. ένα νομισματοκοπείο, ένα Βουλευτήριο που μετατρέπεται σε ωδείο (και επί Διοκλητιανού σε αρένα μονομαχιών και θηριομαχιών), το ιστορικό αρχείο, δημόσια βιβλιοθήκη, ένα βαλανείο κτλ. Επίσης, μια αρκετά πρωτότυπη κατασκευή είναι η caryporticus, μια μεγάλη ημιπόγεια στοά που χρησιμοποιείται ως αποθηκευτικός χώρος.

Σκεπτικό πολιτιστικής διαδρομής

Η Θεσσαλονίκη συνιστά ένα από τα μοναδικά παραδείγματα πόλης, που σώζει τέτοιο πλήθος μνημείων, τα οποία ανασυνθέτουν πολλές πλευρές της ζωής σε μια ρωμαϊκή πόλη (κατοίκηση, διοίκηση, οικονομία, θρησκεία κ.ά.).

Η Ρωμαϊκή κατάκτηση την καθιστά σε πρώτη φάση, το 168 π.Χ., πρωτεύουσα της δεύτερης μερίδας (Macedonia Secunda) και στη συνέχεια, το 148 π.Χ., πρωτεύουσα ολόκληρης της επαρχίας της Μακεδονίας (Provincia Macedonia). Το γεγονός ότι η σημαντικότερη οδική αρτηρία της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η Via Egnatia, που κατασκευάζεται την εποχή αυτή, περνά από τη Θεσσαλονίκη, της προσφέρει τεράστια πλεονεκτήματα. Το 42 π.Χ., εξαιτίας της υποστήριξης που προσέφερε στη μάχη των Φιλίππων, στη στρατιά της Τριανδρίας, με αρχηγούς τον Οκταβιανό (μετέπειτα αυτοκράτορα) και τον Αντώνιο, κερδίζει τον τίτλο «Urbs libera» που συνοδεύεται από προνόμια διοικητικά (εκλέγει δικούς της άρχοντες) και οικονομικά (μείωση φόρων, κοπή νομίσματος). Έναν αιώνα περίπου αργότερα (50 μ.Χ.) γίνεται η «Χρυσή Πύλη του Χριστιανισμού», καθώς ο Απόστολος Παύλος ιδρύει εκεί την πρώτη χριστιανική εκκλησία σε ελληνικό έδαφος. Το 131 μ.Χ., με πρωτοβουλία του αυτοκράτορα Αδριανού, εντάσσεται στο 'Αττικό Πανελλήνιο', ομοσπονδιακή οργάνωση, που προάγει την ενότητα των Ελλήνων. Η μεγάλη της ανάπτυξη και η στρατηγική της θέση οδηγούν το 293μ.Χ το Γαλέριο Μαξιμιανό (τετράρχη και μετέπειτα αυτοκράτορα) να την επιλέξει ως έδρα του και πρωτεύουσα του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους.

Για να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες του τελευταίου οικοδομήθηκε το λαμπρό γαλεριανό συγκρότημα, το οποίο διασώζεται σήμερα— ιδίως μετά τα έργα αναστήλωσης— σε εξαιρετική κατάσταση, ενώ είναι επισκέψιμοι όλοι οι χώροι του. Σε άμεση σχέση με το ανακτορικό σύμπλεγμα βρίσκεται η Αψίδα του Γαλέριου αλλά

και η Ροτόντα, γεγονός που δεν είναι άμεσα εμφανές ή γνωστό (δεδομένου για παράδειγμα ότι η Ροτόντα θεωρείται εκκλησία). Επίσης στην ίδια εποχή ανήκει και το Forum Romanum (αρχαία Αγορά).

Προκειμένου να μπορέσουν οι μαθητές να συνδέσουν τα παραπάνω κτίρια και να συνειδητοποιήσουν ότι, όχι απλά συνυπάρχουν στα ρωμαϊκά τα χρόνια, αλλά εξαρτώνται άρρηκτα το ένα από το άλλο, προτείνεται η παρούσα πολιτιστική διαδρομή, υπό το πρίσμα του «Ζώντας μια μέρα στη ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη». Η διαδρομή προσφέρεται για ανάθεση ατομικών ή ομαδικών project και διευκολύνεται ιδιαίτερα από το γεγονός ότι τα μνημεία βρίσκονται σε σχετικά κοντινή απόσταση μεταξύ τους, με συνέπεια η συνολική περιήγηση να είναι εφικτή σ' ένα πρωινό. Σε επόμενη φάση συνιστάται επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης για περιήγηση της έκθεσης «Θεσσαλονίκη, Μακεδονίας Μητρόπολις», η οποία περιλαμβάνει ευρήματα από όλα τα ανωτέρω μνημεία. Θεματικά ενδείκνυται για τους μαθητές των τάξεων: Ε΄ Δημοτικού, Β΄ Γυμνασίου, Β΄ Λυκείου, που ασχολούνται με τη ρωμαϊκή ιστορία, αλλά και για τους μαθητές των άλλων τάξεων, οι οποίοι θέλουν να αποκτήσουν μια ολοκληρωμένη εικόνα μιας «ρωμαϊκής πόλης». Για τους μαθητές της Θεσσαλονίκης μάλιστα συνιστά κίνητρο γνωριμίας με μια πτυχή της τοπικής ιστορίας τους.

Υπάρχον υλικό: πακέτο για «Γαλεριανό συγκρότημα» ΙΣΤ΄ Εφορείας Αρχαιοτήτων, φάκελος ΜΕΛΙΝΑ για «Αρχαία Αγορά».

Υπάρχοντα Εκπαιδευτικά Προγράμματα: προσφέρεται πρόγραμμα της ΙΣΤ΄ ΕΠΚΑ για την Αρχαία Αγορά

2^η Διαδρομή: Μελετώντας υστεροβυζαντινή τέχνη μέσα από τα μνημεία

Μνημεία: Μεταμόρφωση Σωτήρος – Άγιος Παντελεήμων – Άγιος Νικόλαος Ορφανός – Μονή Βλατάδων – Προφήτης Ηλίας – Αγία Αικατερίνη και Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού (πτέρυγα «Το λυκόφως του Βυζαντίου»)

Σύντομη περιγραφή των υστεροβυζαντινών φάσεων των μνημείων:

1. Μεταμόρφωση του Σωτήρος

Μικρός εγγεγραμμένος τετράκογχος με τρούλο πλινθόκτιστος ναΐσκος του 14ου αιώνα κοσμημένος με τοιχογραφίες 14ου αι. (Ανάληψη, προφήτες) και αφιερωμένος αρχικά στην Παναγία. Το μικρό της μέγεθος στηρίζει την πιθανότητα να συνιστά καθολικό μοναστηριού ή παρεκκλήσι μονής ή ίσως κάποιο ταφικό παρεκκλήσι. Κατά μία άλλη άποψη, αποτελούσε –μαζί με δύο άλλους μικρούς ναούς– τμήμα της ιστορικής μονής του «κυρ Ιωήλ» που υπήρχε ως το 16ο αιώνα, οπότε και διαλύθηκε. Η άποψη αυτή ανατράπηκε από τις νέες έρευνες που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για ταφικό μνημείο των μέσων του 14ου αιώνα.

2. Άγιος Παντελεήμων

Σταυροειδής εγγεγραμμένος ναός με νάρθηκα και περιμετρική στοά στις τρεις πλευρές, ο οποίος ανεγείρεται στα τέλη του 13ου με αρχές 14ου αιώνα, πιθανόν ως καθολικό της Μονής της Θεοτόκου Περιβλέπτου ή και μονή του «κυρ Ισαάκ» (μοναχικό όνομα του ιδρυτή της Ιακώβου, ο οποίος διατέλεσε μητροπολίτης Θεσσαλονίκης 1295- συνδέεται με τη δράση των ελληνοιστών Θωμά Μάγιστρου και Ματθαίου Βλάσταρη 1315). Κτίζεται με γραφική ανόμοια τοιχοδομία με πέτρες και πλίνθους και διακοσμείται με τοιχογραφίες με τη χαρακτηριστική τεχνοτροπία της Μακεδονικής σχολής του 13ου-14ου αιώνα.

3. Άγιος Νικόλαος Ορφανός

Τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με περίστωο, που ιδρύθηκε στις αρχές του 14^{ου} αιώνα ως καθολικό μονής από τον Σέρβο κράλη Στέφανο Μιλούτιν, γαμπρό του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου. Οικοδομείται με λιτή τοιχοδομία και κοσμείται το 1310-20 με πλήθος τοιχογραφίες σε ζώνες (βίος και θαύματα του Χριστού, βίος Αγίου Νικολάου, βίος Αγίου Γερασίμου, Ακάθιστος Ύμνος), οι οποίες συνιστούν εξαιρετικά παραδείγματα παλαιολόγιας ζωγραφικής.

4. Μονή Βλατάδων

Σταυροειδής ναός με τρούλο και περίστωο, ο οποίος κτίστηκε στα 1351-71 ως καθολικό της σταυροπηγιακής μονής Χριστού Παντοκράτορα στο χώρο που κήρυττε ή διέμενε ο Απόστολος Παύλος από τους αδερφούς Δ. και Μ. Βλατή, μαθητές του Γρηγορίου Παλαμά, με τη συμβολή και της αυτοκράτειρας Άννας Παλαιολογίνας. Κοσμείται με τοιχογραφίες (Δωδεκάορτο, θαύματα, μοναχοί & ασκητές) που χρονολογούνται στα 1360-1380.

5. Προφήτης Ηλίας

Τετρακίονιος σταυροειδής ναός με τρούλο και κάτοψη σε τριφυλλοειδές σχήμα (λόγω της ύπαρξης των «χορών» εκατέρωθεν της κόγχης του ιερού) ή αθωνικού/αγιορείτικου τύπου, που κατά πάσα πιθανότητα ιδρύθηκε ως καθολικό της Νέας Μονής στα 1360-70 από τον Μακάριο Χούμνο, στο χώρο όπου μέχρι το 1342 (εξέγερση Ζηλωτών) φιλοξενούνταν τα βυζαντινά ανάκτορα. Κτίζεται με το πλινθοπερίκλειστο οικοδομικό σύστημα και φέρει πλούσιο κεραμοπλαστικό διάκοσμο. Είναι διακοσμημένος με τοιχογραφίες (βίος του Χριστού) του 1360-70.

6. Αγία Αικατερίνη

Πεντάτρουλος, τετρακίονιος, σταυροειδής, εγγεγραμμένος σε τετράγωνο ναός με περίστωο, κτισμένος στα τέλη του 13^{ου} αιώνα, κατά πάσα πιθανότητα ως καθολικό της μονής Χριστού Παντοδύναμου. Ακολουθεί το σύστημα της πλινθοπερίκλειστης τοιχοδομίας, με κεραμοπλαστικά κοσμήματα. Κοσμείται με τοιχογραφίες (θαύματα,

κοινωνία Αποστόλων, συλλειτουργούντες ιεράρχες, προφήτες, άγγελιοι) γύρω στα 1315, εξαιρετικά δείγματα της παλαιολόγιας τέχνης.

7. Άγιοι Απόστολοι

Πεντάτρουλος, τετρακιόνιος, σταυροειδής, εγγεγραμμένος σε τετράγωνο ναός με περίστωο και εξωνάρθηκα, που οικοδομήθηκε στα 1310-14 ως καθολικό της μονής της Παναγίας, από τον πατριάρχη Νήφωνα Α΄, δίπλα στη Ληταία Πύλη. Τοιχοδομείται με το πλινθοπερίκλειστο σύστημα και κοσμείται με κεραμοπλαστικά κοσμήματα. Φέρει ψηφιδωτή διακόσμηση (Παντοκράτορας, προφήτες, Δωδεκάορτο κτλ.) στο πρότυπο της μονής Χώρας με στοιχεία μεταβυζαντινά αλλά και παλαιολόγια και τοιχογραφίες (βίος Παναγίας, βίος Αγίου Ιωάννη Προδρόμου, θέματα από Παλαιά και Καινή Διαθήκη) έξοχης τέχνης.

Σκεπτικό πολιτιστικής διαδρομής

Η Θεσσαλονίκη διακρίνεται για την παρουσία πολλών βυζαντινών μνημείων όλων των εποχών, αλλά συνιστά ένα από τα μοναδικά παραδείγματα πόλης που διασώζει τέτοιο πλήθος υστεροβυζαντινών ναών.

Η σημασία της πόλης καθίσταται εμφανής από τα παλαιοχριστιανικά χρόνια, οπότε λειτουργεί συχνά ως καταφύγιο των αυτοκρατόρων σε καιρούς κινδύνου (έδρα του Μ. Κωνσταντίνου ενάντια στο συναυτοκράτορα Λικίνιο, ορμητήριο Μ. Θεοδοσίου ενάντια στους Γότθους κτλ.), ενώ τον 5ο αι. μ.Χ. ορίζεται πρωτεύουσα του Δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας, λαμβάνοντας τον τίτλο της «Συμβασιλεύουσας». Η προνομιακή της θέση την καθιστά πόλο έλξης, με συνέπεια να δεχτεί επιθέσεις από πολλούς εισβολείς (Οστρογότθους, Σλάβους, Αβάρους, Σαρακηνούς, Βούλγαρους, Νορμανδούς της Σικελίας). Ημερομηνία ορόσημο και συνάμα έναρξη της Υστεροβυζαντινής Εποχής, το 1204, οπότε η Άλωση από τους Φράγκους την καθιστά πρωτεύουσα του Βασιλείου της Θεσσαλονίκης με βασιλέα το Βονιφάτιο Μομφερατικό για 20 χρόνια, μέχρι να την ανακαταλάβει ο Θεόδωρος Δούκας Κομνηνός και να την κάνει πρωτεύουσα του Δεσποτάτου της Ηπείρου για άλλη μια εικοσαετία. Το 1246 επανεντάσσεται στη βυζαντινή αυτοκρατορία από τον Μιχαήλ Παλαιολόγο. Το 14ο αι. μ.Χ. λαμβάνει το προνόμιο της αυτοδιοίκησης, με διοικητή τον γιο του αυτοκράτορα ή άλλο μέλος αυτοκρατορικού οίκου, ενώ παράλληλα γίνεται το 1339 η αφετηρία του κινήματος του Ησυχασμού, με αρχηγό τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, Γ. Παλαμά. Λίγα μόλις χρόνια μετά (1342) γίνεται μήλο της έριδας ανάμεσα στους διεκδικητές του θρόνου του Βυζαντίου για να καταλήξει, κατόπιν κοινωνικής επανάστασης, στα χέρια των Ζηλωτών και να αποτελέσει ως «Δημοκρατία της Θεσσαλονίκης» την πρώτη Λαϊκή Δημοκρατία της Ευρώπης. Το 1349 ανακαταλαμβάνει την εξουσία η Άννα Παλαιολογίνα στο όνομα του ανήλικου γιού της Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου.

Από την επανένταξή της στη βυζαντινή αυτοκρατορία (1246) και μετά παρατηρείται μια τεράστια άνθηση στην οικοδόμηση ναών, που φιλοτεχνούνται με αριστουργήματα της παλαιολόγειας τέχνης.

Τα σωζόμενα σε πολύ καλή κατάσταση μνημεία, δύνανται να ενταχθούν σε 2 ομάδες με βάση της χρονολόγησή τους: στα πρώιμα υστεροβυζαντινά (Άγιος Παντελεήμων, Άγιος Νικόλαος Ορφανός, Αγία Αικατερίνη, Άγιοι Απόστολοι) και στα όψιμα (Μεταμόρφωση Σωτήρος, Μονή Βλατάδων, Προφήτης Ηλίας).

Μελετώντας τα κατά ομάδες ή ως σύνολο, οι μαθητές θα ανακαλύψουν στα μνημεία αυτά, πολλά κοινά στοιχεία στην αρχιτεκτονική, τη ζωγραφική, αλλά και στο γεγονός ότι η ίδρυσή τους αποδίδεται σε προσωπικότητες της εποχής (μητροπολίτης Ιάκωβος, Στέφανος Μιλούτιν, πατριάρχης Νήφων Α', μητροπολίτης Δημ. Βλατής, Άννα Παλαιολογίνα, Μακάριος Χούμνος κτλ.). Προκειμένου οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν ότι τα παραπάνω κτίρια συνυπάρχουν στα υστεροβυζαντινά χρόνια, αλλά και να τα συγκρίνουν μεταξύ τους, προτείνεται η παρούσα πολιτιστική διαδρομή, υπό το πρίσμα του «Μελετώντας υστεροβυζαντινή τέχνη μέσα από μια σειρά μνημείων». Η διαδρομή προσφέρεται για ανάθεση ατομικών ή ομαδικών project και μπορεί να γίνει σε δύο φάσεις (βάση της χρονολογικής διάκρισης) ή και σε μια, αλλά απαιτεί την ύπαρξη μέσου (λεωφορείου) προκειμένου η συνολική περιήγηση να είναι εφικτή σ' ένα πρωινό. Σε επόμενη φάση συνιστάται επίσκεψη στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού για περιήγηση της έκθεσης «το Λυκόφως του Βυζαντίου», η οποία περιλαμβάνει ευρήματα από όλα τα ανωτέρω μνημεία. Θεματικά ενδείκνυται για τους μαθητές των τάξεων: Ε' Δημοτικού, Β' Γυμνασίου, Β' Λυκείου, που ασχολούνται με τη βυζαντινή ιστορία, αλλά και για τους μαθητές των άλλων τάξεων, οι οποίοι θέλουν να αποκτήσουν μια ολοκληρωμένη εικόνα της «Υστεροβυζαντινής Τέχνης» μέσα από την παράλληλη μελέτη ενός μεγάλου αριθμού παραδειγμάτων. Για τους μαθητές της Θεσσαλονίκης μάλιστα συνιστά κίνητρο γνωριμίας με μια πτυχή της Τοπικής Ιστορίας τους.

Υπάρχον υλικό: υπάρχει αρκετή βιβλιογραφία, η οποία καταγράφεται στο τέλος

3η Διαδρομή: Όψεις της καθημερινής ζωής των μουσουλμάνων στην Οθωμανική Θεσσαλονίκη του 15ου – 16ου αιώνα

1. Μπεζεστένι

Σκεπαστή αγορά που ανεγέρθηκε είτε επί σουλτάνου Μεχμέτ Β' (1455) είτε επί σουλτάνου Βαγιαζήτ Β' (15ος αι.) για να στεγάσει καταστήματα πολύτιμων υφασμάτων, παλιών αντικειμένων και κοσμηματοπωλεία. Αποτελείται από ένα μεγάλο ορθογώνιο κτήριο δομημένο με το πλινθοπερίκλειστο σύστημα και στεγασμένο με μολυβδοσκεπάστους τρούλους. Φιλοξενούσε 69 μικρά καταστήματα στο εσωτερικό και 44 στο εξωτερικό, τα οποία νοικιάζουν έμποροι από το βακούφι που ανήκει στο μπεζεστένι. Οφείλει το όνομα του στο «bez» που σημαίνει ύφασμα βαμβακερό ή λινό (τα περισσότερα μαγαζιά ήταν αγορές πολυτελών υφασμάτων).

Όπως μαρτυρεί ο Εβλιγιά Τσελεμπί «ο επισκέπτης τα χάνει κυριολεκτικώς από τας ευωδίας του μόσχου, του αμβάρεως και των άλλων αρωματωδών», ενώ παράλληλα «οι έμποροι μετρούν χρυσόν και γρόσια, τόσον ώστε ο κρότος του μετρήματος προξενεί φρίκην εις τον άνθρωπον».

2. Χαμζά Μπέη Τζαμί

Γνωστό και ως Αλκαζάρ οικοδομήθηκε το 15ο αιώνα (1468) από τον Χαμζά Μπέη, στρατιωτικό διοικητή της πόλης στα χρόνια του Μουράτ Β' και την κόρη του Χαφσά Χατούν. Φέρει ίχνη διαφορετικών κατασκευαστικών φάσεων, ενώ έχουν χρησιμοποιηθεί και υλικά σε δεύτερη χρήση (βυζαντινά αρχιτεκτονικά μέλη, παλαιοχριστιανικά κιονόκρανα). Σε πρώτη φάση (1467-68) κτίζεται ως μεσίντ (=συνοικιακό τέμενος χωρίς μιναρέ) ένας τετράγωνος χώρος με μιχράμπ στο μέσο του τοίχου απέναντι από την είσοδο, που στεγάζεται με θόλο. Στα τέλη του 16ου γίνεται επέκταση και μετατροπή σε τζαμί λόγω των αυξημένων αναγκών (αύξηση μουσουλμανικών πληθυσμών). Το 1620, λόγω καταστροφών από σεισμό ή φωτιά, απαιτούνται ανακατασκευές, οπότε προστίθενται στο αρχικό σχέδιο από τον Καπί Μεχμέτ Μπέη στα πλάγια δύο ορθογώνιοι χώροι στεγασμένοι με σκαφοειδείς θόλους και μπροστά από την είσοδο μια περιμετρική στοά στεγασμένη με ανάλογο τρόπο.

3. Αλατζά Ιμαρέτ ή Ισάκ Πασά τζαμί

Οφείλει το όνομα του στη διακόσμηση του μιναρέ με πολύχρωμες («αλατζά») πέτρες και στη λειτουργία του ως πτωχοκομείου («ιμαρέτ»). Ιδρύθηκε από τον τούρκο αξιωματούχο Ισάκ Πασά, διοικητή Θεσσαλονίκης, ως τζαμί (Ισάκ Πασά τζαμί) το 1484. Η τοιχοποιία του συνιστάται από ορθογώνιους, πελεκημένους λίθους, περικλειστούς με πλίνθους. Το εσωτερικό κοσμεύεται με πλούσια ζωγραφική (γεωμετρικά συμπλέγματα, ρήσεις από το κοράνι) και ανάγλυφη διακόσμηση.

4. Μπέη Χαμάμ

Γνωστό και ως Λουτρά του Παραδείσου, αποτελεί το αρχαιότερο (μέσα 15ου αιώνα/1444) και μεγαλύτερο χαμάμ στην Θεσσαλονίκη και ένα πολύ σημαντικό οθωμανικό μνημείο, καθώς τα λουτρά ήταν μέρος της θρησκευτικής, της κοινωνικής ζωής και της αναψυχής των Μουσουλμάνων. Ιδρυτής του ο σουλτάνος Μουράτ Β', ο οποίος φέρει και τον τίτλο του μπέη. Είναι ένα διπλό λουτρό (για άντρες και γυναίκες), κτισμένο με υλικά σε δεύτερη χρήση από την λεηλασία των Βυζαντινών ναών. Οι περισσότεροι χώροι διακοσμούνται με τοιχογραφίες, ενώ ένας ιδιαίτερος χώρος, προορισμένος για τον Μπέη, φέρει διακοσμητικούς σταλακτίτες.

Σκεπτικό πολιτιστικής διαδρομής

Η Θεσσαλονίκη συνιστά ένα από τα μοναδικά παραδείγματα πόλης που σώζει πλήθος και ποικιλία οθωμανικών μνημείων, τα οποία ανασυνθέτουν πολλές πλευρές της ζωής σε μια πόλη των οθωμανικών χρόνων (οικονομία, θρησκεία, διοίκηση, καθημερινή ζωή κ.ά.).

Η Θεσσαλονίκη πολιορκείται και καταλαμβάνεται πρόσκαιρα από τους Τούρκους το 1387. Επιβάλλεται ετήσιος φόρος από το σουλτάνο, χωρίς όμως να προσαρτηθεί ουσιαστικά στο Οθωμανικό Κράτος, ενώ αποδίδεται και πάλι στους Βυζαντινούς το 1403. Είκοσι μόλις χρόνια μετά (1423), ο κίνδυνος κατάληψης από τους Τούρκους και η αντικειμενική αδυναμία των βυζαντινών αυτοκρατόρων, δεδομένων των απειλών προς την ίδια την Πόλη, να την στηρίξουν, αναγκάζει τον Ανδρόνικο Παλαιολόγο να την παραδώσει στους Βενετούς προς υπεράσπιση, με μόνη προϋπόθεση να διατηρήσει η Θεσσαλονίκη την κοινοτική αυτονομία. Παρά τις προσπάθειες των Βενετών η κατάληξη είναι αναπόφευκτη, κι έτσι η πόλη, που επιβίωσε όλων των εισβολέων παραμένοντας προπύργιο του Ελληνισμού και του Χριστιανισμού, πέφτει στα χέρια των Οθωμανών το 1430. Η άλωση της Θεσσαλονίκης από το σουλτάνο Μουράτ Β΄ οδηγεί στην αιχμαλωσία ή σφαγή χιλιάδων χριστιανών και σημαίνει την οριστική πλέον προσάρτηση της Θεσσαλονίκης στην Οθωμανική αυτοκρατορία, με παράλληλο εποικισμό της με τούρκους.

Για να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες των τελευταίων, αλλά και το όραμα του σουλτάνου για τη μετατροπή της Θεσσαλονίκης σε πόλη της οθωμανικής αυτοκρατορίας, αρχίζει να οργανώνεται με οικοδόμηση λουτρών, αγορών και ανέγερση τζαμιών ή μετατροπή εκκλησιών σε τζαμιά. Τα περισσότερα οθωμανικά μνημεία σώζονται σε πολύ καλή κατάσταση και είναι επισκέψιμα. Δεδομένου όμως ότι έχουν σύγχρονες χρήσεις (Μπεζεστένι>σύγχρονα μαγαζιά / Χαμζά μπέη τζαμί> κιν/φος Αλκαζάρ / Αλατζά Ιμαρέτ & Μπέη Χαμάμ>εκθεσιακοί χώροι) δε γίνεται άμεσα αντιληπτή ούτε η αρχική τους χρήση, αλλά ούτε και το γεγονός ότι συνδέονται άμεσα, αφού ανήκουν στην ίδια εποχή (δεύτερο μισό του 15^{ου} αιώνα).

Προκειμένου να μπορέσουν οι μαθητές να συνδέσουν τα παραπάνω κτίρια και να συνειδητοποιήσουν ότι, όχι απλά συνυπάρχουν στα πρώιμα οθωμανικά χρόνια, αλλά εξαρτώνται χρηστικά το ένα από το άλλο, προτείνεται η παρούσα πολιτιστική διαδρομή, υπό το πρίσμα του «Ζώντας μια μέρα στην οθωμανική Θεσσαλονίκη». Η διαδρομή προσφέρεται για ανάθεση ατομικών ή ομαδικών project και διευκολύνεται ιδιαίτερα από το γεγονός ότι τα μνημεία βρίσκονται σε σχετικά κοντινή απόσταση μεταξύ τους, με συνέπεια η συνολική περιήγηση να είναι εφικτή σ' ένα πρωινό. Θεματικά ενδείκνυται για τους μαθητές των τάξεων: Στ' Δημοτικού, Γ' Γυμνασίου, Γ' Λυκείου, που ασχολούνται με τη σύγχρονη ιστορία, αλλά και για τους μαθητές των άλλων τάξεων, οι οποίοι θέλουν να αποκτήσουν μια ολοκληρωμένη εικόνα μιας «πόλης» της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Για τους μαθητές της Θεσσαλονίκης μάλιστα συνιστά κίνητρο γνωριμίας με μια πτυχή της τοπικής ιστορίας τους.

Υπάρχον υλικό: υπάρχει αρκετή βιβλιογραφία, η οποία καταγράφεται στο τέλος

Παρουσιάστηκαν παραπάνω τρεις ενδεικτικές πολιτιστικές διαδρομές της Θεσσαλονίκης, που δύνανται να βοηθήσουν τους μαθητές να κατανοήσουν διαφορετικές πτυχές της εκάστοτε εποχής (Ρωμαϊκής, Βυζαντινής, Οθωμανικής) μέσα από τη συγκριτική μελέτη αντιπροσωπευτικών μνημείων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αναστασιάδης, Γ. & Χεκίμογλου, Ευ. (2001). *Η 'χαμένη' Εγνατία της Θεσσαλονίκης*. University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
 2. Βελένη-Αδάμ, Π. (2001). *Θεσσαλονίκη, νεράιδα, βασίλισσα, γοργόνα*. Εκδόσεις Ζήτρος-9,58 FM, Θεσσαλονίκη.
 3. Γκοσινί, Ρ. & Σαντιέ, Ζ.Ζ. (1978). *Ο μικρός Νικόλας διασκεδάζει*. Εκδόσεις Τεκμήριο, Αθήνα.
 4. Γούναρης, Κ. (1997). *Σχέδια από τη Θεσσαλονίκη*. Ιανός, Θεσσαλονίκη.
 5. Γρηγορίου, Αλ. & Χεκίμογλου, Ευ. (2008). *Η Θεσσαλονίκη των περιηγητών 1430-1930*. ΕΜΣ-Μίλητος, Θεσσαλονίκη.
 6. Ζαφείρης, Χ. (1997). *Θεσσαλονίκης Εγκόλπιον*. Εξάντας, Αθήνα.
 7. Καραβασίλη, Μ. & Μικελάκης, Ε. (1999). Πολιτιστικές διαδρομές. Προς μια ερμηνευτική του 'πολιτισμικού τοπίου' με αναπτυξιακή προοπτική. *ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ* 71, σσ. 82-86.
 8. Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου, Ε. & Τούρτα, Α. (1997). *Περίπατοι στη Βυζαντινή Θεσσαλονίκη*. Εκδόσεις Καπόν, Αθήνα.
 9. Κύρδη, Κ. (2011). Από τα εκπαιδευτικά προγράμματα στις πολιτιστικές διαδρομές: ένα βήμα μετά, στο *Παιδί και εκπαίδευση στο μουσείο. Θεωρητικές αφηρημένες, Παιδαγωγικές πρακτικές*, επιμ. Δ. Κελεσοπούλου, Πατάκης, Αθήνα.
 10. Παπαγιαννόπουλος, Απ. (χ.χ.). *Μνημεία της Θεσσαλονίκης*. Ρέκος, Θεσσαλονίκη.
 11. Παπαγιαννόπουλος, Απ. (χ.χ.). *Ιστορία της Θεσσαλονίκης*. Ρέκος, Θεσσαλονίκη.
 12. Σβορώνου, Ε. (2006). *Θεσσαλονίκη*. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού – Ερευνητές, Αθήνα.
 13. Τουράτσογλου, Ι. (1996). *Μακεδονία. Ιστορία, Μνημεία, Μουσεία.*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
 14. Τσακτσίρα, Λ., Παπανθίμου, Κ., Μάντζιου, Γ., & Καλογήρου, Ν. (2003) *Θεσσαλονίκη. Η πόλη και τα μνημεία της*. Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη.
 15. Χατζή, Γ. (1997). *Θεσσαλονίκη. Οδηγός για παιδιά*. Κέδρος, Αθήνα. Συλλογικά Έργα – Αρχαιολογικοί Οδηγοί
1. *Byzantine churches of Thessaloniki*. ΥΠΠΟ-Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
 2. *Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης*. (1997). Επιμ. Ναλμπάντης Δ. Ρέκος, Θεσσαλονίκη.
 3. *Η αναστήλωση των βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων στη Θεσσαλονίκη*. (1985). Κατάλογος έκθεσης. ΤΑΠ, Αθήνα.
 4. *Η Θεσσαλονίκη στα χαρακτηριστικά από τον 15^ο έως τα τέλη του 19^{ου} αι.* (1998). Λεύκωμα. Δήμος Θεσσαλονίκης-ΚΙΘ, Θεσσαλονίκη.
 5. *Μνημεία οθωμανικής περιόδου Θεσσαλονίκης*. ΥΠΠΟ-Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
 6. *Μνημεία της Θεσσαλονίκης*. Μόλχο, Θεσσαλονίκη.
 7. *Σχέδια από τη Θεσσαλονίκη*. (2007). Επιμ. Παπαράλλης, Γ. Ιανός, Θεσσαλονίκη.
 8. *Τοις Αγαθοίς Βασιλεύουσα Θεσσαλονίκη. Ιστορία και Πολιτισμός*. (1997). Επιμ. Χασιώτης, Ι.Κ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.

Μαρία Παρδάλη

Εισαγωγή

Στην ενότητα παρουσιάζεται - αναλύεται ένα Πολιτιστικό Πρόγραμμα που διερευνά στοιχεία λαϊκού πολιτισμού. Ειδικότερα στο θεωρητικό μέρος προσεγγίζεται η συνειδητοποίηση των ριζών της ατομικής και ομαδικής κουλτούρας, αναφέρεται η διάκριση μεταξύ λόγιας και λαϊκής παράδοσης, επισημαίνεται η μη στατικότητα του λαϊκού πολιτισμού, ενώ γίνεται αναφορά και στην έννοια της πολιτισμικής ταυτότητας. Επίσης, παρουσιάζεται η φιλοσοφία των πολιτιστικών προγραμμάτων με άξονα το λαϊκό πολιτισμό.

Στο πρακτικό μέρος παρατίθεται ενδεικτική προσέγγιση πολιτιστικού προγράμματος (διάρκειας 6 μηνών) με τίτλο «*Ο τόπος μου στο χθες και στο σήμερα*», διαμορφωμένο τόσο για τις ηλικίες των πρώτων χρόνων υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Νηπιαγωγείο, Α΄ και Β΄ δημοτικού), όσο και για τις μεγαλύτερες ηλικίες. Το πολιτιστικό πρόγραμμα «*Ο τόπος μου στο χθες και στο σήμερα*» στηρίζεται στους άξονες: στοχοθεσία, μεθοδολογία (στάδια υλοποίησης), επιλογή θέματος, διαμορφωτική αξιολόγηση για τη μελέτη και ερμηνεία του υλικού, παρουσίαση τελική αξιολόγηση, σύνδεση με το Αναλυτικό Πρόγραμμα, βιβλιογραφική αναφορά και συνεργασία με φορείς. Παρουσιάζεται δε με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορεί να εφαρμοστεί κατά περίπτωση, τόσο στις μικρές όσο και στις μεγαλύτερες τάξεις του Δημοτικού.

Σκοπός της ενότητας είναι:

- ✓ Η αναγνώριση των εννοιών: παράδοση, λαϊκή παράδοση, λαϊκός πολιτισμός
- ✓ Η αναγνώριση των στοιχείων που συνιστούν ένα πολιτιστικό πρόγραμμα με περιεχόμενο τη λαϊκή παράδοση
- ✓ Η εξοικείωση με τις μεθοδολογίες προσέγγισης πολιτιστικών προγραμμάτων με αναφορά στο λαϊκό πολιτισμό

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα

Μετά την ολοκλήρωση της μελέτης της ενότητας ο/η εκπαιδευτικός θα είναι σε θέση:

- ✓ Να αναγνωρίζει τη θεματολογία που εμπίπτει στο φάσμα του λαϊκού πολιτισμού
- ✓ Να κατανοεί τη δομή πολιτιστικών προγραμμάτων με θέμα το λαϊκό πολιτισμό
- ✓ Να εφαρμόζει ανάλογα προγράμματα λαμβάνοντας υπόψη τις συνδέσεις με το Αναλυτικό Πρόγραμμα

- ✓ Να δομεί δικά του πολιτιστικά προγράμματα με κατεύθυνση τη γνωριμία του μαθητή με στοιχεία της λαϊκής του παράδοσης.

Θεωρητικές αναφορές για την έννοια της λαϊκής παράδοσης

Διαχρονικά θέματα όπως η αγάπη, ο γάμος, ο χωρισμός, η ξενιτιά, ο θάνατος, η φύση, η λαϊκή αρχιτεκτονική, το νανούρισμα, τα επαγγέλματα, οι ενδυμασίες, τα εργαλεία, αλλά και τα παραμύθια, τα τραγούδια, οι χοροί, οι συνταγές, οι συνήθειες, οι τρόποι καλλιέργειας της γης, η λαϊκή ιατρική, οι δοξασίες, οι παροιμίες, τα παιχνίδια, η λαϊκή χειροτεχνία, αποτελούν άξονες μελέτης και στη σημερινή εποχή, όπως και στην παλαιότερη. Η κάθε γενιά, η κάθε κοινωνία θέτει τους δικούς της προβληματισμούς, τα δικά της «θέλω», σύμφωνα με τις δικές της ανάγκες, και κάθε φορά η προηγούμενη γενιά γίνεται ένα σκαλοπάτι για την επόμενη. Η νέα γενιά έχει στη διάθεσή της για μελέτη αυτά που έχουν ήδη προηγηθεί, όταν και όποτε τα χρειαστεί. Τα προηγούμενα σκαλοπάτια αποτελούν την παράδοση, ενώ τα νέα αποτελούν τα διαφορετικά στοιχεία που έρχονται να προστεθούν στα παλιά. Αυτή η διαρκής εξέλιξη που συντελείται ανάμεσα στο παλιό και στο νέο δημιουργεί κάθε φορά νέες μορφές πολιτισμού (Σκόπας, 1996; Βογιατζόγλου και συν. 1986).

Η παράδοση εμπεριέχει στοιχεία που αφενός έχουν δημιουργηθεί από την κοινωνική ομάδα, το δημιουργό-λαό και το έργο είναι αποτέλεσμα ομαδικής προσπάθειας. Δηλαδή, η προσπάθεια αυτή έχει ξεκινήσει από τον ανώνυμο δημιουργό και στην πορεία εμπλουτίστηκε από τις ομαδικές εμπειρίες. Σ' αυτήν την περίπτωση αναφερόμαστε στη λαϊκή παράδοση και το λαϊκό πολιτισμό. Αφετέρου η παράδοση εμπεριέχει στοιχεία που έχουν δημιουργηθεί από τον ένα, τον εμπνευσμένο, επώνυμο δημιουργό και τις ατομικές εμπειρίες. Εδώ αναφερόμαστε στη λόγια παράδοση. Συχνά λόγια και λαϊκή παράδοση συνδιαλέγονται, αντλώντας η μια στοιχεία από την άλλη. Το κάθε είδος έχει να προσφέρει πληροφορίες και μπορεί να φανεί χρήσιμο και αξιοποιήσιμο. Οι παλαιότερες αγροτικές κοινωνίες ερμήνευαν ουσιώδη θέματα με βάση μύθους και δοξασίες, εκεί επικρατούσε περισσότερο η λαϊκή παράδοση. Όσο η επιστήμη εξελίσσεται και οι άνθρωποι αναζητούν τεκμηριωμένες απόψεις, επικρατεί περισσότερο η λόγια παράδοση (Βογιατζόγλου και συν., 1986).

Κάθε μορφή κοινωνίας στην εξελικτική της πορεία, αντλεί έμπνευση, ιδέες και πρότυπα είτε από τη λόγια, είτε από τη λαϊκή παράδοση, χωρίς να γίνεται πάντα σαφής διαχωρισμός, αφού συναποτελούν κομμάτια του πολιτισμού της και η σχέση τους είναι διαλεκτική.

Ένα πολιτιστικό πρόγραμμα που διερευνά στοιχεία λαϊκού πολιτισμού έχει ως κεντρικούς στόχους:

- τη συνειδητοποίηση των ριζών της ατομικής και ομαδικής κουλτούρας των μαθητών
- τον ορισμό της πολιτιστικής ταυτότητας αλλά και τη σε βάθος γνωριμία με τον πολιτισμό άλλων λαών και κοινωνιών
- την αποδοχή και το σεβασμό του άλλου και του πολιτισμού που φέρει
- τη γνωριμία με κοινωνίες του παρελθόντος
- την αξιοποίηση αυτών των στοιχείων στη διαμόρφωση της ταυτότητας του μελλοντικού πολίτη.

Μέσα στη σημερινή πολυπολιτισμική τάξη κάθε ομάδα μαθητών εμφανίζει τα ιδιαίτερα πολιτισμικά της στοιχεία, δηλαδή τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της που προκύπτουν από τον πολιτισμό της και τα οποία συνθέτουν και την πολιτισμική της ταυτότητα, χωρίς βέβαια να αγνοούνται και οι πολιτισμικές επιδράσεις (Cuche, 2001). Το λαϊκό παραμύθι, οι θρύλοι, τα λαϊκά δρώμενα, οι παροιμίες, τα τραγούδια, καλλιεργούν την έκφραση και τη φαντασία, ενδείκνυνται για την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, αλλά και αποτελούν σημείο «πολιτισμικής συνάντησης των λαών» (Αυδίκος 1999, Μερακλής, 1992). Το κοινό σημείο «της πολιτισμικής συνάντησης» επιπλέον, συμβάλλει στην καλλιέργεια της αποδοχής και του σεβασμού της διαφορετικότητας και προωθεί τη διαπολιτισμικότητα.

Ο λαϊκός πολιτισμός μπορεί να αποτελέσει κοινό άξονα δράσης και έμπνευσης. Για παράδειγμα στους θεματικούς άξονες που συνδέονται με ήθη και έθιμα του γάμου, της γέννησης, της χαράς ή της λύπης, όλοι οι μαθητές έχουν να καταθέσουν κάτι (βλέπε σχετικά στην ενότητα *Διαπολιτισμικές προσεγγίσεις*).

Στη σημερινή εποχή, όπως προτείνεται και στο πρόγραμμα σπουδών για το «Νέο Σχολείο», ένας από τους δείκτες πολιτισμού είναι και η *σχέση με το παρελθόν*. Αυτή όμως δεν είναι μία σχέση στατική, «η καλλιτεχνική έκφραση των μαθητών βρίσκεται σε διαρκή και γόνιμο διάλογο με τις παραδοσιακές τέχνες και την πολιτιστική κληρονομιά» (Π.Ι. Πεδίο Πολιτισμός-Δραστηριότητες Τέχνης στην υποχρεωτική εκπαίδευση, 2011).

Πολιτιστικά Προγράμματα με προσανατολισμό τον λαϊκό πολιτισμό

Τα Πολιτιστικά Προγράμματα που εμπίπτουν στο θεματικό πεδίο του λαϊκού πολιτισμού είναι ποικίλα. Από τα πιο χαρακτηριστικά μπορούν να θεωρηθούν τα προγράμματα με γενικότερο θέμα «ο τόπος μου ή το χωριό μου» όπου εμπλέκεται και η θεματική της τοπικής ιστορίας και λαογραφίας και διερευνούνται θέματα όπως τα παραδοσιακά εργαλεία, τα επαγγέλματα και οι καθημερινές ασχολίες, οι ενδυμασίες, τα παιχνίδια, τα παραμύθια, ο γάμος, οι χοροί, η μουσική.

Ενδεικτική μέθοδος προσέγγισης τέτοιων θεμάτων, εκτός της βιβλιογραφικής μελέτης, είναι η επιτόπια λαογραφική έρευνα, όπου πραγματοποιείται με τη βιωματική συμμετοχή των ερευνητών-μαθητών. Οι μαθητές εντάσσονται ενεργά σε αυτό που μελετούν και το εκτιμούν καλύτερα. Σε μία τέτοια έρευνα δράσης που απομακρύνει τον ερευνητή από τη λαογραφία «της πολυθρόνας», το οποιοδήποτε νέο στοιχείο που καταγράφεται, συγκρίνεται με το ήδη υπάρχον. Συνήθως σε τέτοια έρευνα οι μαθητές-ερευνητές συμμετέχουν σε εκδηλώσεις, συλλέγουν πληροφορίες και υλικό, όπως φωτογραφίες, γλωσσικό και ηχητικό υλικό, σχέδια, παραδοσιακή μουσική. Ένα χρήσιμο εργαλείο της επιτόπιας έρευνας είναι το ερωτηματολόγιο (Βαρβούνης, 1994).

Επιπρόσθετα, οι πολιτιστικές διαδρομές που μπορούν να σχεδιαστούν είναι ποικίλες. Συνήθως συνδέονται με επισκέψεις σε λαογραφικά μουσεία και συλλογές, σε ιστορικό μουσείο, καθώς και σε τοπικούς πολιτιστικούς φορείς. Αν προβλέπονται εκπαιδευτικά προγράμματα για τους χώρους αυτούς, καλό είναι να περιλαμβάνεται η παρακολούθησή τους στο σχεδιασμό του πολιτιστικού προγράμματος, αφού ο εκπαιδευτικός ενημερωθεί πρώτα για το περιεχόμενό τους.

Αλλιώς, προτείνεται ο εκπαιδευτικός να σχεδιάσει τις επισκέψεις ως μέρος της ερευνητικής διαδικασίας του πολιτιστικού προγράμματος, ετοιμάζοντας, αν το κρίνει απαραίτητο, φύλλα εργασίας. Καλό είναι επίσης, να δανείζονται σχετικές μουσειοσκευές και εκπαιδευτικό υλικό (βλέπε σχετική ενότητα). Επίσης, μια διαδρομή, όπως από το σχολείο μέχρι την πλατεία ή οποιαδήποτε επίσκεψη από την οποία προκύπτουν αναφορές σε πολιτιστικά δρώμενα, όπως για παράδειγμα σε μια γιαγιά που «κεντά» το ψωμί του γάμου, ή σε ένα εργαστήρι αγγειοπλάστη, η καταγραφή ενός παραμυθιού ή τραγουδιού, η συνέντευξη από κάποιον μεγαλύτερο, αποτελούν σημαντικά στοιχεία του σχεδιασμού μιας πολιτιστικής διαδρομής.

Σε κάθε σχεδιασμό πολιτιστικού προγράμματος που επικεντρώνεται σε όψεις του λαϊκού πολιτισμού χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή ώστε:

α) να μη μείνει στη γραφικότητα και σε μια φολκlorική αναβίωση ενός εθίμου ή δρώμενου, αποκομμένου από την ιστορικότητά του, την ερμηνεία του και την κοινωνική του διάσταση. Οι τυχόν αναβιώσεις καλό είναι να σχετίζονται με την τοπική παράδοση, χωρίς επινοήσεις, προσθήκες ή αλλαγές.⁵

⁵ Η διάκριση του φολκlorισμού και της παράδοσης δίνεται εύστοχα από το Μερakλής: «Η τάση του ανθρώπου προς τη «λατρεία» του παρελθόντος είναι τόσο διαδεδομένη ώστε, όταν το παλαιό αντικείμενο δεν υπάρχει πια, η επινοητικότητά μας καταφεύγει στη λύση της κατασκευής ενός καινούριου, μιας απομίμησής του: ενός συμβόλου του. Και όταν το έθιμο δεν υπάρχει πια, κατασκευάζεται μια απομίμησή του [...] Στη βιομηχανοποίηση αυτή βρίσκεται το πρόβλημα και, όπως συνηθίζουμε να λέμε, ο κίνδυνος που γεννάει ο φολκlorισμός. Είναι το πρόβλημα της νόθευσης του γνήσιου παραδοσιακού λαϊκού αντικειμένου» (Μερakλής 1989: 118-119)

β) να μην περιορίζεται σε μια εξιδανικευμένη εικόνα της ζωής στο χωριό ή σε παρελθόντα χρόνο, αλλά να προτρέπει τα παιδιά να συσχετίσουν το θέμα τους με το φυσικό περιβάλλον, την ιστορία της περιοχής, τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες.

Στη συνέχεια παρατίθεται ενδεικτική προσέγγιση Πολιτιστικού Προγράμματος με τίτλο «*Ο τόπος μου στο χθες και στο σήμερα*», διαμορφωμένο τόσο για τις ηλικίες των πρώτων χρόνων υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Νηπιαγωγείο, Α΄ και Β΄ δημοτικού), όσο και για τις μεγαλύτερες ηλικίες.

Παρουσίαση διαμορφωμένου Πολιτιστικού Προγράμματος με άξονα το λαϊκό πολιτισμό

Το θέμα «*Ο τόπος μου στο χθες και στο σήμερα*» έχει πραγματοποιηθεί και πραγματοποιείται σαν Πολιτιστικό Πρόγραμμα, σε όλες τις βαθμίδες της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Συνήθως επιλέγεται από τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς, είτε με αφορμή κάποια σχετική ενότητα, π.χ. στη Γλώσσα, τη Μελέτη Περιβάλλοντος, την Ιστορία ή τα Θρησκευτικά, είτε μετά από κάποιο περιστασιακό γεγονός, όπως μία τοπική εκδήλωση ή έκθεση λαογραφικού περιεχομένου, οπότε ενεργοποιείται το ενδιαφέρον των μαθητών.

Διαστάσεις: ιστορική αναδρομή, περιβαλλοντικές και οικιστικές συνθήκες διαβίωσης, μνημεία, επαγγέλματα, και ασχολίες τοπική πολιτιστική κληρονομιά-λαϊκή παράδοση, τοπωνύμια, τρόπος ζωής και σχέσεις κατοίκων, άνθρωποι και ψυχαγωγία, τοπικοί θρύλοι, ντοπιολαλιά.

Διάρκεια: 6 μήνες

Στόχοι

Οι στόχοι είναι χωρισμένοι σύμφωνα με τα 4 επίπεδα της UNESCO: *μαθαίνουμε πώς να μαθαίνουμε, μαθαίνουμε πώς να ενεργούμε, μαθαίνουμε πώς να συμβιώνουμε με τους άλλους, μαθαίνουμε πώς να υπάρχουμε* (Μ.Π.Ε., 2011)

Μικρές ηλικίες	Μεγαλύτερες ηλικίες
<p>Γνωρίζοντας και κατανοώντας</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να γνωρίσουν την περιοχή τους (φυσικό περιβάλλον) • Να γνωρίσουν και συνειδητοποιήσουν <ol style="list-style-type: none"> α. την ιστορία του τόπου τους β. πώς διαφοροποιούνται οι συνήθειες ενός τόπου μέσα στο χρόνο (παλιά-σήμερα) • Να γνωρίσουν τη λαϊκή παράδοση του τόπου τους (ήθη, έθιμα) <p>Διερευνώντας και εντοπίζοντας</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να ερευνήσουν και να εντοπίσουν στοιχεία που συνδέουν με την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής τους, παλιότερα και τώρα • Να ερευνήσουν και να εντοπίσουν στοιχεία για τον τρόπο ζωής και τις συνήθειες των κατοίκων παλιότερα και τώρα <p>Επικοινωνώντας και συνεργαζόμενοι με τους άλλους</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να μάθουν να συνεργάζονται, να εργάζονται ομαδικά και να εκφράζονται δημιουργικά, ανταλλάσσοντας απόψεις μέσα από τη συλλογή και καταγραφή του υλικού, τη συζήτηση και τη δημιουργία <p>Συνδέοντας με τη ζωή</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να αποκτήσουν εμπειρίες από τον κόσμο των ενηλίκων, να εκτιμήσουν τη λαϊκή κληρονομιά και να προσανατολιστούν δημιουργικά προς το μέλλον 	<p>Γνωρίζοντας και κατανοώντας</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να γνωρίσουν την περιοχή τους μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες στο χθες και στο σήμερα (φυσικό περιβάλλον-οικιστικές συνήθειες) • Να γνωρίσουν και να κατανοήσουν την αξία της λαϊκής παράδοσης <p>Διερευνώντας και εντοπίζοντας</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να ερευνήσουν και να εντοπίσουν τα όρια και τα τοπωνύμια της περιοχής παλιότερα και τώρα • Να έρθουν σε επαφή, να κατανοήσουν και να επικοινωνήσουν οι μαθητές με άτομα διαφορετικής ηλικίας, με στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού, επαγγέλματα, ενδυμασίες, συνταγές και οποιοδήποτε άλλο στοιχείο συνδέεται με την παράδοση του τόπου • Να διερευνήσουν και να εντοπίσουν τις αρχές και αξίες της τοπικής και ευρύτερης κοινωνίας σε σχέση α) με τις ιστορικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες και β) με το παρόν, ώστε να αναπτύξουν κριτική σκέψη <p>Επικοινωνώντας και συνεργαζόμενοι με τους άλλους</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να μάθουν να συνεργάζονται, να εργάζονται ομαδικά και να εκφράζονται δημιουργικά, ανταλλάσσοντας απόψεις μέσα από τη συλλογή και καταγραφή του υλικού, τη συζήτηση, τη διαπραγμάτευση και τη δημιουργία <p>Συνδέοντας με τη ζωή</p> <ul style="list-style-type: none"> • Στηριζόμενοι στο σίγουρο έδαφος της παράδοσης να εκτιμήσουν το παρόν και

	<p>να προσανατολιστούν δημιουργικά προς το μέλλον. Έτσι, αφού έχουν γνωρίσει από κοντά τη ζωή των ανθρώπων του τόπου τους, με τις ασχολίες τους, τα ήθη και έθιμά τους, αλλά και τα προβλήματά τους, να αποκτήσουν ανάλογες εμπειρίες, να μάθουν να εκτιμούν και να αξιολογούν. Επιπλέον, να συγκρίνουν τον τόπο τους με άλλους, να μάθουν να διαχωρίζουν αγροτικούς με αστικούς δήμους και τελικά να σχηματίζουν μια συνολική εικόνα για τη ζωή στην ευρύτερη περιοχή τους.</p>
--	--

Στάδια υλοποίησης-μεθοδολογία

1. Ευαισθητοποίηση

A. Τεχνική: Ένας περίπατος στην περιοχή με φύλλα εργασίας ή φωτογραφικές μηχανές, καταγράφοντας την καθημερινή ζωή ή ό, τι τους κάνει εντύπωση και συνομιλώντας με τους κατοίκους, μπορεί να αποτελέσει μια ευκαιρία για ευαισθητοποίηση.

B. Τεχνική: Η/Υ, προτζέκτορας, CD player. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να προβάλλει τις εικόνες που καταγράφηκαν από τον περίπατο (τοπία, συνήθειες, κτίρια και ό, τι άλλο θεωρεί χρήσιμο) με τη συνοδεία μουσικής, από τη συγκεκριμένη περιοχή.

Γ. Τεχνική: Συζήτηση. *Τι είναι αυτό που μόλις είδαμε από το βίντεο ή τις εικόνες; Τι μας θυμίζει;*

2. Καταγραφή διαστάσεων

Τεχνική: καταγισμός ιδεών (ανάλογα με την ηλικία και τα τοπικά ενδιαφέροντα καταγράφονται οι ιδέες και οι εμπειρίες των μαθητών για το συγκεκριμένο θέμα. Π.χ. *Όταν ακούτε τη λέξη «τόπος», τι σας έρχεται στο μυαλό;* Ο εκπαιδευτικός καταγράφει στον πίνακα ή σε χαρτί του μέτρου, είτε οι ίδιοι οι μαθητές σε μεγαλύτερες ηλικίες, καταγράφουν σε αυτοκόλλητα χαρτάκια και τα κολλούν οι ίδιοι).

Από τον καταγισμό προκύπτουν τα υποθέματα, όπως: κτίρια, μνημεία, ήθη και έθιμα, επαγγέλματα - ασχολίες, τοπικοί θρύλοι, παραδοσιακοί οικισμοί, εκκλησίες-ξωκλήσια, τοπικοί χοροί και άλλα.

3. Χωρισμός σε ομάδες

Ο χωρισμός σε ομάδες γίνεται ανάλογα με τις διαστάσεις του θέματος που η κάθε ομάδα έχει επιλέξει να μελετήσει και τους στόχους που έχει θέσει.

Μικρές ηλικίες

Οι μικροί μαθητές χωρίζονται σε ομάδες με παιχνίδια σχετικά με την ηλικία τους. Για παράδειγμα, ο χωρισμός μπορεί να γίνει με το

Μεγαλύτερες ηλικίες

Οι μεγαλύτεροι μαθητές χωρίζονται με παιχνίδια που ταιριάζουν στην ηλικία τους και τα ενδιαφέροντά τους. Ένα τέτοιο παιχνίδι είναι το *παιχνίδι των παζλ παλιών*

<p>«παιχνίδι με τα παραμύθια».</p> <p>Επιλέγονται εικόνες από κάποια γνωστά λαϊκά παραμύθια που έχουμε επεξεργαστεί στην τάξη, ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών και τις ομάδες που θέλουμε να δημιουργήσουμε, όπως «η μαρμαρωμένη αρχοντοπούλα» ή «οι δώδεκα μήνες» κ.ά. (κοίτα πιο κάτω ενδεικτική λαογραφική βιβλιογραφία).</p> <p>Θα μπορούσε βοηθητικά, οι κάρτες να έχουν και τα ανάλογα χρώματα, δηλαδή, κάθε παραμύθι και το δικό του χρώμα. Ο εκπαιδευτικός τις αφήνει στο πάτωμα και καλεί τους μαθητές να πάρουν από μία κάρτα. Τα παιδιά που κρατούν εικόνες από το ίδιο παραμύθι αποτελούν και τη μία από τις ομάδες</p>	<p>φωτογραφιών ή καρτ ποστάλ με εικόνες από την περιοχή που θα μελετήσουν.</p> <p>Ο εκπαιδευτικός, ανάλογα με τις ομάδες που θέλει να δημιουργήσει και τον αριθμό των μαθητών του, κόβει σε μεγάλα κομμάτια τη φωτογραφία ή την κάρτα (π.χ. στα τέσσερα) και καλεί τους μαθητές να επιλέξουν από ένα κομμάτι.</p> <p>Μετά οι μαθητές σχηματίζουν ομάδες, ενώνοντας τα κομμάτια του παζλ. Βοηθητικά θα μπορούσε να υπάρξει ταυτόχρονη προβολή ή ανάρτηση σε χαρτόνι των φωτογραφιών ή καρτών.</p>
---	--

4. Έρευνα και συλλογή υλικού

Η κάθε ομάδα αποφασίζει το υποθέμα που θα μελετήσει. Κάνουν ένα «συμβόλαιο» μεταξύ τους για το πώς θα δουλέψουν και δημιουργούν ένα χρονοδιάγραμμα. Καθορίζουν την πρώτη κοινή συζήτηση-παρουσίαση που θα έχουν σε επίπεδο ολομέλειας για την πορεία τους, η οποία θα έχει και το ρόλο της διαμορφωτικής αξιολόγησης. Κρατούν ό,τι πήγε καλά, αλλάζουν πορεία σε ό,τι δεν «προχωράει» και ξεφεύγει από τους στόχους. Κυρίως στις μικρές ηλικίες, ο συντονιστικός ρόλος του εκπαιδευτικού είναι καθοριστικός. Σε μεγαλύτερες ηλικίες συντονιστής μπορεί να είναι και ένας μαθητής.

Ενδεικτικό υποθέμα μελέτης: τοπική λαϊκή παράδοση (ομάδα Γ')

Μικρές ηλικίες

Ενδεικτικές δραστηριότητες:

Συγκέντρωση φωτογραφικού υλικού και παλιών αντικειμένων

Επίσκεψη γιαγιάς ή παππού στο σχολείο και διήγηση παλιών τοπικών ιστοριών

Επίδειξη παραδοσιακής συνταγής με συμμετοχή των μαθητών

(<http://agro.in.gr/recipes/>)

Παρουσίαση τοπικής φορεσιάς

Επίσκεψη στο λαογραφικό μουσείο της περιοχής ή κάποιας άλλης αν δεν υπάρχει στην περιοχή μετά από συνεννόηση και συνεργασία με τον/τους υπεύθυνους, σε επιλεγμένα εκθέματα και συλλογές (βλέπε σχετική ενότητα).

Μεγαλύτερες ηλικίες

Ενδεικτικές δραστηριότητες:

Βιβλιογραφική και δικτυογραφική έρευνα
(<http://agro.in.gr/tradition/>)

(*Ατλας της Ελληνικής Λαογραφίας:*
<http://kentrolaografias.gr/files/pdf/ekpaideush/keel-atlas-all.pdf>)

Οι μαθητές φωτογραφίζουν ο,τιδήποτε σχετικό με την παράδοση του τόπου τους που θεωρούν ότι ταιριάζει με το θέμα μελέτης τους. Ταυτόχρονα συγκεντρώνουν και το αντίστοιχο υπάρχον υλικό.

Παραδοσιακές συνταγές

Παρουσίαση τοπικής φορεσιάς

(Εποπτευόμενοι οργανισμοί και φορείς Υπ. Πο.:
<http://www.yppo.gr/5/g5410.jsp>)

Επίσκεψη σε ιστορικά/παραδοσιακά
κτίρια/σπίτια/μνημεία της περιοχής

(http://www.dance-pandect.gr/pds_portal_gr/index.php?option=com_content&view=article&id=61&Itemid=66)

Χορευτικές περιστάσεις

(http://www.dance-pandect.gr/pds_portal_gr/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=50 πανηγύρια, γάμοι και οικογενειακά γλέντια, καφενεία, γιορτές)

Συντάσσουν ερωτηματολόγια ως προς τις συνήθειες, τα ήθη και τα έθιμα και τα δίνουν σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας.

Έθιμα από κάθε γωνιά της Ελλάδας:

(<http://www.forthnet.gr/templates/newsPosting.aspx?p=144000>)

Παίρνουν συνεντεύξεις από το δήμαρχο ή άτομα του τοπικού πολιτιστικού φορέα.

Καταγράφουν μαρτυρίες κατοίκων, συγκεντρώνουν τυχόν ηχητικό ή έντυπο υλικό (π.χ. αναδρομές και μνήμες από το Αγρίνιο:

<http://www.epoxi.gr/memories.htm>)

Πραγματοποιούν επίσκεψη σε λαογραφικό μουσείο της περιοχής ή κάποιας άλλης αν δεν υπάρχει στην περιοχή.

(Εποπτευόμενοι οργανισμοί και φορείς Υπ. Πο.: <http://www.yppo.gr/5/g5410.jsp>)

Επίσκεψη σε ιστορικά/παραδοσιακά
κτίρια/σπίτια/μνημεία της περιοχής

Αφιέρωμα στους παραδοσιακούς
οικισμούς:

http://www.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathcommon_2_07/01/2009_1288018

5. Μελέτη και ερμηνεία του υλικού-Διαμορφωτική αξιολόγηση

Οι ομάδες στην πρώτη κοινή συνάντηση που έχουν προκαθορίσει παρουσιάζουν το υλικό που συνέλεξαν. Το μελετούν και αν δουν ότι κάτι δεν τους ταιριάζει, το τροποποιούν. Στην παραπάνω

ομάδα που παρουσιάσαμε για παράδειγμα, οι μαθητές διαπίστωσαν ότι η επίσκεψη μιας ηλικιωμένης κυρίας στην τάξη για την επίδειξη μιας συνταγής δεν ήταν εφικτή. Άλλαξαν λοιπόν τον αρχικό σχεδιασμό και η ομάδα επισκέφτηκε τη συγκεκριμένη κυρία στο σπίτι της ένα Σάββατο πρωί, όπου βιντεοσκοπήθηκε κιάλας η επίδειξη για να την παρουσιάσουν στο τέλος στην ολομέλεια.

Στην τελική συνάντησή τους διασταυρώνουν στοιχεία, εξάγουν συμπεράσματα σχετικά με τους αρχικούς στόχους και αποφασίζουν τον τρόπο παρουσίασης του έργου τους.

Σημείωση: οι δραστηριότητες φροντίζουμε να είναι αλληλένδετες, η μία να οδηγεί στην άλλη. Αν είναι αποσπασματικές, χωρίς εσωτερικό σύνδεσμο, δεν επιτελούν τους στόχους ενός πολιτιστικού προγράμματος

6. Παρουσίαση

Η παρουσίαση μπορεί να γίνει σε επίπεδο τάξης, σχολείου, κοινότητας/δήμου

Μπορεί να περιλαμβάνει όλες ή κάποιες από τις δραστηριότητες που ακολουθούν.

Θα πρέπει να προηγηθεί απόφαση για το τι θα περιλαμβάνουν, σε ποιους θα απευθύνονται και σχεδιασμός τους από τις ομάδες των παιδιών, σε όλα τους τα στάδια π.χ. σύνταξη και συγγραφή προσκλήσεων, λεζάντες, θέση των αντικειμένων προς έκθεση και άλλα παρόμοια.

Μικρές ηλικίες

Έκθεση ζωγραφικής ή/και φωτογραφίας τοπίων.

Θεατρικό δρώμενο

Μουσικοχορευτική παράσταση

Δημιουργία, εικονογράφηση και βιβλιοδεσία δικού τους μυθοπλαστικού κειμένου, που να στηρίζεται στα λαϊκά παραμύθια.

Παρουσίαση εθίμων, παραμυθιών, και άλλου υλικού που συλλέχθηκε

Σύνθεση σε θεατρικό δρώμενο ή/και σε αυτοσχέδιο βιβλίο των παραμυθιών, τραγουδιών, παροιμιών, αφηγήσεων κλπ. που συνέλεξαν.

Αναβίωση εθίμων, με μία ιδιαίτερη προσοχή να μην εκπέσει σε φολκlorική αναπαράσταση, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω.

Μεγαλύτερες ηλικίες

Δημιουργία έντυπου υλικού, ποιήματα σχετικά, CD/DVD

Ντοκιμαντέρ με τις δραστηριότητες των μαθητών κατά τη συλλογή του υλικού

Έκθεση ζωγραφικής ή/και φωτογραφίας τοπίων.

Θεατρικό δρώμενο

Σύνθεση σε θεατρικό δρώμενο ή/και σε αυτοσχέδιο βιβλίο των παραμυθιών, μαρτυριών, τραγουδιών, παροιμιών, αφηγήσεων κλπ. που συνέλεξαν.

Αναβίωση εθίμων

Παραδοσιακοί χοροί

Ανάγλυφοι χάρτες της περιοχής παλιά και τώρα

Δημιουργία/ανανέωση ιστοσελίδας

7. Τελική αξιολόγηση

<p style="text-align: center;">Μικρές ηλικίες</p> <p>Ο εκπαιδευτικός με τη μορφή ερωτήσεων διαπιστώνει αν πράγματι έχουν επιτευχθεί οι στόχοι.</p> <p>Από την καλλιτεχνική δημιουργία των μαθητών σε προσωπικό και ομαδικό επίπεδο.</p>	<p style="text-align: center;">Μεγαλύτερες ηλικίες</p> <p>Ερωτήσεις</p> <p>Ερωτηματολόγιο (έχει δοθεί στην αρχή και δίνεται και στο τέλος)</p> <p>Από την καλλιτεχνική δημιουργία των μαθητών</p>
<p>Πεδία σύνδεσης με το Αναλυτικό Πρόγραμμα (ενδεικτική σύνδεση με τα σχολικά εγχειρίδια)</p>	
<p style="text-align: center;">Μικρές ηλικίες</p> <p>Στο Νηπιαγωγείο το Πολιτιστικό Πρόγραμμα μπορεί να αποτελέσει τμήμα της καθημερινής διδακτικής, λόγω της ευελιξίας του Αναλυτικού Προγράμματος</p> <p><i>Σύνδεση με οδηγό Νηπιαγωγού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου (πόλη – χωριό): (ιστορία, παραδόσεις, ασχολίες κατοίκων κ.ά. κεφάλαιο 10, σελ. 254-265) (Αρβανιταντώνη, 2010). • Λαογραφία : σελ. 174-175, 266-269 και κεφάλαιο 11.1 <p><u>Γλώσσα:</u> Καταγραφή εμπειριών- ιστορίες-ονομασίες αντικειμένων-παραδόσεις, παροιμίες. Διήγηση</p> <p><i>Α' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Παραδοσιακά επαγγέλματα: Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Α & Β τάξεων/ βιβλίο δασκάλου, σελ. 18, 22 • Ήθη και έθιμα: Γλώσσα τευχ.1 & 2/ Ανθολόγιο Λογοτ. Κειμένων Α & Β τάξεων σελ. 42, 51-52 / βιβλίο δασκάλου σελ. 23, 24, 25, 46, 47, 48, 60 <p><i>Β' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: ενότητα 17.3 • Λαογραφία: ενότητα 4, 5, 8, 12,13, 16.6/ Ανθολόγιο Λογοτ. Κειμένων Α & Β τάξεων σελ.42, 51-52, 111-115/ δασκάλου σελ. 23, 24, 39, 40, 46 • Επαγγέλματα: ενότητα 20/ Ανθολόγιο 	<p style="text-align: center;">Μεγαλύτερες ηλικίες</p> <p>Το πρόγραμμα δουλεύεται μέσα στο ωράριο της ευέλικτης ζώνης και διαθεματικά ανάλογα με την τάξη, συνδέεται ενδεικτικά με τα ακόλουθα μαθήματα.</p> <p>(Μπορεί να αξιοποιηθεί ανάλογα και τα διαθέσιμα πιστοποιημένα εκπαιδευτικά λογισμικά σε on line μορφή για το δημοτικό στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://ts.sch.gr/software/dimotiko)</p> <p><u>Γλώσσα:</u> Χρησιμοποίηση πολλών κειμενικών ειδών όπως αφήγηση, περιγραφή, λεζάντα, χάρτες και σχεδιαγράμματα, οδηγίες, λίστες. Σύνταξη ερωτηματολογίων, καταγραφή υλικού, τοπικοί μύθοι και παραδόσεις. (ανάγνωση- κατανόηση-αξιοποίηση, καθώς και χρήση -γραφή) Εξάσκηση στον προφορικό λόγο και τεκμηρίωση απόψεων.</p> <p><i>Γ' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Γ & Δ σελ. 89-91 • Γειτονιά: τευχ.1, σελ 40 /βιβλίο δασκάλου σελ. 30 • Αρχαιολογικοί τόποι: Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Γ & Δ

<p>Λογοτεχνικών Κειμένων Α & Β τάξεων /βιβλίο δασκάλου σελ. 18, 22)</p> <p><u>Μαθηματικά:</u> Έννοια του χώρου και του χρόνου-συγκρίσεις-ταξινομήσεις αντικειμένων-γεωμετρικά μοτίβα (αναπαραγωγή από παραδοσιακά σχέδια, π.χ. τοπικής φορεσιάς)</p> <p><i>Α' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: κεφάλαιο 19/ βιβλίο δασκάλου σελ. 161, 162 <p><i>Β' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: κεφάλαιο 26, 51, 53 • Λαογραφία: κεφάλαιο 31, 39, 40 • Επαγγέλματα: κεφάλαιο 26, 31 • Δρόμοι: κεφάλαιο 1 <p><u>Μελέτη Περιβάλλοντος:</u> Γεωγραφία και Ιστορία του τόπου, ήθη και έθιμα</p> <p><i>Α' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: σελ. 110, 114-118 / βιβλίο δασκάλου σελ. 64 • Η γειτονιά μου: σελ. 52-61 • Λαογραφία: σελ. 41, βιβλίο δασκάλου σελ. 102 • Ενδυμασία σελ. 36 <p><i>Β' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: ενότητα 2.8 • Η γειτονιά μου: κεφάλαιο 26, 51, 53/βιβλίο δασκάλου, κεφάλαιο 51 • Εκκλησίες-ξωκλήσια: ενότητα 2.5 • Λαογραφία: τευχ. 1, κεφάλαιο 16, 24 /τ.2, κεφάλαιο 31, 40, ενότητα 15.2,3, 15.4 <p><u>Αισθητική αγωγή:</u> αισθητική καλλιέργεια μέσω της τέχνης και καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων, όπως ζωγραφική, κολλάζ, ακρόαση μουσικών κομματιών</p>	<p>σελ. 89-91</p> <ul style="list-style-type: none"> • Παραδοσιακά μέσα συγκοινωνίας: Γλώσσα τευχ. 2, σελ. 66-70/ τευχ. 3, σελ. 26 Ήθη και έθιμα: τεύχος 2 σελ. 7-32, 74, 76, 77/ τευχ. 3, σελ. 64, 65, 66, 67 / βιβλίο δασκάλου σελ. 50/ Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Γ & Δ βιβλίο δασκάλου σελ. 27 <p><i>Δ' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: ενότητα 16 • Αρχαιολογικοί τόποι: Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Γ & Δ σελ. 89-91 • Ήθη και έθιμα: ενότητα 8, 15 / Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Γ & Δ βιβλίο δασκάλου σελ. 27/ τευχ. 1, σελ. 10-12. <p><i>Ε' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: ενότητα 2 • Ήθη και έθιμα: ενότητα 14/ Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Ε & ΣΤ τάξεων: Α7/ Ζ 2, 3, 4, 5, 6 / Ι 5) <p><i>ΣΤ' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: ενότητα 2, 7, 8, 13, 14 • Αρχαιολογικοί τόποι-μνημεία: ενότητα 2, σελ. 24-27 / Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Ε-Στ τάξεων, Γ1, Θ6 • Παραδοσιακά επαγγέλματα: ενότητα 13, σελ. 9/ ενότητα 7, σελ. 14-16 • Ήθη και έθιμα: ενότητα 7 σελ. 20-25 <p><u>Μελέτη Περιβάλλοντος:</u> Γεωγραφία και</p>
---	---

<p><i>A-ΣΤ' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Λαογραφία: Μουσικό Ανθολόγιο Α-ΣΤ τάξεων (βιβλίο δασκάλου/ Σχολικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις Α – ΣΤ τάξεων (κεφάλαια 1-8) <p><u>Φυσική αγωγή:</u> μουσικοκινητικά δρώμενα, παραδοσιακοί χοροί</p> <p><i>A- Β Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ήθη και έθιμα: σελ. 86, 100-101 • Ο τόπος μου: βιβλίο εκπαιδευτικού σελ. 12-13 • Ενδυμασία: σελ. 104 	<p>Ιστορία του τόπου, ήθη και έθιμα</p> <p><i>Γ' Δημοτικού</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: ενότητα 1, κεφάλαιο 3, 4 /ενότητα 2, κεφάλαιο 1, 2, 3/ενότητα 7, κεφάλαιο 1, 3, 4 /βιβλ. δασκάλου σελ.157 • Λαογραφία: ενότητα 4, κεφάλαιο 1/ενότητα 7, κεφάλαιο 3, 4 <p><i>Δ' Δημοτικού</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: ενότητα 1, κεφάλαιο 6, 7, 8, 9, 10 / ενότητα 2, κεφάλαιο 2 • Λαογραφία: ενότητα 2 κεφάλαιο 2, 3, 4 <p><u>Μαθηματικά:</u> Προβλήματα με αποστάσεις τόπων, στατιστικά στοιχεία πληθυσμού, οικονομικά στοιχεία</p> <p><i>Δ' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Αρχαιολογικοί χώροι/μνημεία: κεφάλαιο 43 • Ήθη και έθιμα: κεφάλαιο 33 <p><i>Ε' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Αρχαιολογικοί χώροι/μνημεία: κεφάλαιο 43 • Ήθη και έθιμα: κεφάλαιο 20, 22, 33, 37 <p><i>ΣΤ' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Αρχαιολογικοί χώροι/μνημεία: κεφάλαιο 50 <p><u>Γεωγραφία:</u> απεικόνιση του χωριού τοπογραφικά, χωροχρονικά</p> <p><i>Δ' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Χάρτης: κεφάλαιο 1 <p><i>Ε' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Αρχαιολογικοί τόποι-μνημεία:
--	---

	<p>κεφάλαιο 5, 28</p> <ul style="list-style-type: none"> • Χάρτης: κεφάλαιο 1 <p><i>Στ' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: κεφάλαιο 5 / βιβλίο δασκάλου σελ. 25, 26, 27 <p><u>Ιστορία:</u> Αναζήτηση ιστορικών στοιχείων περιοχής, σύνδεση με διδακτέα ύλη</p> <p><i>Δ' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: κεφάλαιο 43 • Αρχαιολογικοί τόποι-μνημεία: κεφάλαιο 23, 42 / βιβλίο δασκάλου, σελ. 71-74 <p><i>Ε' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο τόπος μου: βιβλίο δασκάλου, σελ. 23-26 • Αρχαιολογικοί τόποι-μνημεία: βιβλίο δασκάλου, σελ. 28, 29, 30 • Πανηγύρια-γιορτές: Ιστορία Ε, κεφάλαιο 11 <p><u>Θρησκευτικά:</u> Ξωκλήσια της περιοχής, τοπικοί άγιοι, πανηγύρια, θρησκευτικές γιορτές</p> <p><i>Γ' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Η γειτονιά μου Θρησκευτικά Γ ενότητα 25, 27, 28, 35-39/ βιβλίο δασκάλου σελ. 10, 11, 12 <p><i>Δ' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Εκκλησίες-ξωκλήσια: κεφάλαιο Δ, ενότητα 21, 22, 23, 24 • Θρησκευτικές γιορτές-Άγιοι: ενότητα 13, 18, 53, 55 <p><i>Ε' Δημοτικού:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Εκκλησίες-ξωκλήσια: κεφάλαιο Δ' 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6, 4.7, 4.8 <p><i>ΣΤ' Δημοτικού:</i></p>
--	--

- Εκκλησίες-ξωκλήσια: ενότητα 30-33

Φυσικές Επιστήμες:

ΣΤ' Δημοτικού:

- Αρχαιολογικοί τόποι-μνημεία: σελίδα 117

Τ.Π.Ε: Συλλογή πληροφοριών από το διαδίκτυο, συγκέντρωση φωτογραφιών, ενημέρωση ιστοσελίδας

Αισθητική αγωγή: αισθητική καλλιέργεια μέσω καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων, όπως ζωγραφική, τύπωμα, ακρόαση μουσικών κομματιών

Γ' Δημοτικού:

- Εικαστικά Γ-Δ τάξεων: βιβλίο μαθητή –δασκάλου, ενότητα Β
- Μουσικό Ανθολόγιο Α-ΣΤ τάξεων: βιβλίο δασκάλου σελ.22, 23, 24, 25, 26, 120, 137, 158, 159)
- Μουσική Γ-Δ: κεφάλαιο 13
- Σχολικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις Α-ΣΤ τάξεων: κεφάλαιο 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8
- Θεατρική Αγωγή Ε & ΣΤ τάξεων: προτάσεις για τις τάξεις Α – Δ/ βιβλίο δασκάλου, σελ. 35

Δ' Δημοτικού:

- Αρχαιολογικοί τόποι-μνημεία: Εικαστικά Γ-Δ τάξεων: βιβλίο δασκάλου ενότητα Β
- Ήθη και έθιμα: Μουσική Γ-Δ τάξεων κεφάλαιο 25

Ε' Δημοτικού:

- Ήθη και έθιμα: Μουσική κεφάλαιο 12
- Σχολικές και Πολιτιστικές

	<p>εκδηλώσεις Α – ΣΤ τάξεων: κεφάλαιο 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8</p> <p><u>Φυσική αγωγή</u>: μουσικοκινητικά δρώμενα, παραδοσιακοί χοροί</p>
Υλικό	
Φωτογραφικό υλικό, χρησιμοποίηση μουσειοσκευών, έντυπο υλικό, τύπος, παραδοσιακά αντικείμενα, εργαλεία, φορεσιές, ακούσματα	
Συνεργασία με φορείς-άτομα	
<p>Τοπική αυτοδιοίκηση</p> <p>Πολιτιστικοί Σύλλογοι</p> <p>Τοπικές εφημερίδες</p> <p>Σύλλογος γονέων και κηδεμόνων</p> <p>Λαογραφικά μουσεία/εκθέσεις,</p> <p>Καθημερινοί άνθρωποι της περιοχής</p>	
Ενδεικτική Λαογραφική Βιβλιογραφία:	
<ul style="list-style-type: none"> • Ακαδημία Αθηνών: Κέντρου Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας http://www.academyofathens.gr/ecportal.asp?id=731&nt=18&lang=1 • Ελληνική Λαογραφική Εταιρία: ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 2008-2010:http://www.laographiki.gr/el/bibliography.html • Μέγας, Γ. Α. (2001). <i>Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας</i>. Αθήνα: Εστία • Ντεκάστρο, Μ. (1994). <i>Λαϊκή Τέχνη</i>. Αθήνα: Κέδρος • Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2001): Λαϊκός πολιτισμός: http://www.pi-schools.gr/download/programs/EuZin/books/DiathEkpYliko.pdf • Παπαντωνίου, Ι. (2000). <i>Η ελληνική ενδυμασία</i>. Αθήνα: Εμπορική Τράπεζα • Παραδοσιακοί χοροί: http://www.dance-randect.gr/pds_portal_gr/index.php?option=com_content&view=article&id=79&Itemid=84 • Λαϊκά Παραμύθια: Καφαντάρης, Κ. (2005). <i>Ελληνικά λαϊκά παραμύθια</i>, τόμοι 2. Αθήνα: Ποταμός. (Το έργο αυτό βασίζεται εν πολλοίς στην καταγραφή παραμυθιών που επιχείρησε ο Γιώργος Ιωάννου στο: <i>Παραμύθια του λαού μας</i>. Αθήνα: Εστία, 1987) • Ανθοπούλου-Καρυώτη, Β. (2004). <i>Παραμύθια του χθες για παιδιά του σήμερα</i>. Αθήνα: Κέδρος • Στεφανίδης, Μ. (1997). <i>Η μαρμαρωμένη αρχοντοπούλα</i>. Εικονογρ. Φωτεινή Στεφανίδη. Αθήνα: Σίγμα 	

Στεφανίδης, Μ. (1996). *Οι δώδεκα μήνες*. Εικονογρ. Φωτεινή Στεφανίδη. Αθήνα: Σίγμα

Στεφανίδης, Μ. (1995). *Η νεράιδα και το πέπλο*. Εικονογρ. Φωτεινή Στεφανίδη. Αθήνα: Σίγμα

Στεφανίδης, Μ. (1993). *Οι τρεις συμβουλές*. Εικονογρ. Φωτεινή Στεφανίδη. Αθήνα: Σίγμα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αρβανιταντώνη, Β. (2010). *Προγράμματα Πολιτιστικών Θεμάτων για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Πειραιάς: Κιβωτός
2. Αυδίκος, Ε. (1999). *Μια φορά και έναν καιρό ... αλλά μπορεί να γίνει και τώρα. Η εκπαίδευση ως χώρος διαμόρφωσης παραμυθιάδων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
3. Βαρβούνης, Μ.Γ. (1994). *Συμβολή στη μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας*. Αθήνα: Οδυσσέας
4. Βογιατζόγλου, Μ., Δρακοπούλου, Μ., Καζολέα, Λ., Καμπάνη-Δετζώρτζη, Δ., Κασδαγλή, Λ., Κεσισόγλου, Ε., Κουζηνόπουλος, Λ., Παπαδημητρίου, Κ., Σιδέρη, Α. (1986). *Ελληνικός Λαϊκός Πολιτισμός. Τόμος Β' Λαϊκές Τέχνες, Μουσική, Χορός, Θέατρο Σκιών*. Αθήνα: Γνώση
5. Cuche, D. (2001) (επιμ. Λεοντσίνη, Μ.). *Η έννοια της κουλτούρας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Τυπωθήτω
6. Μερακλής, Μ.Γ. (1998). *Παροιμίες ελληνικές και των άλλων βαλκανικών λαών*. Αθήνα: Πατάκης,
7. Μερακλής, Μ. Γ. (1992). *Ελληνική Λαογραφία, τόμος Γ', Λαϊκή τέχνη*, Αθήνα: Οδυσσέας.
8. Μερακλής, Μ. Γ. (1989). *Λαογραφικά ζητήματα*. Αθήνα: Μπούρα.
9. Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης (ΜΠΕ), (2011). *Τόμος Β' Ειδικό Μέρος Δάσκαλοι*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
10. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2011). *Πεδίο Πολιτισμός-Δραστηριότητες Τέχνης στην υποχρεωτική εκπαίδευση*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
11. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2001). *Διαθεματικό Εκπαιδευτικό Υλικό για την Ευέλικτη Ζώνη Α' και Β' Δημοτικού Αισθητική Αγωγή, Διδασκαλία της Νοηματικής Γλώσσας, Ενδυμασία, Λαϊκός Πολιτισμός*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
12. Σκόπας, Ν. (1996). *Το περιβάλλον της λαϊκής μας παράδοσης*. Αθήνα: Δωδώνη

Ηλεκτρονικές πηγές

Σχολικά εγχειρίδια: <http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/auth/listfaculte.php>

<p style="text-align: center;">Ενδεικτικά πολιτιστικά προγράμματα Ένα πολιτιστικό πρόγραμμα με διαχρονική και διαπολιτισμική διάσταση: «ΜΑΣΚΕΣ»</p>
--

Καλλιόπη Κύρδη

Εισαγωγή

Στην ενότητα παρουσιάζεται αναλυτικά ένα πολιτιστικό πρόγραμμα διάρκειας έξι μηνών με θέμα την πολυδιάστατη λειτουργία της «μάσκας». Πρόκειται για μια διαπολιτισμική διαδρομή από την ιστορία στην κοινωνική ανθρωπολογία, και από τη θρησκευσιολογία στη λαογραφία και τις τέχνες.

Το πολιτιστικό πρόγραμμα με θέμα τις μάσκες στηρίζεται στους ακόλουθους άξονες: στοχοθεσία σε γενική και αναλυτική μορφή, στάδια υλοποίησης με παραλλαγές προσαρμοσμένες για τις μικρότερες ηλικίες: ευαισθητοποίηση, επιμέρους θέματα, συλλογή υλικού, μελέτη υλικού, διαμορφωτική αξιολόγηση, χρονική διάρκεια, ηλεκτρονικές πηγές, παρουσίαση, τελική αξιολόγηση, σύνδεση με γνωστικά αντικείμενα στο πλαίσιο των Προγραμμάτων Σπουδών. Παράλληλα δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να μελετήσει ενδεικτικές προτάσεις για υλοποίηση σύντομων δραστηριοτήτων. Επιπροσθέτως παρουσιάζονται ηλεκτρονικές πηγές για την κατασκευή μασκών και χώροι πολιτισμικής αναφοράς με αντικείμενο τη διαχρονική διάσταση της μάσκας. Τέλος γίνεται ενδεικτική αναφορά σε Μουσεία που υλοποιούν εκπαιδευτικά προγράμματα σχετικά με τη μάσκα και σε κινηματογραφικές ταινίες που η μάσκα λειτουργεί καταλυτικά. Το πολιτιστικό πρόγραμμα με θέμα τις μάσκες μπορεί να υλοποιηθεί από σχολικές ομάδες κάθε ηλικίας, με ανάλογη προσαρμογή του εύρους των στόχων, του βάθους της διαπραγμάτευσης και της ποικιλίας των διαστάσεων που θα δοθούν, σύμφωνα με την κρίση του εκπαιδευτικού και τα ενδιαφέροντα των παιδιών.

Στόχοι

- ✓ Η παρακολούθηση της διαδικασίας προετοιμασίας και εφαρμογής πολιτιστικών προγραμμάτων με στοχευμένη θεματολογία (μάσκες).
- ✓ Η εξοικείωση με τις πολλαπλές πηγές που μπορούν να στηρίξουν ένα θέμα, και πιο συγκεκριμένα τις «Μάσκες».
- ✓ Ο προσδιορισμός των πολυποίκιλων στόχων που είναι δυνατόν να υλοποιηθούν σε επίπεδο γνώσεων, στάσεων και δεξιοτήτων των μαθητών, όταν εμπλέκονται στην εφαρμογή πολιτιστικών προγραμμάτων με στοχευμένη θεματολογία.
- ✓ Ο εντοπισμός ενδεικτικών δραστηριοτήτων με διάφορες παραλλαγές, που υποστηρίζουν την υλοποίηση ενός πολιτιστικού προγράμματος.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα

Μετά την ολοκλήρωση της ενότητας ο/η εκπαιδευτικός θα είναι σε θέση:

- ✓ Να υλοποιεί ίδια ή παρόμοια πολιτιστικά προγράμματα με διαχρονικές και διαπολιτισμικές διαστάσεις.

Εννοιολογικό και διαπολιτισμικό πλαίσιο της έννοιας «μάσκα»

Συνώνυμη της μεταμόρφωσης, η μάσκα έρχεται στην επικαιρότητα κάθε Αποκριά. Η ιστορία της είναι παλιά, ίσως όσο και ο ανθρώπινος πολιτισμός.

Οι άνθρωποι στο παρελθόν απέδιδαν στις μάσκες τεράστιες δυνάμεις, τις συνέδεαν με πολλές δραστηριότητες του βίου τους, αλλά και με το θάνατο. Οι μάσκες χρησιμοποιήθηκαν στις τελετές, στη μύηση και στις γιορτές όλων σχεδόν των αρχαίων πολιτισμών. Για πολλούς λαούς παραμένουν ζωντανά σύμβολα ιερότητας και στοιχεία παράδοσης: χρησιμοποιούνται σε τελετουργίες, επικλήσεις πνευμάτων, αποτροπή του «κακού», αναπαραστάσεις ιερών μύθων, λαϊκά δρώμενα, παραδοσιακό θέατρο.

Στην καρναβαλική χρήση τους συνδέονται με αρχαία έθιμα για την υποδοχή της άνοιξης ή του καινούριου χρόνου (π.χ. Ραγκοτσάρια Καστοριάς, χορός Τσαμ στη Μογγολία), με το χειμερινό ηλιοστάσιο (π.χ. Kalyady στη Λευκορωσία με ζωόμορφες μάσκες από ψάθα), με ιστορικά γεγονότα (π.χ. το Καρναβάλι των Μαύρων και των Λευκών της Κολομβίας, που πραγματοποιείται στις 5 και 6 Ιανουαρίου και συμβολίζει την ισότητα, το καρναβάλι της Δομινικανής Δημοκρατίας για την απελευθέρωση από τους Ισπανούς), ακόμα και με τη χαρμολύπη της Μεγάλης Εβδομάδας (Νικαράγουα).

Μπορεί να είναι ανθρωπόμορφες ή ζωόμορφες ή να συνδυάζουν χαρακτηριστικά ανθρώπων και ζώων. Με αυτόν τον τρόπο συμβολίζεται η σχέση του ανθρώπινου γένους με όλα τα πλάσματα της γης, του χάους με το σύμπαν. Κάθε ζωόμορφη μάσκα έχει το συμβολισμό της. Για παράδειγμα, η μάσκα με τη μορφή ελέφαντα (Νιγηρία) εκπροσωπεί το πνεύμα του και εκφράζει δύναμη και αποφασιστικότητα. Η μάσκα με τη μορφή πάνθηρα (Μεξικό) δίνει τη δύναμη για καλό κυνήγι. Η μάσκα με τη μορφή αντιλόπης (Μαλί) συνδέεται με τη γνώση της καλλιέργειας της γης.

Για κάποιους λαούς οι μάσκες είναι τα ίδια τα πνεύματα που τους προστατεύουν ή εκπροσωπούν τους προγόνους τους, κομμάτι της ιστορίας και της μυθολογίας τους. Ο σεβασμός είναι απόλυτος. Οι Ιροκουίς της Αμερικής σκάλιζαν τις μάσκες σε ξύλο από ζωντανό δέντρο. Ζητούσε λοιπόν ο κατασκευαστής από το δέντρο την άδειά του, προσφέροντάς του ως δώρο καπνό. Ύστερα έπινε από τους χυμούς του για να γίνει αδελφός με το πνεύμα του δέντρου και περίμενε μια μέρα μέχρι το πνεύμα του να βρει νέο σπίτι.

Οι εκπαιδευτικές/ παιδαγωγικές διαστάσεις του πολιτιστικού προγράμματος με θέμα τις «Μάσκες»

Η μάσκα, οικεία στα παιδιά ως μέσο ψυχαγωγίας και διακωμώδησης, μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο πολλαπλής έρευνας, έκφρασης, καλλιτεχνικής δημιουργίας. Μπορεί να συμβάλει στην κατανόηση άλλων πολιτισμών και της ιστορίας τους, καθώς και στην ανεύρεση πολιτισμικών συγγενειών (διαπολιτισμική διάσταση), Ακόμη, μπορεί να συμβάλει στη συναισθηματική αγωγή, μέσα από την προσέγγιση και την κατανόηση τρόπων έκφρασης ποικίλων συναισθημάτων.

Ένα πολιτιστικό πρόγραμμα με θέμα τις μάσκες μπορεί να αποτελέσει μια διαδρομή από την ιστορία στην κοινωνική ανθρωπολογία, από τη θρησκειολογία στη λαογραφία, από τις τέχνες στη δημιουργική έκφραση. Δίνει τη δυνατότητα για ταξίδια από το θεό Διόνυσο στους Κουδουνάτους, τους Γενίτσαρους και τις Μπούλες, αλλά και σε καρναβάλια της Βουλγαρίας, της Κροατίας και του Περού με παρεμφερείς τραγόμορφες αμφιέσεις, από το αρχαίο ελληνικό θέατρο σε είδη παραδοσιακού θεάτρου της Κίνας και της Ιαπωνίας, από την αρχαιότερη σωζόμενη (πέτρινη) μάσκα (7000 π.Χ., Μέση Ανατολή) και τις μάσκες της αρχαίας Αιγύπτου και των Μυκηνών, στις μάσκες από πλεγμένο χόρτο και φύλλα των ιθαγενών πληθυσμών της Αμερικής και της Ωκεανίας, από τις ξύλινες αφρικανικές μάσκες στα γλυπτά έργα του Πικάσο και άλλων καλλιτεχνών του 20^{ου} αιώνα που άντλησαν έμπνευση από αυτές.

Οι ποικίλες διαστάσεις προσέγγισης του θέματος που προτείνονται στη συνέχεια ωθούν στην επαφή των παιδιών με όλες τις μορφές τέχνης

Διάρκεια: 6 μήνες

Η διάρκεια δεν μπορεί να είναι μικρότερη από οκτώ συναντήσεις της πολιτιστικής ομάδας (ωριαίες, δίωρες ή και μεγαλύτερες σε διάρκεια), ώστε να είναι δυνατή η ολοκληρωμένη προσέγγιση της διάστασης ή των διαστάσεων του θέματος και των δραστηριοτήτων που θα έχουν επιλεγεί.

Ειδικοί στόχοι για το αντικείμενο της μάσκας

- Διερεύνηση και κατανόηση της πολιτισμικής σημασίας της μάσκας .
- Διερεύνηση της πολλαπλότητας στη χρήση της (προστασία, μέσο επικοινωνίας με το υπερφυσικό, ένδειξη του ανήκειν σε μια κοινότητα κ.ά.).
- Με αφορμή τη μάσκα, προσέγγιση και κατανόηση ανθρωπολογικών διαστάσεων της ιστορίας των πολιτισμών.
- Γνωριμία με στοιχεία της ελληνικής λαϊκής παράδοσης.
- Γνωριμία με πλευρές της ελληνικής και της παγκόσμιας ιστορίας του θεάτρου.
- Γνωριμία με στοιχεία της ιστορίας και των ανθρωπολογικών διαστάσεων του χορού.
- Διερεύνηση και κατανόηση πολιτισμικών συγγενειών.
- Εξέταση της μάσκας ως μέσο έκφρασης ή απόκρυψης συναισθημάτων, ως μέσο μεταμόρφωσης, ως μέσο διαφοροποίησης ή ομοιογένειας.
- Προσέγγιση έργων τέχνης από ποικίλα υλικά.
- Δημιουργική και συναισθηματική έκφραση.

Σημείωση: Πολιτιστικό πρόγραμμα με θέμα τις μάσκες μπορεί να υλοποιηθεί από σχολικές ομάδες κάθε ηλικίας, με ανάλογη προσαρμογή του εύρους των στόχων, του βάθους της διαπραγμάτευσης και της ποικιλίας των διαστάσεων που θα δοθούν, σύμφωνα με την κρίση του εκπαιδευτικού και τα ενδιαφέροντα των παιδιών.

Ειδικότερα

Στη συνέχεια αναφέρονται σχεδόν εξαντλητικά τα επιμέρους θέματα και οι ειδικότεροι στόχοι, προκειμένου να δοθούν οι πολλαπλές διαστάσεις του θέματος. Σε ένα πολιτιστικό πρόγραμμα καλό είναι να διερευνηθεί με τα παιδιά το εύρος των διαστάσεων του θέματος σε αραχνόγραμμα, δεν είναι όμως αναγκαίο ούτε εφικτό να προσεγγιστούν σε βάθος όλες οι όψεις του. Ανάλογα με την ηλικία, τη χρονική διάρκεια και τα ενδιαφέροντα των παιδιών θα επιλεγούν τα επιμέρους θέματα που θα τα απασχολήσουν.

Γνωρίζοντας και κατανοώντας

Οι μαθητές καλούνται:

- Να συνειδητοποιήσουν τις ποικίλες χρήσεις της μάσκας.

- Να γνωρίσουν τις πολλαπλές λειτουργίες της
 - α. στη σύγχρονη καθημερινότητα: ιατρική (π.χ. μάσκα οξυγόνου, χειρουργική), καλλωπισμός (π.χ. μάσκα ομορφιάς, μακιγιάζ), επαγγέλματα (π.χ. μελισσοκόμος, ηλεκτροσυγκολλητής, σπογγαλιέας, πυροσβέστης, αστροναύτης), προστασία (π.χ. από ιούς, σκόνη, αντιασφυξιογόνος μάσκα), αθλητισμός (π.χ. υποβρύχιο ψάρεμα, μπέιζμπολ, σκι), απόκρυψη ταυτότητας, δήλωση ταυτότητας (π.χ. θρησκευτικής [μούργκα], οπαδού αθλητικής ομάδας [βαφή προσώπου])
 - β. σε διαφορετικούς πολιτισμούς: θρησκεία, λατρευτικές εκδηλώσεις, τελετουργίες, επίκληση πνευμάτων και ταύτιση με αυτά, προστασία, εκφοβισμός εχθρού, εθιμικές γιορτές, θάνατος κ.ά.
 - γ. στην τέχνη: 1] ως μέσο μεταμόρφωσης και έκφρασης, π.χ. θέατρο, χορός, κινηματογράφος 2] ως αντικείμενο λαϊκής δημιουργίας 3] ως εικαστική δημιουργία.
- Να προσεγγίσουν τη μάσκα ως στοιχείο της λαϊκής παράδοσης (ήθη, έθιμα, δρώμενα)
- Να γνωρίσουν και να κατανοήσουν πώς διαφοροποιείται η δύναμη και οι συμβολισμοί της στο χρόνο, σε ποικίλους πολιτισμούς.

Παραδείγματα:

- ✓ Νεκρικές μάσκες (αρχαία Αίγυπτος, μυκηναϊκός πολιτισμός, αρχαία Μακεδονία, Προκολομβιανοί πολιτισμοί, όπως οι Αζτέκοι).
- ✓ Μάσκες για την προστασία της φυλής και τη γονιμότητα της γης σε πολιτισμούς της Αφρικής (χαρακτηριστικό στοιχείο είναι ότι σε ορισμένες περιοχές μάσκες επιστρέφονται στα χωριά από τα μουσεία όπου φυλάσσονται, προκειμένου να τελεστούν τελετουργίες γονιμότητας).
- ✓ Μάσκες για τον εκφοβισμό εχθρού που σήμερα έχουν πλέον μορφή λαϊκού δρώμενου (Ουγγαρία, Κροατία).
- ✓ Από τις διονυσιακές γιορτές της αρχαιότητας στο καρναβάλι.
- ✓ Μάσκες για να αποτρέπουν το κακό στην ελληνική αρχαιότητα (Όψη Μέδουσας-Γοργόνειο) αλλά και σε πολιτισμούς της Αφρικής, της Ασίας, της Ωκεανίας μέχρι σήμερα.

Διερευνώντας και εντοπίζοντας

Οι μαθητές καλούνται:

- Να εντοπίσουν, να αναγνωρίσουν και να καταγράψουν σύγχρονες χρήσεις της μάσκας, καθώς και υλικά κατασκευής.
- Να εντοπίσουν τα στοιχεία εκείνα που σχετίζονται με την έκφραση της μάσκας, καθώς και τις δυνατότητες μεταμόρφωσης μέσω αυτής (π.χ. μακιγιάζ ενός νέου ηθοποιού ώστε να φαίνεται υπερήλικας).

- Να διερευνήσουν την προέλευση της λέξης προσωπίο και να εντοπίσουν - ερμηνεύσουν μεταφορικές εκφράσεις (π.χ. πέταξε τη μάσκα).

Επέκταση: Να προσεγγίσουν την έννοια της μεταμόρφωσης, της αλλαγής προσωπίου, μέσα από μύθους.

- Να διερευνήσουν την ιστορία της στον Ελλαδικό χώρο, καθώς και τις επιβιώσεις αρχαίων τελετών στα καρναβάλια των νεώτερων χρόνων.
- Να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές στη χρήση της μάσκας σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους, σε διαφορετικές περιοχές και λαούς.
- Να εντοπίσουν τα στοιχεία που συνιστούν τη «δύναμη» της μάσκας σε διαφορετικούς πολιτισμούς. (Ενδεικτικά: μάσκα που φορά ο αρχηγός φυλής στο Κογκό κατά τις τελετουργίες για την προστασία από φυσικές καταστροφές· μάσκα που τοποθετείται στον τοίχο σπιτιών στη Ν. Γουινέα για να προστατεύει από το κακό· μάσκες που φορούν ασθενείς σε τελετουργικό χορό στη Σρι Λάνκα για να καλέσουν πνεύματα θεραπείας· ο κάτοχος μάσκας με θηλυκή μορφή, στην Ακτή Ελεφαντοστού είναι υπεύθυνος για την τήρηση των εθίμων.)
- Να συσχετίσουν τη μάσκα με το θέατρο και το χορό σε διαφορετικούς λαούς και εποχές (ενδεικτικά: θέατρο Νο [Noh] της Ιαπωνίας, όπερα του Πεκίνου, σύγχρονες παραστάσεις αρχαίου δράματος, ιεροί χοροί στην Ινδία, χορός μύησης στη Ζάμπια κ.ά.).
- Να διερευνήσουν και να εντοπίσουν χαρακτηριστικά στοιχεία της μορφής τους και των υλικών κατασκευής σε διαφορετικές περιοχές του κόσμου.
- Να διερευνήσουν και να συγκρίνουν την έκφραση συναισθημάτων (χαρακτήρες θεάτρου) με την απόκρυψή τους, όπως π.χ. οι ιθαγενείς της Βόρειας Αμερικής που χρησιμοποιούσαν μάσκες για να κρύψουν από τον εχθρό τα συναισθήματα τους κατά τη διάρκεια της μάχης και οι ενετοί άρχοντες στη διάρκεια του καρναβαλιού.
- Να διερευνήσουν τη σχέση ανάμεσα στις μάσκες της Αφρικής και σε έργα σύγχρονης τέχνης (χαρακτηριστικό παράδειγμα οι επιρροές που δέχτηκε ο Πικάσο).

Επικοινωνώντας και συνεργαζόμενοι με τους άλλους

Οι μαθητές καλούνται:

- Να συνεργαστούν σε ομάδες τόσο στο στάδιο της διερεύνησης, όσο και στις δημιουργικές δραστηριότητες.
- Να ανταλλάσσουν τα στοιχεία που συγκεντρώνουν, να ανακοινώνουν η μια ομάδα στην άλλη τα αποτελέσματα της δουλειάς τους και να τα συζητούν.
- Να συναποφασίζουν για το περιεχόμενο και την πορεία της δουλειάς τους.

- Να βρουν διαύλους επικοινωνίας με πρόσωπα και φορείς που θα τους βοηθήσουν με τη συνεργασία τους στην έρευνά τους και στις δημιουργικές δραστηριότητες.

Συνδέοντας με τη ζωή

Οι μαθητές καλούνται:

- Να έρθουν σε επαφή με ανθρώπους που χρησιμοποιούν τις μάσκες για επαγγελματικούς λόγους και να συζητήσουν μαζί τους.
- Να έρθουν σε επαφή με ηθοποιούς και χορευτές για να δουν από κοντά τη χρήση της μάσκας, τα υλικά που χρησιμοποιούνται στο μακιγιάζ για τη μεταμόρφωση του προσώπου, καθώς και να πληροφορηθούν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν.
- Να γνωρίσουν ανθρώπους που μετέχουν ή μετείχαν σε λαϊκά δρώμενα του τόπου τους, που σχετίζονται με τη χρήση μάσκας και να συζητήσουν μαζί τους.
- Να κοινοποιήσουν τη δουλειά τους στους υπόλοιπους μαθητές του σχολείου και στους γονείς τους, εμπλέκοντάς τους σε δράσεις σχετικές με το θέμα.

Στάδια υλοποίησης	Προτεινόμενη δικτυογραφία/βιβλιογραφία
<p><i>1. Ευαισθητοποίηση</i></p> <p>* Συζήτηση για τις μάσκες.</p> <p>Ενδεικτικές ερωτήσεις: Πότε τις φοράμε; Γιατί; Από τι υλικά είναι φτιαγμένες; Ήρωες που φορούν μάσκα; Για ποιους λόγους;</p> <p>* Κατασκευή μιας απλής μάσκας από χαρτί.</p> <p>* Τα παιδιά ερευνούν σε έντυπα και εντοπίζουν σύγχρονες καθημερινές χρήσεις μάσκας.</p> <p>* Προβολή φωτογραφιών με ποικίλες μάσκες.</p> <p>Υποθέσεις και συζήτηση για την προέλευση και τις χρήσεις τους. Για τα σχήματά τους. Για τα υλικά από τα οποία είναι φτιαγμένες. Για τα συναισθήματα που γεννούν.</p>	<p>ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Επειδή δεν υπάρχει αρκετό πρωτογενές υλικό ειδικά για παιδιά, που να δίνει μια σφαιρική άποψη για το θέμα και να προσφέρεται για άμεση ερμηνεία, προτείνεται η επιλογή και διασκευή από τον εκπαιδευτικό στοιχείων από όσα παρατίθενται στη συνέχεια. Πάνω στο επιλεγμένο υλικό που θα έχει ήδη συζητηθεί στην τάξη, θα εστιάσουν τα παιδιά μέρος της έρευνάς τους: θα κάνουν συγκρίσεις, ερμηνείες, γενικεύσεις.</p> <p>Μάσκες από όλον τον κόσμο http://www.masksoftheworld.com</p> <p>Μάσκες από την Αφρική: Faces of the Spirits http://cti.itc.virginia.edu/~bcr/African_Mask_Faces.html</p> <p>http://www.museumsyndicate.com/tag.php?id=135</p> <p>Αρχαίες μάσκες από τον ελλαδικό χώρο: Ψηφιακές Συλλογές του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού http://collections.culture.gr</p>

<p>ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ για τα μικρότερα παιδιά: αφήγηση και δραματοποίηση μιας μικρής ιστορίας με θέμα κυνηγούς της προϊστορικής εποχής που φορούν μάσκες για να κυνηγήσουν την τροφή τους, μιμούμενοι ζώα, για να τρομάξουν τους εχθρούς τους που θέλουν να τους πάρουν την τροφή, για να καλέσουν τη βροχή κ.ο.κ.</p>	
<p>2. <i>Καταγραφή επιμέρους θεμάτων – διαστάσεων</i></p> <p>Καταιγισμός ιδεών, καταγραφή σε αραχνόγραμμα.</p> <p>Συζήτηση και στοιχεία για τα επιμέρους θέματα.</p> <p>Επιλογή των διαστάσεων που θα διερευνηθούν.</p>	<p>Πλούσιο πληροφοριακό υλικό για τη μάσκα διαχρονικά, τις μορφές και τις χρήσεις της σε πολλούς πολιτισμούς:</p> <p>1. Μήττα, Δήμητρα. 2007. <i>Όψεις του προσώπειου</i>. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας http://www.komvos.edu.gr/masks/masks.html</p> <p>Περιέχεται εκπαιδευτική πρόταση και οπτικοακουστικό υλικό.</p>
<p>3. <i>Χωρισμός σε ομάδες εργασίας</i></p> <p>Κάθε ομάδα αναλαμβάνει να διερευνήσει ένα από τα επιμέρους θέματα. Θα πρέπει στη διαδικασία να συμμετέχουν όλα τα μέλη της κάθε ομάδας: ο εκπαιδευτικός να αναδειξει ως σημαντικό κάθε κομμάτι της έρευνας και κάθε δημιουργική προσπάθεια, για παράδειγμα την αφήγηση μιας προσωπικής εμπειρίας, την κατασκευή μιας μάσκας, την έρευνα στον Η/Υ, ένα σκίτσο.</p>	<p>2. Γερακάρης, Άγγελος <i>Το μήνυμα που φέρνει το προσώπειο</i>. Ένωση Εκπαιδευτικών Εικαστικών Μαθημάτων http://www.art-teachers.com/content/view/200/53/</p> <p>http://www.art-teachers.com/content/view/252/52/</p> <p>3. Αγροτική Αποκρία. <i>Επτά Ημέρες</i>, Καθημερινή, 01-03-1998</p> <p>http://www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathglobal_flag06frame1_01/01/1998_1287250</p>
<p>4. <i>Έρευνα και συλλογή υλικού</i></p> <p>Κάθε ομάδα αποφασίζει τον τρόπο με τον οποίο θα μελετήσει το θέμα της, βάσει χρονοδιαγράμματος. Είναι ουσιαστικό η διερεύνηση, η μελέτη και η παρουσίαση να είναι αποτέλεσμα δημιουργικής συνεργασίας και όχι καταμερισμού εργασιών, το αποτέλεσμα να είναι συλλογικό, και όχι άθροισμα πληροφοριών που το κάθε</p>	<p>4. Papamanoli-Guest, A. Ο εραστής της γης. <i>Αρχαιολογία & Τέχνες</i>, 109 www.arxaiologia.gr/assets/media/PDFofIssues/7132.pdf</p> <p>5. <i>Θεατρική Αγωγή Ε' και Στ' Δημοτικού</i>, Βιβλίο Δασκάλου και Βιβλίο Μαθητή. Περιέχει οδηγίες κατασκευής, χρήσης και λειτουργικότητας της μάσκας στο θέατρο. http://www.pi-schools.gr/books/dimotiko/thea/ http://www.pi-schools.gr/books/dimotiko/thea/thea_dask.pdf</p> <p>6. Ταινίες ντοκιμαντέρ (ενδεικτικά) για</p>

<p>παιδί θα βρει. Σε ένα πολιτιστικό πρόγραμμα δεν έχει σημασία η συγκέντρωση πληροφοριών, αλλά η έρευνα, η ερμηνεία από τα ίδια τα παιδιά, η δημιουργία, η συνεργασία, η διαμόρφωση στάσεων.</p>	<p>A] Ελληνικά καρναβάλια</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ ΜΟΥΣΙΚΟ ΟΔΟΠΟΡΙΚΟ, ΑΠΟΚΡΙΕΣ ΣΤΗ ΝΑΟΥΣΑ ΗΜΑΘΙΑΣ, ψηφιακό αρχείο της ΕΡΤ: http://www.ert-archives.gr/V3/public/main/page-assetview.aspx?tid=76624&autostart=0 ○ ΜΟΥΣΙΚΟ ΟΔΟΠΟΡΙΚΟ, ΣΚΥΡΟΣ, ψηφιακό αρχείο της ΕΡΤ: http://www.ert-archives.gr/V3/public/main/page-assetview.aspx?tid=77011&autostart=0 ○ Το ντύσιμο του γέρου, καρναβάλι Σκύρου http://www.youtube.com/watch?v=7iA30iTsNsohttp://www.youtube.com/watch?v=eeR2sI0iiKQ&feature=related ○ ΜΟΥΣΙΚΟ ΟΔΟΠΟΡΙΚΟ, ΚΑΣΤΟΡΙΑ - ΚΛΕΙΣΟΥΡΑ - ΚΟΡΗΣΟΣ ΡΑΓΚΟΥΤΣΑΡΙΑ, ψηφιακό αρχείο της ΕΡΤ: http://www.ert-archives.gr/V3/public/main/page-assetview.aspx?tid=77008&autostart=0 ○ ΜΟΥΣΙΚΟ ΟΔΟΠΟΡΙΚΟ, ΕΘΙΜΑ ΤΟΥ ΔΩΔΕΚΑΗΜΕΡΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ (ΑΡΑΠΗΔΕΣ - ΜΠΑΜΠΟΥΓΕΡΟΙ - ΑΡΚΟΥΔΕΣ), ψηφιακό αρχείο της ΕΡΤ [από 00:30 και εξής]: http://www.ert-archives.gr/V3/public/main/page-assetview.aspx?tid=76353&autostart=0
<p>5. Μελέτη υλικού - Ενδιάμεσες συζητήσεις και παρουσιάσεις σε επίπεδο ολομέλειας</p> <p>1. Ενημέρωση</p> <p>2. Διασταύρωση στοιχείων και σύνθεση υλικού: Συζητούνται και καταγράφονται σε κοινό κείμενο, στοιχεία που έχουν συλλεγεί από όλες τις ομάδες, π.χ. για μάσκες που χρησιμοποιούνται για την υποδοχή της άνοιξης και τα σχετικά έθιμα.</p>	<p>B] Καρναβάλια από άλλα μέρη του κόσμου:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Lahuacnada, χορός με μάσκες από το Mito του Περού, τις 3 πρώτες μέρες του χρόνου. http://www.youtube.com/watch?v=Mw0s9ickdbg Αρχείο της Unesco http://www.unesco.org/archives/multimedia/index.php?s=films_details&id_page=33&id_film=1684 Μπορεί να ζητηθεί από τα παιδιά να ανακαλύψουν τις ομοιότητες με ελληνικά λαϊκά δρώμενα. ○ Το καρναβάλι του Ορούρο στη Βολιβία
<p>6. Διαμορφωτική αξιολόγηση</p> <p>Αφού θα συζητήσουν τα θετικά σημεία και τις δυσκολίες στη δουλειά τους, συνεχίζουν τις δραστηριότητες με θετικό αποτέλεσμα και τροποποιούν όσες δράσεις παρουσίασαν δυσκολίες.</p>	
<p>7. Στη διάρκεια του προγράμματος καλό είναι να γίνονται κοινές δράσεις των ομάδων: εργαστήρια, προβολή διαφανειών με μάσκες και συζητήσεις για τις πιθανές χρήσεις τους με κριτήριο τα χαρακτηριστικά τους, παρακολούθηση και σχολιασμός ταινιών και θεατρικών παραστάσεων, συναντήσεις με ανθρώπους της κοινότητας, καλλιτέχνες και ειδικούς, επισκέψεις σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς, δανεισμός και επεξεργασία εκπαιδευτικού υλικού, ανάγνωση μύθων με μεταμορφώσεις κ.ά.</p>	

	<p>http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?RL=00003 και http://www.youtube.com/watch?v=T2Atbi4oQu4</p>
<p>8. <i>Παρουσίαση</i></p> <p>(Μπορούν να επιλέξουν έναν ή περισσότερους τρόπους παρουσίασης.)</p> <p>Δημιουργία, εικονογράφηση και βιβλιοδεσία μιας δικής τους μυθοπλασίας με θέμα μάσκες.</p> <p>Σύνθεση ποιημάτων για μάσκες και μελοποίηση τους.</p> <p>Σύνθεση επιλεγμένου υλικού από την έρευνά τους και δημιουργία σχετικού δικού τους βιβλίου.</p> <p>Ανέβασμα θεατρικής παράστασης ή δρώμενων εμπνευσμένων από την έρευνά τους.</p> <p>Έκθεση των κατασκευών τους, που να συνοδεύονται από λεζάντες και καρτελάκια με τα υλικά που χρησιμοποίησαν και την πηγή έμπνευσής τους.</p> <p>Παρουσίαση εθίμων που σχετίζονται με μάσκες.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Καρναβάλι της Τσεχίας. Οι άντρες φορούν μαύρες μάσκες και τα αγόρια κόκκινες. Σταματούν στις πόρτες των σπιτιών και χορεύουν για να ευχηθούν καλή σοδειά http://www.youtube.com/watch?v=3TUC5KBXCTA&feature=player_embedded Αρχείο της Unesco ○ Καρναβάλι των μαύρων και των λευκών, Κολομβία (5-6/1) http://www.youtube.com/watch?v=4Bpr2QONaEA&feature=player_embedded ○ Στη νότια Ουγγαρία, αναβίωση τοπικού μύθου και γιορτή για το τέλος του χειμώνα. Φορούν ξύλινες μάσκες με άγριο ύφος και προβιές. Ο μύθος λέει ότι Κροάτες, ντυμένοι με αυτό τον τρόπο, πέρασαν τον Δούναβη κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κατοχής της Ουγγαρίας, με αποτέλεσμα οι Οθωμανοί να πανικοβληθούν από αυτές τις τρομακτικές φιγούρες και να τραπούν σε φυγή. http://www.youtube.com/watch?v=6oR89KtCT_c&feature=related
<p>9. <i>Τελική αξιολόγηση</i></p> <p>Στοχευμένη, ημικατευθυνόμενη συζήτηση.</p> <p>Ερωτηματολόγιο (δίνεται στην αρχή και στο τέλος και αφορά κυρίως στάσεις και όχι γνώσεις).</p> <p>Δημιουργικότητα των μαθητών: κατασκευές, κείμενα, μυθοπλασίες.</p>	<p>Γ] Από τελετουργικές χρήσεις της μάσκας σε διάφορα μέρη του κόσμου:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Μάσκα DogonKanaga από την Αφρική http://www.youtube.com/watch?v=hxrANrXdC8Y ○ The Makishi Masquerade, Ζάμπια. Χορός μύησης νεαρών αγοριών που επιστρέφουν στο χωριό, σύμφωνα με το έθιμο, μετά από 3 μήνες αναγκαστικής διαβίωσης μακριά από τις οικογένειές τους. http://www.youtube.com/watch?v=2FVSE5pRks ○ Ο χορός της μάσκας με τη συνοδεία τυμπάνων από το Μπουτάν. Έχει

θρησκευτικό χαρακτήρα. Στο ένα μέρος του χορού χορεύουν αργά γιατί αναπαριστούν ειρηνικές θεότητες, στο άλλο πολύ ζωηρά αναπαριστώντας βίαιες θεότητες

www.youtube.com/watch?v=k4qFI51_JRw

Δ] Θέατρο

- Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ «ΜΙΜΗΣΙΣ ΠΡΑΞΕΩΣ. . . » παρουσίαση της «Ορέστειας» του Αισχύλου. Προτεινόμενα διαστήματα της ταινίας: 00:00-00:03, 00:13-00:18 / 00:24:12 -00:25:08 <http://www.ert-archives.gr/V3/public/main/page-assetview.aspx?tid=4840&autostart=0>
- Ιερό θέατρο και χορός από την Κεράλα στην Ινδία, με θέμα ένα μύθο για μια μάχη ανάμεσα στη θεά Κάλι και το δαίμονα Νταρίκα
<http://www.unesco.org/culture/ich/en/RL/00345> και <http://www.youtube.com/watch?v=sHGfu-wdVfw> Αρχείο της Unesco, Ινδία
<http://www.youtube.com/watch?v=gR0yDeGzMiI&feature=related>
- Dainichido Bugaku, αναπαράσταση μύθων Ιαπωνία, σαν είδος προσευχής για το νέο έτος
<http://www.youtube.com/watch?v=nPzFRqB-h8k> Αρχείο της Unesco
- Nôgaku, Ιαπωνικό Θέατρο
<http://www.youtube.com/watch?v=IbI6FGVuFQo&feature=relmfu> Αρχείο της Unesco
- Πεκίνο, όπερα
http://www.youtube.com/watch?v=vtV3iAuYN48&feature=player_embedded#! Αρχείο της Unesco
- Απόσπασμα από θεατρική παράσταση (Μήττα, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2007)
<http://www.komvos.edu.gr/masks/audiovideo.html>

Σύνδεση με γνωστικά αντικείμενα: Ιστορία, Γλώσσα, Μαθηματικά (μετρήσεις για κατασκευές, σχήματα, γραμμές, συμμετρία αφρικανικών μασκών, παράδειγμα στο <http://www.artfactory.com/africanmasks>), Γεωγραφία, Μελέτη Περιβάλλοντος, Αισθητική Παιδεία, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Σχολική και Κοινωνική Ζωή.

Σημείωση: Τα παιδιά αγαπούν τις αφηγήσεις, τα μικρά περιστατικά. Θα ήταν καλό να ακούν, να συζητούν, να παίζουν, τις μικρές ή μεγάλες ιστορίες που αφηγούνται οι μάσκες. Για να δώσουν έναυσμα προς αυτήν την κατεύθυνση περιέχονται σε αυτό το σχέδιο προγράμματος διάσπαρτα αφηγηματικά στοιχεία.

Ενδεικτικές προτάσεις για σύντομες δημιουργικές δραστηριότητες

- Μασκοφόροι ήρωες

Κολάζ με φωτογραφίες/σκίτσα ηρώων που φορούν μάσκα από βιβλία/κόμικς/κινηματογραφικές ταινίες. Ακολουθεί συζήτηση για τους λόγους που έχουν τα πρόσωπα αυτά να φορούν μάσκα.

⇒ Τα παιδιά παίρνουν φανταστική συνέντευξη από τους μασκοφόρους ήρωες.

⇒ *Δημιουργική γραφή:* Οι μασκοφόροι ήρωες συναντιούνται: τι μπορεί να κουβέντιασαν; Τι να έκαναν; Τα παιδιά δημιουργούν μια μυθοπλασία με αυτούς τους ήρωες, τη γράφουν και την εικονογραφούν.

Παραλλαγή 1η: Τοποθετούν στο χώρο δράσης ενός από τους ήρωες τους άλλους ή τους «μεταφέρουν» σε άλλη εποχή ή περιοχή. Τι θα συμβεί; Τι μπορεί να αλλάξει στη συμπεριφορά τους, την ομιλία, τα χαρακτηριστικά τους;

Παραλλαγή 2η: Οι ήρωες χάνουν τις μάσκες τους, Τι θα συμβεί;

- Κάθε πρόσωπο και μια μάσκα

Κάθε παιδί φέρνει μια φωτογραφία του προσώπου του και τη μεγεθύνει με φωτοτύπηση. Στη συνέχεια μεταμορφώνει τη φωτογραφία του με κολάζ και ζωγραφική, και τέλος βάζει λεζάντα.

Παραλλαγή 1η: Με ήρωες τις μορφές που έφτιαξαν, δημιουργούν σε ομάδες ιστορίες και τις δραματοποιούν.

Παραλλαγή 2η: Δημιουργούν φωτοϊστορίες, καλύπτοντας με κολάζ ή ζωγραφική τα πρόσωπα των ηρώων της φωτοϊστορίας με μάσκες. Για τον τρόπο δημιουργίας μιας φωτοϊστορίας, βλέπε στο Πρόγραμμα Σπουδών για την Οπτικοακουστική Έκφραση και στον αντίστοιχο Οδηγό για τον εκπαιδευτικό, στο Ψηφιακό Σχολείο

- Το πρόσωπο ως μάσκα

Τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια. Το ένα παιδί δοκιμάζει μια έκφραση και την παγώνει στο πρόσωπό του (οι μάσκες είναι άκαμπτες). Το άλλο μαντεύει το

συναίσθημα. Αλλάζουν ρόλους. Η δραστηριότητα μπορεί να γίνει και σε μικρές ομάδες.

Παραλλαγή 1η: Τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια. Το κάθε παιδί αποδίδει σε παγωμένη μάσκα το χαρακτήρα και τα χαρακτηριστικά του ζευγαριού του.

Παραλλαγή 2η: Ένα παιδί βγαίνει από την τάξη, ο εκπαιδευτικός/κάποιο παιδί δίνει ψιθυριστά οδηγία για μάσκα, π.χ. φόβου. Το παιδί που τα «φυλάει» μπαίνει στην τάξη και προσπαθεί να μαντέψει.

Παραλλαγή 3η: Τα παιδιά στέκονται σε 3-6 σειρές, το ένα πίσω από το άλλο. Ο εκπαιδευτικός ή κάποιο παιδί έχει γράψει σε ξεχωριστά χαρτιά από ένα συναίσθημα/έκφραση για κάθε σειρά (Π.χ. θυμός, χαρά, τρόμος). Ο πρώτος της κάθε σειράς παίρνει τυχαία ένα χαρτί και, χωρίς να μιλήσει, μιμείται το συναίσθημα με την έκφραση του προσώπου του, κοιτάζοντας το επόμενο παιδί της σειράς του. Αυτό με τον ίδιο τρόπο μεταφέρει το συναίσθημα που κατάλαβε στο επόμενο κ.ο.κ. Ο τελευταίος το λέει δυνατά. Συμφωνεί με αυτό που είναι γραμμένο στο χαρτί της ομάδας του;

- Άλλος

Κάθε παιδί ετοιμάζει ένα προσωπίο με τα χαρακτηριστικά που επιθυμεί και αποφασίζει για τον χαρακτήρα του. Δημιουργεί έναν διάλογο με το προσωπίο. Λέει μια πρόταση όντας ο εαυτός του και απαντά ως άλλος, φορώντας το προσωπίο.

- Η γεωγραφία της μάσκας

Τα παιδιά βρίσκουν στον παγκόσμιο χάρτη τους τόπους που γέννησαν τις μάσκες, με τις οποίες κάθε φορά ασχολούνται και τους σημαδεύουν με πινέζες. Αντί για πινέζες, μπορούν να κολλήσουν στο χάρτη μικρά προσωπία. Μπορούν ακόμα, χρησιμοποιώντας διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις των μασκών, να καταγράψουν χώρες/περιοχές όπου αυτές απαντώνται. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τα υλικά κατασκευής, τη χρήση, τη μορφή (ανθρωπόμορφες-ζωόμορφες) κ.ο.κ.

- Πρόσωπα του μύθου, μεταμορφώσεις

1. Τα παιδιά ερευνούν και εντοπίζουν μύθους που περιέχουν μεταμορφώσεις. Κάθε παιδί επιλέγει μια μεταμόρφωση και προσπαθεί να την αποδώσει, κατασκευάζοντας μάσκα από καθημερινά αντικείμενα, εξαιρώντας το χαρτί: κουτιά, πλαστικά δοχεία, ρούχα, υφάσματα, γραβάτες, σουρωτήρια κ.ο.κ. Φορά τη μάσκα και παίζει το ρόλο.

2. Προσπαθούν να αποδώσουν τη μεταμόρφωση μόνο με την έκφραση του προσώπου τους και τη στάση του σώματος.

- Ζωγραφίζοντας μια μάσκα

Τα παιδιά πειραματίζονται αλλάζοντας την έκφραση μιας μάσκας που έχουν σχεδιάσει: φωτοτυπούν το αρχικό σκίτσο τους αρκετές φορές. Σε ένα αντίγραφο αλλάζουν τις γραμμές του στόματος, των φρυδιών, των ματιών. Σε άλλο προσθέτουν γραμμές, τατουάζ. Διαφοροποιούν τα χρώματα. Διαφοροποιούν την περίμετρο, π.χ. κάνουν το στρογγυλό σχήμα τριγωνικό, φροντίζοντας να μην κόψουν τα χαρακτηριστικά. Με αυτό τον τρόπο κάθε μάσκα (αντίτυπο του αρχικού σκίτσου) αποκτά το δικό της χαρακτήρα. Συγκρίνουν τα χρώματα, τις γραμμές και τα σχήματα που έχουν οι δικές τους μάσκες με τα αντίστοιχα που βλέπουν σε φωτογραφίες από μάσκες της Αφρικής, των Ιθαγενών της Αμερικής, της Ωκεανίας.

Παραλλαγή: Κάνουν σύντομες ταινίες κινουμένων σχεδίων με μάσκες που αλλάζουν έκφραση. Λεπτομερείς οδηγίες και εύκολες τεχνικές βήμα βήμα www.kinoumeno.gr

Παραδείγματα κατασκευών από το διαδίκτυο:

Κατασκευές μάσκας από χαρτί, από όλο τον κόσμο:

<http://www.princetonol.com/groups/iad/lessons/elem/papermask.htm>

Παιδαγωγικό Πρόγραμμα για τους Παιδικούς Σταθμούς, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Υπουργείο Εσωτερικών, Στο εκπαιδευτικό υλικό Κατεβάζοντας την μπάρα δεξιά, σε όλες τις ενότητες, κατασκευές μάσκας διαφόρων τύπων, φωτογραφίες από μάσκες και πληροφοριακό υλικό

<http://www.ppps.ecd.uoa.gr/main.html>

Μιχαλόλια, Θ. Μάσκες, μια εύκολη κατασκευή. Ένωση Εκπαιδευτικών Εικαστικών Μαθημάτων <http://www.art-teachers.com/content/view/200/53/>

Χώροι πολιτισμικής αναφοράς:

Προτείνεται να πραγματοποιηθούν επισκέψεις κατά τη διάρκεια του προγράμματος σε:

- Αρχαιολογικά Μουσεία σε όλη τη χώρα (νεκρικές μάσκες, όπως αυτή του «Αγαμέμνονα» ή των Μακεδόνων βασιλέων, μάσκες θεάτρου, αγγεία και ψηφιδωτά με σχετικές παραστάσεις)
- Λαογραφικά Μουσεία και συλλογές με ενδυμασίες από αποκριατικά και δωδεκαμερίτικα δρώμενα.
- Θεατρικό Μουσείο
- Μουσείο Α. Μινωτή και Κ. Παξινού του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τράπεζας (Η έννοια και οι δυνατότητες της μεταμόρφωσης)
- Άλλες συλλογές και μουσεία σχετικά με το θέατρο
- Μουσείο Ασιατικής Τέχνης, Κέρκυρα

Εκπαιδευτικά προγράμματα σε Μουσεία που συνδέονται με το θέμα, όπως τα εξής:

«**Μάντεψε ποιος είμαι!**» για μαθητές Γυμνασίου, Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας.

Οι μαθητές ανακαλύπτουν τη διαχρονική χρήση του προσωπίου με αφορμή θεατρικά προσωπεία που εικονίζονται σε ψηφιδωτό δάπεδο μέσω δραματοποιημένης περιήγησης και χρήσης εποπτικού υλικού.

«**Θεάτρου Παιχνίδια**», Αρχαιολογικό Μουσείο της Αμφισσας

Για μαθητές της Δ΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου με θέμα τα αρχαία θεατρικά προσωπεία.

«**Τι ταύτα προς Διόνυσον;**», Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του ΥΠΠΟΤ Εκπαιδευτική έκθεση και εκπαιδευτικό πρόγραμμα για το αρχαίο θέατρο για μαθητές 10-15 ετών.

Περιστασιακά προγράμματα μουσείων, με θέματα την ελληνική Αποκριά, τις μάσκες, λαϊκά δρώμενα, έθιμα του δωδεκαήμερου (Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Δημοτικό Μουσείο Καβάλας, Μουσείο Μπενάκη κ.ά.)

Συνδεδεμένο δανειστικό εκπαιδευτικό υλικό:

- Εκπαιδευτικοί φάκελοι «Μουσών Δώρα: Η μουσική και ο χορός στην αρχαία Ελλάδα», «Το Θέατρο στην Αρχαία Ελλάδα» και «Το Θέατρο στην Αρχαία Ελλάδα-Κωμωδία», Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας του ΥΠΠΟΤ
- Εκπαιδευτικός φάκελος «Τα αρχαία θέατρα της Λάρισας», ΙΕ΄ Εφορία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Λάρισα
- Εκπαιδευτικό υλικό «Το μήνυμα της Μπούλας», Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα

Κινηματογράφος

- «Ο βασιλιάς των μασκών», του Τιαν Μινγκ Γου, διάρκεια 101΄, ταινία για παιδιά με 23 διεθνή βραβεία: Εισαγωγή στον μαγικό χώρο του θεατρικού θεάματος και στην παραδοσιακή τέχνη της μάσκας στην Κίνα.
- Αποσπάσματα από ταινίες με μασκοφόρους ήρωες: Ζορό, Σπίντερμαν κ.ά.
- Αποσπάσματα από ταινίες ή θεατρικά έργα με ηθοποιούς που έχουν αλλάξει μορφή με μακιγιάζ για τις ανάγκες του ρόλου.

Πηγή: Ψηφιακό Αρχείο της ΕΡΤ <http://www.ert-archives.gr/V3/public/index.aspx> (ταινιοθήκη, θεατρικές παραστάσεις)

Βιβλιογραφία

1. Αγροτική αποκρία. 1998. *Επτά Ημέρες Καθημερινή*, 1/3/98
2. Ανούση, Ρ. Μάσκα πηγή έμπνευσης. Μάσκες –ανθρωπολογικές προσεγγίσεις. *Εικαστική Παιδεία*, 12
3. Γρυπάρης, Φ. Κατασκευή θεατρικής μάσκας. *Εικαστική Παιδεία*, 6
4. Κουρετζής, Μάσκα πέρα από τις εικαστικές, *Εικαστική Παιδεία*, 9
5. Κύρδη, Κ. 2002. Μια φορά κι ένα καιρό φτιάχναμε μάσκες. *Γέφυρες*, 8
6. Kesgrave Drama7 σχέδια μαθημάτων για τη διδασκαλία μέσα από τη χρήση της μάσκας, Δίκτυο για το Θέατρο
http://www.theatroedu.gr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=49&Itemid=177&lang=el&limitstart=78
7. Levi-Strauss, C. 1981. *Ο δρόμος της μάσκας*. Αθήνα: Χατζηνικολή
8. Μήττα, Δ. 2004. *Όψεις του προσωπίου*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press
9. Μέγας, Γ. 2001. *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*. Αθήνα: Εστία
10. Μουγιακάκος, Π., Μώρου, Α., Παπαδημούλης, Χ. & Μ. Φραγκή. 2006. *Θεατρική Αγωγή Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού*. Βιβλίο Δασκάλου και Βιβλίο Μαθητή. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
11. Νεόφυτος, Γ. (Φωτογράφιση). 2010. *Γενίτσαροι και μπούλες*. Αθήνα: Ευρασία
12. Papamanoli-Guest, A. Ο εραστής της γης. *Αρχαιολογία & Τέχνες*, 109
www.arxaiologia.gr/assets/media/PDFofIssues/7132.pdf
13. Χάρντολ, Φ. 1980. *Ιστορία του θεάτρου*. Αθήνα: Υποδομή

Ηλεκτρονικές πηγές

1. http://www.theatroedu.gr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=49&Itemid=177&lang=el&limitstart=78
2. www.arxaiologia.gr/assets/media/PDFofIssues/7132.pdf

Εκπαιδευτικοί φάκελοι

1. *Το Θέατρο στην Αρχαία Ελλάδα*. Εκπαιδευτικός φάκελος κορμού 9. Αθήνα: Πρόγραμμα Μελίνα - Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, ΥΠΠΟΤ
2. *Το Θέατρο στην Αρχαία Ελλάδα-Κωμωδία*. Εκπαιδευτικός φάκελος. Αθήνα: Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, ΥΠΠΟΤ